

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: **«ДИНАМІКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ
ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ»**

Виконала:

студентка 2 курсу групи УО-61

спеціальності «Міжнародні економічні
відносини»

освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

 Ягнюк Я.С.

Керівник: к.е.н., доц. Григорова-Беренда Л.І.

Харків - 2025 року

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

**Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин та
логістики
Зайцева Г.С.**

«__» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

ЯГНЮК Ярослава Сергіївна

1. Тема роботи: «Динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних криз»

керівник роботи к.е.н., доц. Григорова-Беренда Лариса Іванівна
затверджені наказом вищого навчального закладу від «15» вересня 2025 р.
№ 4001-5/3270

2. Строк подання студентом роботи: 28.11.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити :

- дослідити теоретичні та регуляторні основи міжнародної торгівлі;
- визначити види та характерні риси глобальних криз, що впливають на міжнародну торгівлю;
- охарактеризувати методи дослідження міжнародної торгівлі;
- проаналізувати статистичні дані щодо змін обсягів, напрямів і структури міжнародної торгівлі в динаміці за остання 30-50 років
- проаналізувати зміни в міжнародній торгівлі в умовах криз (COVID-19, війна в Україні, енергетична криза, інфляційні шоки тощо).
- дослідити реакцію міжнародних інституцій на торговельні дисбаланси в період криз.
- визначити нові тенденції у розвитку міжнародної торгівлі
- з використанням економіко-математичних методів/моделей оцінити вплив кризових факторів на обсяги міжнародної торгівлі

- визначити перспективи розвитку міжнародної торгівлі та запропонувати напрями адаптації міжнародної торговельної політики до сучасних глобальних викликів

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Вступ
2	Теоретико-методичні засади дослідження міжнародної торгівлі
3	Аналіз впливу глобальних криз на розвиток міжнародної торгівлі
4	Перспективи розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних викликів
5	Висновки

5. Дата видачі завдання 30.01.2025 р.

Студент

Ягнюк Я.С.

Керівник роботи Григорова-Беренда Л.І.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретико-методичні засади дослідження міжнародної торгівлі	8
1.1. Механізми функціонування та регулювання міжнародної торгівлі в глобальній економіці.....	8
1.2. Кризові явища як фактори трансформації міжнародних торговельних процесів	21
1.3. Методи дослідження міжнародної торгівлі	27
Висновки до першого розділу	30
Розділ 2. Аналіз впливу глобальних криз на розвиток міжнародної торгівлі	33
2.1. Аналіз сучасної торгівельної статистики: динаміка експорту, імпорту та зміни торговельного партнерства	33
2.2. Вплив пандемії COVID-19, геополітичних криз на світову торгівлю	54
2.3. Роль міжнародних економічних організацій у стабілізації (WTO, IMF, UNCTAD) міжнародної торгівлі	64
Висновки до другого розділу.....	72
Розділ 3. Перспективи розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних викликів	75
3.1. Новітні тренди у міжнародній торгівлі: цифрова трансформація, зелені стандарти, локалізація ланцюгів постачання.....	75
3.2. Прогнозування тенденцій світової торгівлі за допомогою поліноміального тренду	85
3.3. Перспективи розвитку міжнародної торгівлі та напрями адаптацій міжнародної торговельної політики до сучасних глобальних викликів	93
Висновки до третього розділу	102
Висновки	106
Список використаних джерел	110

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи зумовлена тим, що міжнародна торгівля є ключовим драйвером економічного зростання, інтеграції країн у світове господарство та забезпечення їх стійкості. Часті глобальні кризи останніх десятиліть - пандемія COVID-19, війна в Україні, енергетичні та інфляційні шоки суттєво змінюють обсяги й структуру торговельних потоків, спричиняючи перебудову ланцюгів постачання, пошук нових партнерств і трансформацію торговельних стратегій. У таких умовах зростає значення цифровізації, регіоналізації, френдшоринг та диверсифікації, що визначає нові моделі глобальної співпраці й потребує адаптації торговельної політики до сучасних викликів.

Ступінь вивчення проблеми. Теоретичні та практичні аспекти розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних криз досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Сучасні аспекти впливу криз на торговельні процеси розглядаються у дослідженнях міжнародних організацій - WTO, IMF, UNCTAD. Питання цифровізації міжнародної торгівлі та впровадження зелених стандартів активно досліджуються у публікаціях OECD та WEF. Проте динамічний характер глобальних викликів та їх комплексний вплив на структуру міжнародної торгівлі потребують подальших досліджень, особливо в контексті формування нової архітектури світової торговельної системи.

В основу дослідження лягли наукові праці національних дослідників: Балабанова, Н., Муравський, М., Шастун, В., Юдіна, Н., Щербина, В., Григорова-Беренда, Л. І., Шуба, М. В., Довгаль О.А., Кузьминчук, Н. В., Шуба, Т. П., Ляшевська, В. І., Воронова, О., Кізілова, Н. М., Яцків, Я., Корнієнко, Довгаль, О. А., Кочорба В., Гуткевич, С.О., Корінько, М.Д., Сафонов, Ю.М., а також у дослідженнях зарубіжних науковців, що формують глобальне бачення торговельних трансформацій: Zéman Z., Sárközy H. та наукові підходи до інституційної взаємодії у працях Woods N..

Метою роботи є визначення особливостей впливу глобальних криз на динаміку та тенденції розвитку міжнародної торгівлі та формування пропозицій щодо адаптації міжнародної торговельної політики до нових викликів.

Основними **завданнями** кваліфікаційної роботи магістра є:

1. Дослідити теоретичні та регуляторні основи міжнародної торгівлі;
2. Визначити види та характерні риси глобальних криз, що впливають на міжнародну торгівлю;
3. Охарактеризувати методи дослідження міжнародної торгівлі;
4. Проаналізувати статистичні дані щодо змін обсягів, напрямів і структури міжнародної торгівлі в динаміці за останні 20 років;
5. Проаналізувати зміни в міжнародній торгівлі в умовах криз;
6. Дослідити реакцію міжнародних інституцій на торговельні дисбаланси в період криз;
7. Визначити нові тенденції у розвитку міжнародної торгівлі;
8. З використанням економіко-математичних методів оцінити вплив кризових факторів на обсяги міжнародної торгівлі;
9. Визначити перспективи розвитку міжнародної торгівлі та запропонувати напрями адаптації міжнародної торговельної політики до сучасних глобальних викликів.

Об'єктом даної роботи є процеси розвитку міжнародної торгівлі.

Предметом дослідження є особливості, тенденції та перспективи розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних криз.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Системний підхід використано для комплексного аналізу механізмів функціонування міжнародної торгівлі та впливу кризових явищ на торговельні процеси. Методи аналізу та синтезу застосовано при дослідженні теоретичних засад регулювання міжнародної торгівлі та систематизації типів глобальних криз. Порівняльний аналіз

використано для оцінки змін у географічній та товарній структурі світової торгівлі. Статистичний аналіз застосовано для обробки даних щодо динаміки експорту та імпорту товарів і послуг за 2010-2024 роки. Кореляційний аналіз використано для виявлення взаємозв'язків між макроекономічними показниками та торговельною активністю. Регресійний аналіз застосовано для побудови економіко-математичної моделі впливу кризових факторів на обсяги міжнародної торгівлі. Поліноміальний тренд-аналіз використано для прогнозування тенденцій розвитку торгівлі послугами на період до 2029 року. Графічний метод застосовано для візуалізації результатів дослідження через побудову діаграм, схем та карт.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні дані міжнародних організацій: WTO, IMF, UNCTAD, OECD. Використано офіційні звіти та аналітичні матеріали цих організацій, зокрема «World Trade Statistical Review», «World Economic Outlook», «Trade and Development Report», «Global Economic Prospects». Теоретичну основу складають наукові публікації у міжнародних фахових виданнях, монографії та дослідження провідних науковців у галузі міжнародної економіки. Додатково використано дані національних статистичних служб, інформаційно-аналітичні матеріали WEF, а також законодавчі та нормативні акти, що регулюють міжнародну торгівлю, включаючи угоди СОТ та директиви Європейського Союзу.

Апробація результатів. Основні положення кваліфікаційної роботи магістра були опубліковані в праці: Матеріали міжнародної конференції X International Scientific and Theoretical Conference «Formation of innovative potential of world science» (14 листопада 2025 року) у вигляді тез на тему «Взаємозв'язок глобальних економічних показників з динамікою міжнародної торгівлі»

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків; містить 120 сторінок тексту, 20 рисунків, 11 таблиць. Список джерел включає 107 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Механізми функціонування та регулювання міжнародної торгівлі в глобальній економіці

Механізми функціонування міжнародної торгівлі являють собою систему інструментів, процедур та правил, що забезпечують здійснення торговельних операцій між країнами. Ці механізми охоплюють тарифне та нетарифне регулювання, митні процедури, валютно-фінансові інструменти та організаційно-правові засади міжнародних комерційних операцій. Ефективне функціонування цих механізмів є необхідною умовою розвитку міжнародної торгівлі та інтеграції національних економік у глобальне економічне середовище.

Тарифні методи регулювання зовнішньої торгівлі базуються на використанні митних тарифів та є економічними за своєю суттю, оскільки діють через ринковий механізм [91]. Митний тариф представляє собою систематизований перелік митних ставок, що застосовуються до товарів, які перетинають митний кордон країни. Мито є обов'язковим платежем, який стягується митними органами при імпорті або експорті товарів [76, с. 31-32].

Основні види мит включають адвалорні мита, що встановлюються у відсотках до митної вартості товару; специфічні мита, які визначаються у твердій сумі на одиницю товару; та комбіновані мита, що поєднують обидва підходи [91]. Окрім базових мит, застосовуються особливі види мита: антидемпінгове, компенсаційне та спеціальне мито, які є дієвим протекціоністським заходом від недобросовісної економічної конкуренції та зростаючого імпорту [89].

Генеральна угода з тарифів і торгівлі передбачає, що захист національної економіки має будуватися на економічно обґрунтованих митних тарифах, а не на інших комерційно-обмежувальних заходах. Мета цього правила полягає в

чіткому визначенні обсягу захисту національного товаровиробника та зведенні до мінімуму інших захисних заходів, таких як ліцензування імпорту та експорту, кількісні обмеження та субсидування [89].

На рис. 1.1 представлено класифікацію тарифних методів регулювання міжнародної торгівлі з виділенням основних видів мит та їх характеристик.

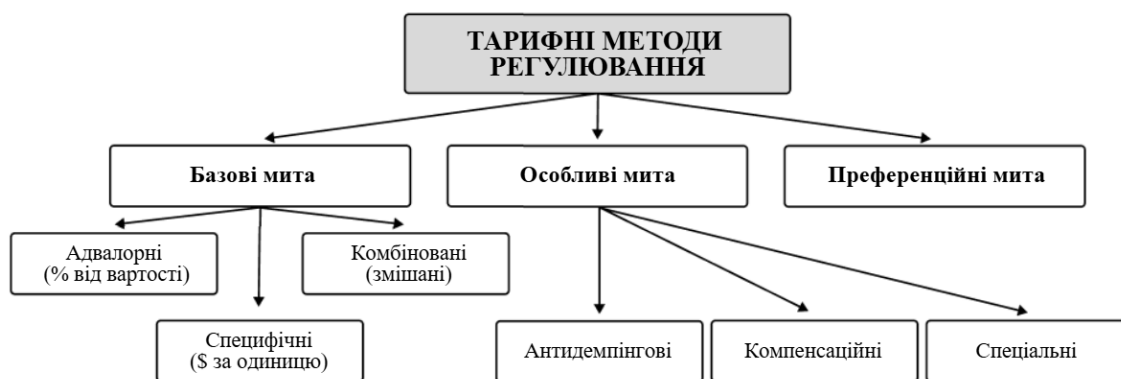

Рисунок 1.1. Класифікація тарифних методів регулювання

Рисунок складено автором за матеріалами: [76, с. 32-33, 89, 91, 102]

Як видно з рис. 1.1, система тарифних методів є багаторівневою та включає базові митні ставки для звичайного режиму торгівлі, преференційні ставки в рамках торговельних угод та спеціальні види мит для захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції.

Нетарифне регулювання являє собою комплекс заходів обмежено-заборонного порядку, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішній ринок країни. У сучасній практиці державного регулювання використовується понад 50 таких заходів, які можуть здійснюватися через адміністративні та фінансові інструменти [91].

Кількісні обмеження є найпоширенішою формою нетарифного регулювання. Квотування вводиться для балансування розвитку зовнішньої торгівлі та платіжних балансів, регулювання попиту та пропозиції на внутрішньому ринку та виконання міжнародних зобов'язань [19]. Квота визначає максимальний обсяг товару, дозволений до експорту або імпорту протягом певного періоду часу. Розрізняють глобальні квоти, що

встановлюються на імпорт або експорт певного товару без розподілу за країнами, та індивідуальні квоти, що розподіляються між окремими країнами [76, с. 33, 91].

Тарифна квота є специфічним інструментом, що поєднує тарифне та нетарифне регулювання. Це спосіб часткового відкриття ринку, коли імпорт у межах квоти оподатковується за пільговою ставкою, а імпорт понад квоту підпадає під загальний режим оподаткування. Угода про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі з ЄС передбачає застосування тарифних квот на 36 груп товарів сільського господарства та харчової промисловості [19].

Ліцензування є регулюванням зовнішньоекономічної діяльності через дозвільні документи, що видаються державними органами на право експорту або імпорту товару у визначених кількостях на певний проміжок часу [93]. Розрізняють автоматичне ліцензування, яке не справляє обмежувального впливу на товари та є адміністративною процедурою оформлення, та неавтоматичне ліцензування, що використовується для розподілу квот [82].

На табл. 1.1 можна побачити порівняльну характеристику тарифних та нетарифних методів регулювання міжнародної торгівлі за основними параметрами їх функціонування.

Таблиця 1.1

Порівняння тарифних та нетарифних методів регулювання

Характеристика	Тарифні методи	Нетарифні методи
Природа впливу	Економічна (через ціновий механізм)	Адміністративна (через обмеження)
Прозорість	Висока (публічні ставки)	Низька (різноманітні форми)
Міжнародне регулювання	Жорстке (СОТ)	Слабке (обмежені угоди)
Гнучкість застосування	Обмежена	Висока
Вплив на ціни	Прямий (підвищення)	Непрямий (через дефіцит)
Фіскальна функція	Присутня (надходження до бюджету)	Відсутня

Таблиця складена автором за матеріалами: [87, 91, 102]

Як видно з табл. 1.1, тарифні та нетарифні методи мають принципово різну природу впливу на міжнародну торгівлю. Тарифні методи характеризуються високою прозорістю та підлягають жорсткому міжнародному регулюванню в рамках СОТ, що обмежує можливості їх довільного застосування державами. Натомість нетарифні методи залишаються менш прозорими та гнучкішими інструментами торговельної політики, що пояснює їх зростаюче використання в сучасній практиці державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Інші нетарифні заходи включають технічні бар'єри в торгівлі, санітарні та фітосанітарні заходи, державні субсидії експорту, державні закупівлі товарів з національних джерел, валютне регулювання та сертифікацію відповідності товарів стандартам [89]. Технічні норми та правила становлять приблизно 20% від загального обсягу нетарифних заходів, стільки ж складають податкові заходи [86].

Митні процедури являють собою комплекс дій, які здійснюються відповідно до митного законодавства при переміщенні товарів через митний кордон. Основні процедури включають митне декларування товарів, митний контроль, присвоєння митного режиму (імпорт, експорт, транзит, митний склад), митне оформлення та сплату митних платежів [82].

Правила Інкотермс (International Commercial Terms) є міжнародними правилами тлумачення найуживаніших термінів у галузі міжнародної торгівлі, що регулюють питання доставки товарів від продавця до покупця. Стандартизовані умови Інкотермс розробляє та публікує Міжнародна торгова палата для застосування в міжнародних договорах купівлі-продажу [85, с. 230-232]. Інкотермс визначають розподіл обов'язків між продавцем і покупцем щодо організації перевезення, страхування вантажу, виконання митних процедур та переходу ризиків [94].

Терміни Інкотермс є базисними при обчисленні витрат, зокрема витрат на транспортування оцінюваних товарів до місця ввезення на митну територію, витрат на навантаження, вивантаження та обробку товарів, а також витрат на

страхування [78]. Умови поставки визначають момент переходу відповідальності за товар та розподіл витрат на транспортування, страхування і митні збори.

На рис. 1.2 відображено взаємозв'язок між правилами Інкотермс та митними процедурами, демонструючи, як вибір умов поставки впливає на розподіл обов'язків щодо митного оформлення між сторонами контракту.

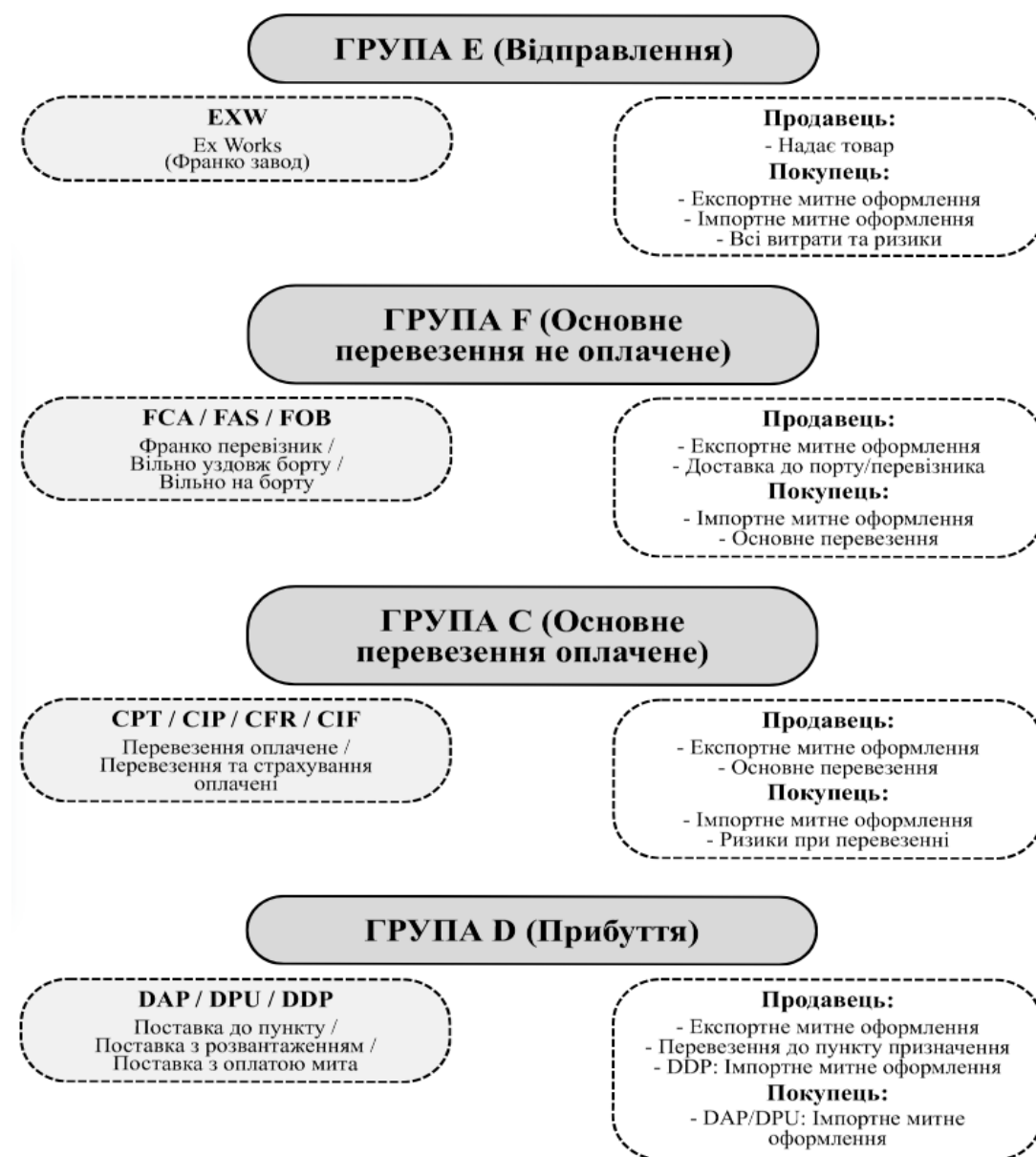

Рисунок 1.2. Взаємозв'язок Інкотермс та митних процедур

Рисунок складено автором за матеріалами: [78, 79, 85, 88, 94]

Як показано на рис. 1.2, умови EXW (Ex Works) передбачають, що покупець виконує всі митні процедури, включаючи експортне та імпортне

оформлення. Навпаки, умови DDP (Delivered Duty Paid) покладають на продавця виконання всіх митних процедур, включаючи імпорт у країну призначення та сплату митних платежів. Неправильний вибір Інкотермс може призвести до подвійного оподаткування, затримок на митниці через неузгодженість документів та юридичних суперечок між сторонами [88].

Міжнародні розрахунки являють собою систему організації та регулювання платежів за грошовими вимогами та зобов'язаннями, що виникають при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності між державами, фірмами, підприємствами і громадянами на території різних країн [14]. На стан міжнародних розрахунків впливають стан політичних та економічних відносин між країнами, валютне законодавство, міжнародні торговельні правила та звичаї, стан платіжних балансів, банківська практика та умови зовнішньоторговельних контрактів [15].

Валютне регулювання являє собою діяльність держави та уповноважених нею органів, спрямовану на організацію функціонування внутрішнього валютного ринку, регламентацію міжнародних розрахунків і визначення порядку здійснення операцій з валютними цінностями. Розрізняють міжнародне валютне регулювання, яке здійснюють міжнародні фінансово-кредитні організації (МВФ, МБРР), та внутрішньодержавне валютне регулювання, яке здійснюють центральні банки країн [96].

Міжнародна валютна система являє собою сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом валютно-фінансових і кредитних фондів та використанням розрахункових і платіжних засобів у сфері міждержавних економічних зв'язків. Кінцева мета функціонування міжнародної валютної системи полягає в забезпеченні ефективності міжнародної торгівлі товарами і послугами та досягненні обопільної вигоди учасників зовнішньоекономічної діяльності [83].

Форми міжнародних розрахунків включають банківські перекази, документарні акредитиви, документарне інкасо та розрахунки у формі відкритого рахунку. Вибір форми розрахунків залежить від характеру

економічних та політичних відносин між країнами, виду товарів, співвідношення попиту та пропозиції на товар, платоспроможності та репутації контрагентів [14].

У табл. 1.2 представлено порівняльну характеристику основних форм міжнародних розрахунків за критеріями захисту інтересів сторін, швидкості виконання та вартості.

Таблиця 1.2

Характеристика основних форм міжнародних розрахунків

Форма розрахунків	Рівень захисту експортера	Рівень захисту імпортера	Швидкість виконання	Вартість
Відкритий рахунок	Низький	Високий	Висока	Низька
Банківський переказ	Середній	Середній	Висока	Низька
Документарне інкасо	Середній	Середній	Середня	Середня
Документарний акредитив	Високий	Низький	Низька	Висока

Таблиця складена автором за матеріалами: [95]

Аналіз даних табл. 1.2 показує, що існує зворотна залежність між рівнем захисту експортера та швидкістю й вартістю розрахунків. Документарний акредитив забезпечує найвищий рівень захисту для експортера, але є найдорожчою та найповільнішою формою розрахунків. Натомість розрахунки у формі відкритого рахунку є найшвидшими та найдешевшими, проте несуть високі ризики для експортера. Тому вибір оптимальної форми розрахунків має базуватися на балансі між рівнем довіри між контрагентами, вартістю транзакції та допустимим рівнем ризику.

Міжнародна торгівля товарами являє собою вид правовідносин, що виникає між суб'єктами з різних держав та передбачає транскордонну купівлю-продаж товарів. Такі правовідносини підпадають під регулювання кількох національних правових систем, а також міжнародно-правове регулювання [102].

Організаційно-правова основа міжнародної торгівлі включає укладення зовнішньоекономічних контрактів, які деталізують зобов'язання між

сторонами, порядок передачі майна та способи вирішення спорів. Контракт міжнародної купівлі-продажу є основним документом, що регулює відносини між експортером та імпортером. Він визначає предмет контракту, кількість та якість товару, ціну та умови платежу, умови поставки, порядок приймання товару, відповідальність сторін та інші істотні умови [87].

Міжнародні торговельні правила та звичаї відіграють важливу роль в організації міжнародної торгівлі. Окрім правил Інкотермс, до них належать Уніфіковані правила для документарних акредитивів (UCP 600), Уніфіковані правила для інкасо (URC 522), Міжнародні правила з тлумачення торговельних термінів та інші документи Міжнародної торгової палати [79].

На рис. 1.3 представлено систему організаційно-правових механізмів міжнародної торгівлі, що показує взаємодію національного законодавства, міжнародних договорів та міжнародних торговельних правил у регулюванні зовнішньоторговельних операцій.

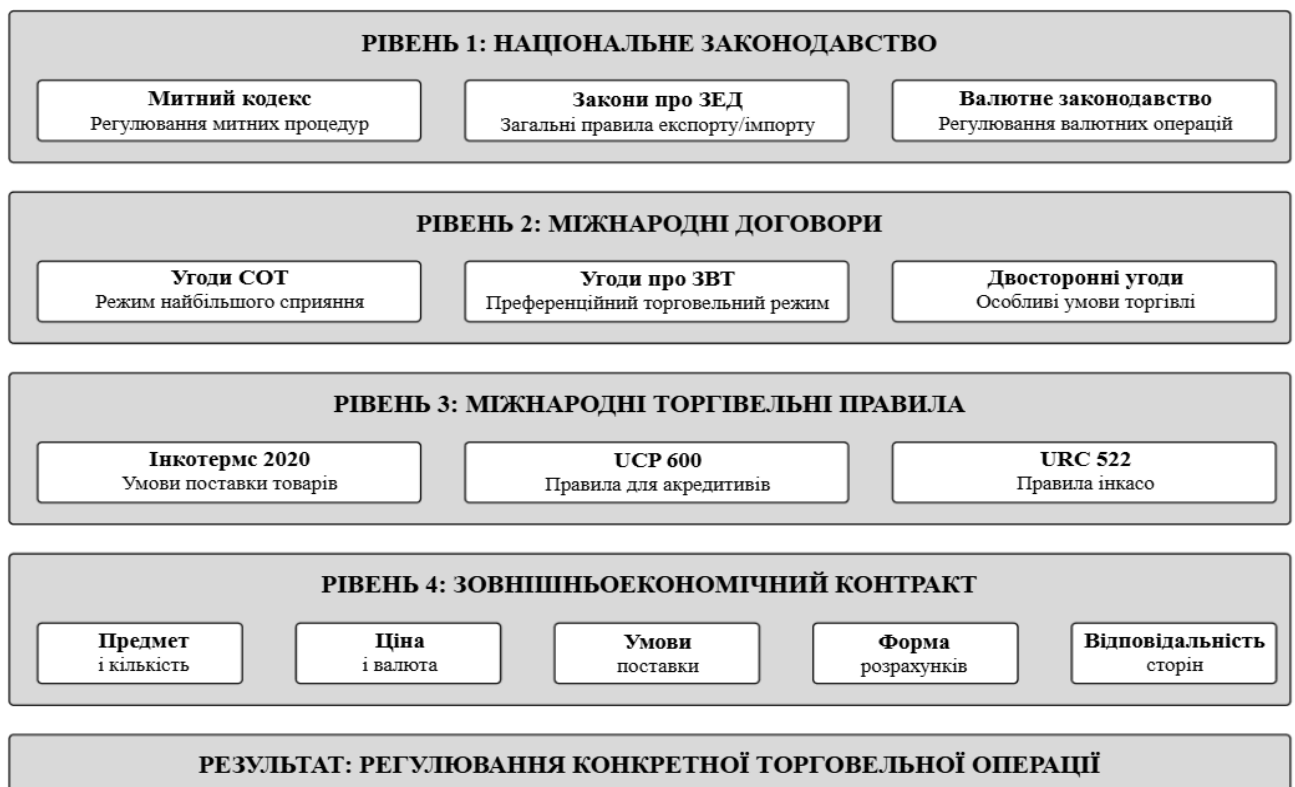

Рисунок 1.3. Система організаційно-правових механізмів міжнародної торгівлі

Рисунок складено автором за матеріалами: [85, 102]

Як видно з рис. 1.3, організаційно-правові механізми формують багаторівневу систему, де національне законодавство визначає загальні правила зовнішньоекономічної діяльності, міжнародні договори встановлюють особливі умови торгівлі між країнами-партнерами, міжнародні торгівельні правила уніфікують комерційну практику, а контракти між суб'єктами конкретизують всі умови конкретної торговельної операції.

Механізми функціонування міжнародної торгівлі представляють собою комплексну систему взаємопов'язаних інструментів та процедур. Тарифні методи регулювання забезпечують економічний вплив на товарні потоки через митні платежі, тоді як нетарифні методи використовують адміністративні обмеження. Митні процедури та правила Інкотермс визначають практичний порядок переміщення товарів через кордони та розподіл обов'язків між учасниками торговельних операцій. Валютно-фінансові механізми забезпечують проведення міжнародних розрахунків та управління валютними ризиками. Організаційно-правові механізми формують правову основу міжнародних комерційних відносин. Ефективне використання цих механізмів є необхідною умовою успішної участі суб'єктів господарювання в міжнародній торгівлі та інтеграції національних економік у глобальне економічне середовище.

Система регулювання міжнародної торгівлі функціонує на двох взаємопов'язаних рівнях: національному та наднаціональному. Національний рівень регулювання виокремлено внаслідок існування державно-оформлених національних господарств, уряди яких спрямовують свою діяльність на досягнення національних інтересів - політичних, ідеологічних, економічних, військових, соціальних тощо [101]. Держави використовують розгалужену систему інструментів регулювання, включаючи тарифні та нетарифні методи, валютно-кредитне регулювання, підтримку національного експорту та захист внутрішнього ринку [101].

Наднаціональне регулювання здійснюється через міжнародні організації та багатосторонні угоди, що встановлюють загальні правила торгівлі між країнами. Ключовими тенденціями розвитку сучасної системи регулювання є зростання правової забезпеченості, уніфікація правових та адміністративних інструментів, підвищення рівня комплексності національних систем регулювання, а також формування пріоритетних напрямів торговельної політики [101].

Світова організація торгівлі є організаційно-правовою основою системи розвитку міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин [97]. СОТ була створена у січні 1995 року та стала правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), яка проіснувала з 1947 по 1994 рік [77, с. 12]. Сьогодні СОТ об'єднує 164 країни, на які припадає 98% світової торгівлі [98].

Головна функція СОТ полягає у забезпеченні того, щоб міжнародна торгівля відбувалася на основі чітких, передбачуваних і недискримінаційних правил [77, с. 12, 4]. Принципами та правилами, які розміщені в документах СОТ, повинні керуватися уряди країн при формуванні національних законодавчих і нормативних актів у сфері торгівлі [97]. Компетенція СОТ охоплює митно-тарифне урегулювання, антидемпінгове урегулювання, використання субсидій і компенсацій, нетарифні обмеження, діяльність митних союзів і зон вільної торгівлі, торговельні аспекти інтелектуальної власності.

На рис. 3.1 представлено структуру багаторівневої системи регулювання міжнародної торгівлі, що демонструє взаємодію між національним, регіональним та глобальним рівнями регулювання.

Рисунок 1.4. Багаторівнева система регулювання міжнародної торгівлі

Рисунок складено автором за матеріалами: [80, 100, 107]

Як видно з рис. 1.4, система регулювання міжнародної торгівлі має ієрархічну структуру, де глобальний рівень (СОТ) встановлює базові принципи та правила, регіональний рівень (ЗВТ, митні союзи) створює преференційні режими між окремими групами країн, а національний рівень адаптує міжнародні норми до специфіки внутрішнього ринку. Така багаторівнева архітектура забезпечує гнучкість системи та можливість поглиблення інтеграції між окремими країнами при збереженні загальних правил міжнародної торгівлі.

Основними принципами функціонування системи СОТ є принцип торгівлі без дискримінації, що реалізується через режим найбільшого сприяння та національний режим, принцип взаємності, принцип прозорості торговельної політики, принцип справедливої конкуренції та принцип захисту національних інтересів через тарифні методи [107]. Організація також здійснює огляди торговельної політики членів СОТ з метою забезпечення прозорості та передбачуваності торговельних режимів [101].

Паралельно з багатосторонньою системою СОТ розвиваються регіональні торговельні угоди, які являють собою преференційні домовленості

між окремими країнами чи групами країн. Зона вільної торгівлі є типом міжнародної інтеграції, при якому в країнах-учасниках скасовуються митні збори, податки та кількісні обмеження у взаємній торгівлі згідно з міжнародним договором. За кожною країною-учасницею зберігається право на самостійне визначення режиму торгівлі стосовно третіх країн [85, с. 269-273].

Розділ 24 оригінального ГАТТ дозволяє країнам-членам СОТ формувати угоди про вільну торгівлю та митні союзи, незважаючи на те, що пільгові угоди порушують принцип недискримінації. Формування зони вільної торгівлі може призвести до створення торгівлі, коли виникає нова торгівля, яка не існувала б без ЗВТ, або диверсії торгівлі, коли торгівля переорієнтовується з більш ефективних постачальників на менш ефективних через преференційний режим.

Сучасна система міжнародної торгівлі характеризується активним розвитком регіональних торговельних угод різних типів. До найбільших зон вільної торгівлі належать Європейська зона вільної торгівлі (ЄАЗВТ), Північноамериканська угода про вільну торгівлю (USMCA), Всеосяжне регіональне економічне партнерство (RCEP) та інші. Поглиблені угоди про вільну торгівлю передбачають не лише скасування митних тарифів, але й гармонізацію законодавства та нормативно-регуляторної бази, приведення технічних регламентів, санітарних та фітосанітарних заходів у відповідність з міжнародними стандартами.

Сучасна система регулювання міжнародної торгівлі стикається з низкою серйозних викликів. СОТ переживає кризу, пов'язану з блокуванням США Апеляційного органу, що призвело до паралічу системи вирішення спорів [91]. Крім того, посилюється напруженість між прихильниками мультилатералізму та регіоналізму у торговельній політиці [84].

На рис. 3.2 представлено основні виклики сучасної системи регулювання міжнародної торгівлі та їх взаємозв'язок.

Рисунок 1.5. Виклики системи регулювання міжнародної торгівлі

Рисунок складено автором за матеріалами: [84, 91]

Як видно з рис. 1.5, виклики системи регулювання міжнародної торгівлі мають комплексний та взаємопов'язаний характер. Інституційна криза СОТ ускладнює вирішення торговельних спорів, що підштовхує країни до більш активного використання регіональних угод. Водночас нові сфери торгівлі, такі як цифрова економіка та електронна комерція, потребують сучасних правил регулювання, які поки що відсутні у багатосторонній системі. Ці фактори в сукупності створюють потребу у реформуванні глобальної системи регулювання міжнародної торгівлі.

З одного боку, регіональні торговельні угоди можуть бути кроком до глобальної вільної торгівлі, з іншого - вони можуть створювати стимули для підвищення протекціоністських бар'єрів проти країн поза регіоном. Актуальними залишаються питання регулювання торгівлі послугами, цифрової торгівлі, захисту прав інтелектуальної власності та вирішення проблем, пов'язаних з використанням субсидій та державної підтримки. Неможливо ефективно діяти в системі світової торгівлі, не будучи членом СОТ, проте організація потребує негайних та рішучих змін у відповідності з розвитком світу та потреб держав-членів [91]. Подальший розвиток системи регулювання міжнародної торгівлі вимагає балансу між національними інтересами країн та потребою у прозорих, передбачуваних і справедливих міжнародних правилах торгівлі.

1.2. Кризові явища як фактори трансформації міжнародних торговельних процесів

Міжнародна торгівля протягом останніх десятиліть зазнала суттєвих змін під впливом різноманітних кризових явищ. Кризи стали не просто тимчасовими перешкодами для торгівлі, а потужними факторами, що змінюють саму природу глобальних економічних зв'язків та архітектуру світової торговельної системи.

Економічна криза являє собою порушення рівноваги між попитом і пропозицією на товари та послуги, що призводить до депресивних процесів в економічній кон'юнктурі окремих країн або світової економіки загалом. Виникнення криз пов'язують із циклічністю економічного розвитку, дисбалансами міжнародної торгівлі та руху капіталів, а також перегріванням кредитних ринків.

Фінансова криза відображає глибокий розлад фінансової системи і проявляється у якісних змінах економічної системи, які спричиняють порушення розвитку фінансових ринків окремих країн або світових ринків у цілому [81, с. 93]. Такі кризи супроводжуються падінням банківської системи, різкою девальвацією національних валют та погіршенням рівня життя населення [99].

Кризи впливають на міжнародну торгівлю через декілька ключових каналів. По-перше, вони знижують виробничу потужність країн-експортерів через різні обмеження та порушення виробничих процесів. По-друге, кризи скорочують розмір ринків країн-імпортерів через негативні очікування споживачів щодо майбутніх доходів та зайнятості. По-третє, зростають витрати на здійснення торгівлі через обмеження переміщення товарів та людей, включаючи експортні заборони та обмеження подорожей [75].

На рис. 1.6 представлено класифікацію типів криз, що впливають на міжнародну торгівлю, та основні канали їх впливу на торговельні процеси.

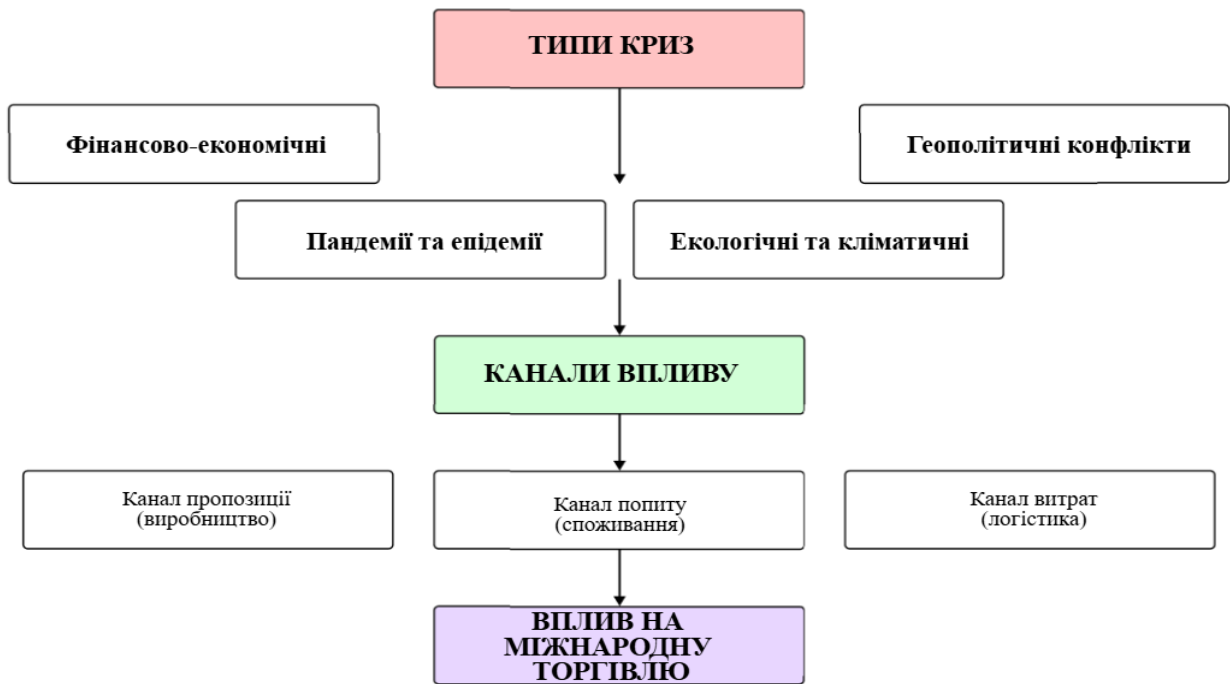

Рисунок 1.6. Типи криз та канали впливу на міжнародну торгівлю

Рисунок складено автором за матеріалами: [75, 99, 81, с. 95]

Як видно з рис. 1.6, кризові явища мають різноманітну природу походження та механізми впливу. Фінансово-економічні кризи діють переважно через канал попиту, знижуючи платоспроможність та обмежуючи доступ до кредитування. Пандемії та епідемії впливають одночасно на всі три канали: пропозицію, попит та торговельні витрати. Геополітичні кризи та воєнні конфлікти порушують логістичні ланцюги та створюють бар'єри для міжнародного обміну. Екологічні та кліматичні кризи змінюють структуру виробництва та конкурентоспроможність окремих регіонів.

Велика депресія 1929-1933 років стала поворотним моментом у розвитку світової торгівлі. Вона призвела до падіння національного доходу США на 55%, зниження промислового виробництва на 50% та банкрутства 135 тисяч підприємств і 5 тисяч банків [98]. Ця криза кардинально змінила підходи до міжнародної торгівлі, спричинивши появу протекціоністських заходів у більшості розвинених країн.

Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років спричинила суттєве скорочення обсягів міжнародної торгівлі та зростання безробіття у світі на 22

мільйони осіб [103]. Нерівномірність спаду та наступного відновлення світової торгівлі проявилася в регіональному розрізі. Найбільші показники зростання торгівлі товарами після кризи були зафіксовані в країнах, що меншою мірою постраждали від світової кризи: Африка і Близький Схід (зростання на 37%), країни СНД (зростання на 36%), країни Азії (зростання на 33%) [103]. Це свідчить про те, що кризи можуть змінювати глобальну архітектуру міжнародної торгівлі, переміщуючи центри торговельної активності з традиційних на нові ринки.

Основними макроекономічними показниками, які свідчать про розвиток фінансової кризи та її потенційний вплив на торгівлю, є стан платіжного балансу, відношення зовнішнього боргу до ВВП, рівень волатильності обмінного курсу та відношення міжнародних резервів до приросту імпорту [74].

Пандемія COVID-19 стала одним з найбільш значущих кризових явищ XXI століття, що кардинально вплинуло на міжнародну торгівлю. Криза призвела до майже безпрецедентного падіння економічного розвитку [92]. Експорт товарів у номінальному вираженні зменшився на 21% у другому кварталі 2020 року порівняно з попереднім роком, тоді як експорт комерційних послуг зменшився на 30% [92].

Вплив COVID-19 на світову торгівлю був найбільш серйозним у першій половині 2020 року, коли її обсяги скоротилися на 15% [105]. Світова організація торгівлі розглядала два сценарії кризи: оптимістичний, що передбачав падіння обсягу світової товарної торгівлі на 12,9%, та песимістичний із скороченням на 31,9%. Реалізація оптимістичного сценарію стала можливою завдяки швидкій адаптації торговельних систем до нових умов.

Пандемія порушила глобальні торговельні зв'язки та призвела до суттєвих змін у світовій торгівлі. Країни запроваджували як протекціоністські, так і лібералізаційні заходи для стабілізації економічної ситуації [72]. У період з

середини жовтня 2019 року до середини травня 2020 року члени СОТ ввели 363 нові торгові заходи, з яких 198 сприяли торгівлі, а 165 обмежували її.

На рис. 1.7 представлено трансформаційні ефекти пандемії COVID-19 на структуру міжнародної торгівлі та глобальні ланцюги постачання в різних часових горизонтах.

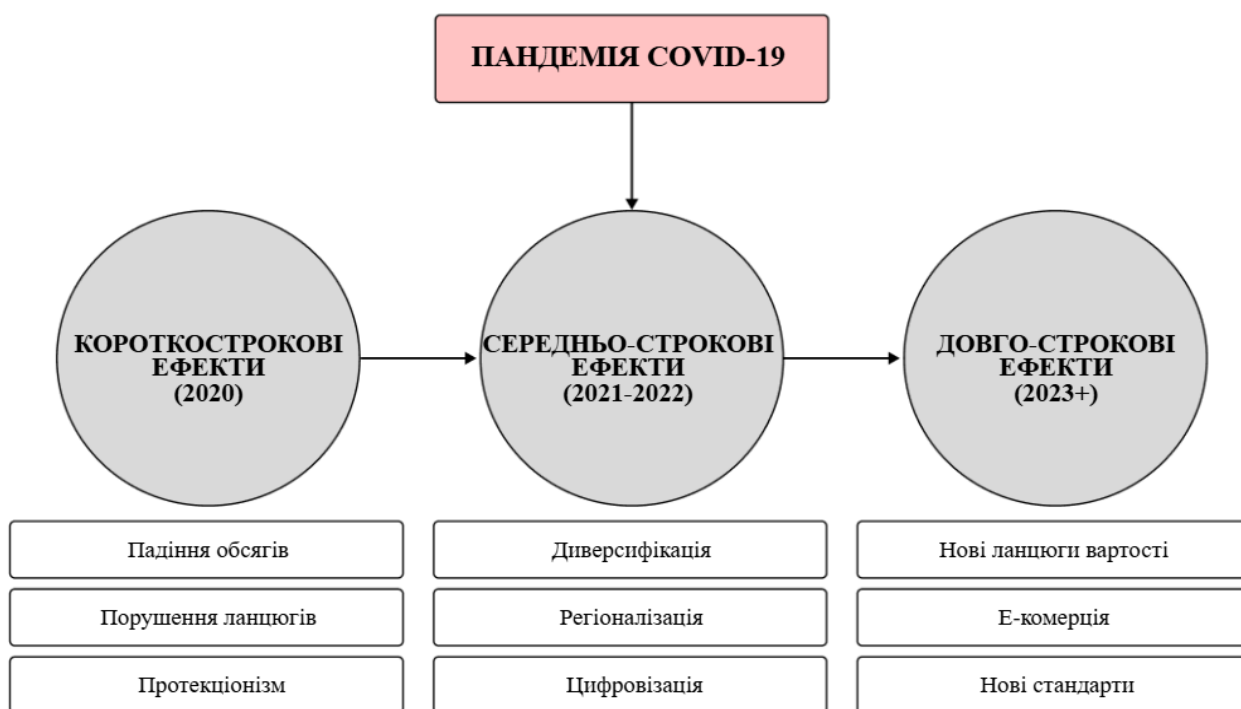

Рисунок 1.7. Трансформаційні ефекти пандемії COVID-19 на міжнародну торгівлю

Рисунок складено автором за матеріалами: [72, 105, 106]

Як видно з рис. 2, пандемія COVID-19 спричинила комплексну трансформацію міжнародної торгівлі в декількох часових вимірах. Короткострокові ефекти включали різке скорочення обсягів торгівлі, порушення ланцюгів постачання та зростання протекціонізму. Середньострокові наслідки проявилися у диверсифікації постачальників, регіоналізації торгівлі та прискореній цифровізації торговельних процесів. Довгострокові структурні зміни охоплюють повну перебудову глобальних ланцюгів вартості, фундаментальне зростання ролі електронної комерції та формування нових міжнародних стандартів торговельної безпеки.

Пандемія також стала каталізатором, який прискорив інтеграцію компаній в умови інформаційного суспільства [106]. COVID-19 прискорив зростання дистанційної роботи, що зробило експорт послуг ще більш значущим. Торгівля послугами зростала на 60% швидше, ніж торгівля товарами за останнє десятиліття [72].

Кризові явища не лише руйнують існуючі торговельні структури, але й створюють потужні стимули для інновацій та системної адаптації. Пандемія COVID-19 продемонструвала критичну необхідність диверсифікації товарної пропозиції та ланцюгів постачання для підвищення стійкості до майбутніх шоків [106]. Міжнародна торгівля відіграватиме фундаментальну роль у забезпеченні економічного відновлення країн після криз [92].

Геополітичні кризи створюють додаткові виклики для глобальної торговельної системи. Незалежно від формальних торговельних блоків, приватні суб'єкти можуть віддати перевагу мінімізації ризику шляхом переорієнтації ланцюгів постачання [71]. Це може скоротити світовий ВВП у довгостроковій перспективі приблизно на 5%, зокрема через обмеження конкуренції та придушення інновацій [71]. Торговельна напруга спричиняє зміну структури світової морської торгівлі, оскільки пошук альтернативних ринків збуту призводить до переспрямування потоків на інші ринки [105].

На рис. 1.8 представлено комплексну модель адаптації міжнародної торговельної системи до кризових явищ із зазначенням ключових механізмів трансформації.

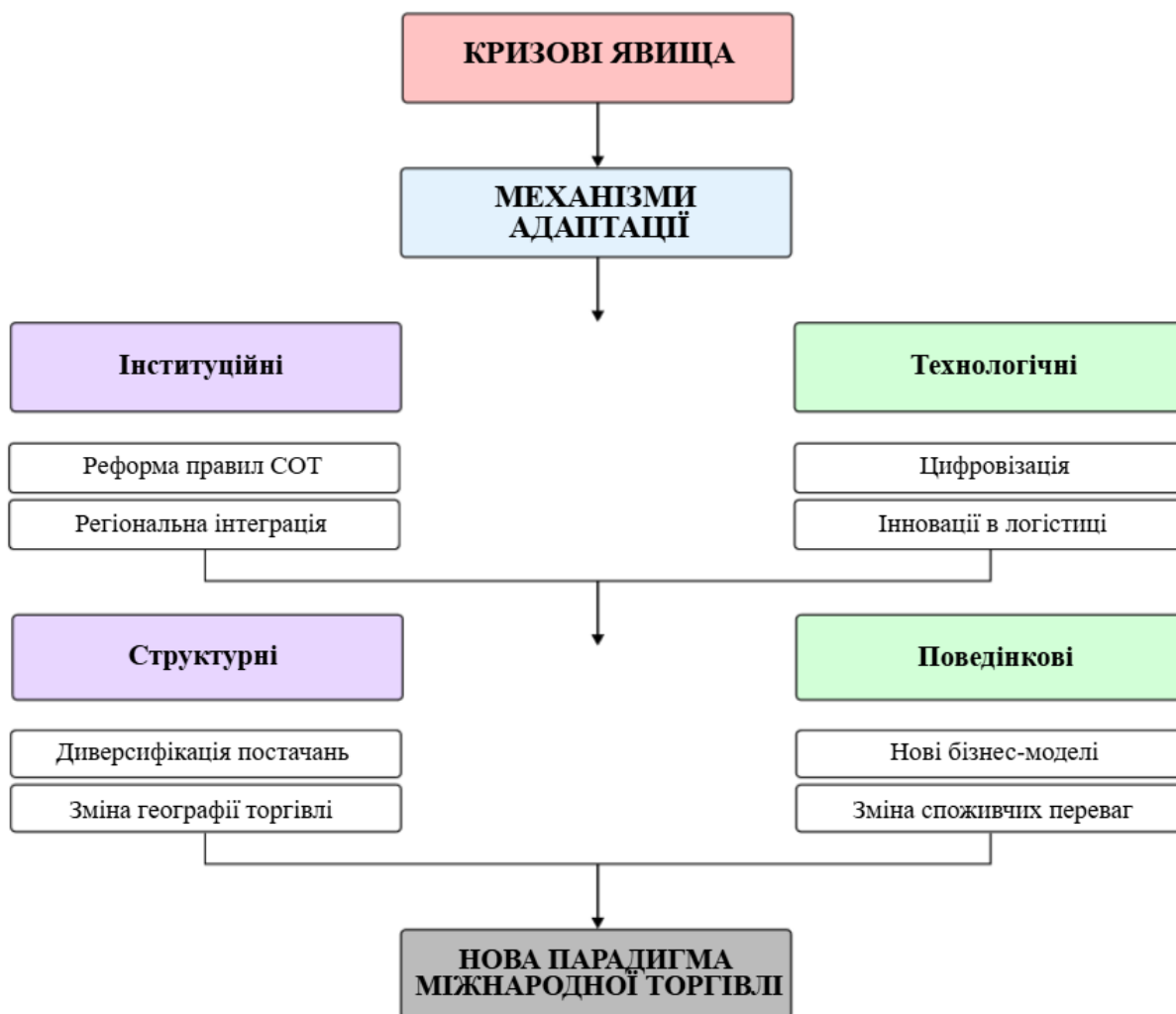

Рисунок 1.8. Механізми адаптації міжнародної торговельної системи до кризових явищ

Рисунок складено автором за матеріалами: [71, 72, 92, 106]

Як видно з рис. 1.8, адаптація міжнародної торговельної системи до криз відбувається через взаємодію декількох механізмів. Інституційні механізми включають реформування міжнародних торговельних правил та посилення регіональної інтеграції. Технологічні механізми охоплюють цифровізацію торговельних процесів та впровадження інноваційних логістичних рішень. Структурні механізми передбачають диверсифікацію ланцюгів постачання та зміну географії торгівлі. Поведінкові механізми відображають трансформацію бізнес-моделей та зміну споживчих переваг. Всі ці механізми працюють

синергетично, формуючи нову парадигму міжнародної торгівлі, більш стійку до майбутніх кризових явищ.

Сучасні тенденції показують певний відхід окремих країн від економічно налаштованої політики відкритої торгівлі до політики, що керується стратегічними політичними міркуваннями [92]. Це створює загрозу для глобальної економіки та вимагає посилення координації та співробітництва на міжнародному рівні. Збереження відкритих ринків має вирішальне значення для підтвердження того, що економічні можливості залишаються доступними для всіх країн [71].

1.3. Методи дослідження міжнародної торгівлі

Для досягнення поставленої мети та забезпечення кількісної обґрунтованості результатів дослідження динаміки та тенденцій розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних криз, було застосовано комплекс статистичних та економіко-математичних методів.

У процесі дослідження використовувалися базові статистичні показники для характеристики динаміки міжнародної торгівлі. Зокрема, для оцінки змін обсягів експорту та імпорту (таблиця 2.1) за досліджуваний період застосовувався показник темпу приросту, який показує, на скільки відсотків змінився показник порівняно з попереднім періодом. Цей показник розраховується:

$$T_{\text{приросту}} = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \times 100\%$$

де Y_t - значення показника в поточному періоді,

Y_{t-1} - значення показника в базовому періоді.

Темп приросту дозволяє визначити відносну швидкість зміни досліджуваних показників та виявити періоди прискореного зростання або спаду торговельної активності. Даний показник є особливо інформативним

для аналізу впливу кризових явищ, оскільки чітко відображає момент та глибину структурних зламів у динаміці міжнародної торгівлі.

Для визначення структурних характеристик світової торгівлі (таблиці 2.2 та 2.3) використовувався показник частки, що розраховується:

$$d_i = \frac{x_i}{\sum_{i=1}^n x_i} \times 100\%$$

де d_i - частка i -го елемента,

x_i - значення i -го елемента,

$\sum x_i$ - сума всіх елементів сукупності.

Аналіз часток дозволив визначити географічну структуру експорту та імпорту, зокрема питому вагу окремих регіонів у світовій торгівлі, товарну структуру торгівлі через визначення частки окремих товарних категорій, співвідношення торгівлі товарами та послугами, а також зміни у структурі торговельних партнерств між країнами та регіонами.

Кореляційний аналіз слугував первинним інструментом для вивчення взаємозв'язків між показниками у таблиці 2.4. Основна мета полягала у встановленні сили та напрямку лінійного зв'язку між досліджуваними економічними змінними.

У рамках даної роботи кореляційний аналіз виконував критично важливу функцію: він дозволив обґрунтовано відібрати найбільш релевантні та статистично значущі фактори для подальшого регресійного моделювання, уникнувши включення несуттєвих показників. Сила зв'язку вимірювалася за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона, значення якого інтерпретуються наступним чином:

Значення, близьке до +1: Свідчить про сильний прямий (позитивний) зв'язок зростання одного показника супроводжується зростанням іншого.

Значення, близьке до -1: Свідчить про сильний обернений (негативний) зв'язок - зростання одного показника супроводжується спадом іншого.

Значення, близьке до 0: Вказує на відсутність лінійного зв'язку між змінними.

Даний аналіз проводився за допомогою Microsoft Excel, де коефіцієнт кореляції розраховувався за допомогою функції =КОРЕЛ() [80, с. 37].

Для оцінки тісноти зв'язку використовувалася така шкала інтерпретації (Таблиця 1.3)

Таблиця 1.3

Значення показників кореляційного аналізу

Тіснота зв'язку	Пряма залежність (+)	Зворотня залежність (-)	
Дуже висока	$0,75 \leq R \leq 1$	Дуже висока	$-0,75 \leq R \leq -1$
Висока	$0,5 \leq R \leq 0,74$	Висока	$-0,5 \leq R \leq -0,74$
Середня	$0,25 \leq R \leq 0,49$	Середня	$-0,25 \leq R \leq -0,49$
Слабка	$0 \leq R \leq 0,24$	Слабка	$0 \leq R \leq -0,24$

Таблиця складена автором за матеріалами: [80]

Після виявлення значущих факторів, регресійний аналіз став ключовим методом для побудови економіко-математичної моделі (таблиця 2.5). На відміну від кореляції, цей метод дозволив не лише констатувати наявність зв'язку, а й кількісно оцінити ступінь впливу кожного фактора на залежну змінну. Аналіз проводився за допомогою інструменту «Регресія» у пакеті «Аналіз даних» Excel. Результатом регресійного аналізу є рівняння регресії, в якому кожен фактор має свій коефіцієнт:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon$$

де Y - залежна змінна (наприклад, обсяг світової торгівлі),

X_1, X_2, \dots, X_n - незалежні змінні (фактори впливу),

β_0 - вільний член (константа),

$\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$ - коефіцієнти регресії,

ε - випадкова похибка [80, с. 35].

Цей коефіцієнт показує, на скільки одиниць зміниться залежний показник, якщо відповідний фактор зміниться на одну одиницю при незмінності інших факторів. Знак коефіцієнта визначає напрям впливу: додатне значення свідчить про позитивний вплив, коли зростання фактора

призводить до зростання результативного показника, а від'ємне значення вказує на негативний вплив, коли зростання фактора призводить до зниження результату.

Тренд-аналіз застосовувався для виявлення та моделювання довгострокової тенденції розвитку досліджуваних показників часових рядів. З огляду на нелінійний характер динаміки міжнародної торгівлі в умовах глобальних криз (які можуть викликати фази спаду, відновлення, прискорення та уповільнення), для апроксимації тренду було використано поліноміальний метод (наприклад, поліном другого або третього порядку). Моделювання здійснювалося шляхом побудови діаграми часового ряду та використання функції «Додати лінію тренду» в Excel, де обирався тип «Поліноміальна» з відповідним ступенем [80, с. 33]. Цей інструмент дозволив автоматично розрахувати коефіцієнти для рівняння тренду:

$$Y = a_0 + a_1t_1 + a_2t_2 + \dots + a_nt_n$$

де t - часовий параметр (порядковий номер періоду),

a_0, a_1, \dots, a_n - параметри моделі,

n - ступінь полінома.

На основі отриманого рівняння здійснювалася екстраполяція для прогнозування майбутніх значень. Для розрахунку прогнозу брались значення змінної часу X і використовувалися у рівнянні тренду. Для подальшого коригування та усереднення прогнозних значень застосовувався розрахунок, подібний до усереднення впливу різних ступенів поліному, після чого останній фактичний показник по часу додавався або віднімався в залежності від отриманого скоригованого значення, що забезпечило більш плавний та реалістичний прогноз.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено комплексне теоретико-методичне дослідження міжнародної торгівлі, що дозволило сформулювати цілісне бачення

механізмів її функціонування, впливу кризових явищ та інструментарію аналізу торговельних процесів.

У підрозділі 1.1 проаналізовано ключові механізми регулювання міжнародної торгівлі. Встановлено, що її ефективність забезпечується взаємодією тарифних і нетарифних методів, митних процедур, правил Інкотермс та валютно-фінансових інструментів. Тарифні методи відзначаються прозорістю та чіткою регламентацією в рамках СОТ, тоді як нетарифні характеризуються більшою гнучкістю, але нижчою передбачуваністю. Важливе значення мають міжнародні правила та стандарти, які визначають обов'язки сторін і знижують ризики у зовнішньоторговельних операціях. Система регулювання функціонує на національному та наднаціональному рівнях, де СОТ встановлює принципи недискримінації та рівної конкуренції, а регіональні угоди формують багаторівневу архітектуру глобальної торгівлі.

У підрозділі 1.2 розглянуто кризові явища як фактори трансформації міжнародної торгівлі. Систематизовано фінансово-економічні, пандемічні, геополітичні та екологічні кризи, визначено три основні канали їхнього впливу: через пропозицію, попит та торговельні витрати. Показано, що історичні кризи, зокрема Велика депресія та глобальна фінансова криза 2008-2009 рр., спричиняли глибокі диспропорції та стимулювали зміну торговельної політики. Особливе місце належить пандемії COVID-19, яка зумовила безпрецедентне падіння обсягів торгівлі та прискорила цифровізацію, диверсифікацію ланцюгів постачання й регіоналізацію ринків. Наголошено, що кризи не лише руйнують існуючі структури, а й стають каталізатором інституційних і технологічних змін, формуючи більш стійку торговельну систему.

У підрозділі 1.3 обґрунтовано методологічний інструментарій дослідження міжнародної торгівлі. Використано взаємодоповнюючі методи: кореляційний аналіз для виявлення зв'язків між показниками, регресійний - для оцінки впливу факторів, а трендовий аналіз - для моделювання динаміки

та прогнозування тенденцій. Застосування цих інструментів у середовищі Microsoft Excel забезпечує доступність та відтворюваність отриманих результатів.

Перший розділ формує ґрунтовну теоретико-методологічну базу для подальшого емпіричного вивчення впливу глобальних криз на динаміку і структуру міжнародної торгівлі та для розробки прикладних рекомендацій щодо адаптації торговельної політики до сучасних викликів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

2.1. Аналіз сучасної торговельної статистики: динаміка експорту, імпорту та зміни торговельного партнерства

Аналіз сучасної статистики міжнародної торгівлі є фундаментальним компонентом для розуміння того, як глобальні кризи переформовують архітектуру світових економічних відносин. Протягом останніх півтора десятиліття міжнародна торгівля зазнала безпрецедентної нестабільності, що відображає сукупний вплив численних системних потрясінь, які кардинально змінили традиційні моделі світової торгівлі. У період з 2010 року по теперішній час спостерігалися різкі коливання обсягів торгівлі, причому періоди стійкого зростання неодноразово переривалися кризовими спаданнями. Наслідки фінансової кризи 2008-2009 років, нестабільність цін на сировинні товари в середині 2010-х років, торговельні напруження між США і Китаєм, пандемія COVID-19 та нещодавні геополітичні конфлікти залишили свій відбиток на динаміці експорту та імпорту. Ці потрясіння не тільки вплинули на обсяги торгівлі, але й стали каталізатором значних змін у торговельних партнерствах, конфігураціях ланцюгів постачання та відносній важливості торгівлі товарами порівняно з торгівлею послугами.

Для розуміння цієї динаміки необхідний систематичний аналіз статистичних показників, що відображають як масштаби, так і напрямки змін у міжнародних торговельних потоках. У таблиці 2.1 наведено дані про фактичні та прогнозні показники міжнародної торгівлі товарами та послугами за період 2010-2027 років.

Таблиця 2.1

Фактичні та прогнозні показники розвитку міжнародної торгівлі товарами й послугами у 2010-2027 рр.

Рік	Експорт товарів, трлн. \$	Темп приросту %	Імпорт товарів, трлн. \$	Темп приросту %	Експорт послуг, трлн. \$	Темп приросту %	Імпорт послуг, трлн. \$	Темп приросту %
2010	15,38	21,58	15,51	20,98	4,05	9,46	3,88	9,92
2011	18,43	19,83	18,51	19,34	4,57	12,84	4,32	11,34
2012	18,61	0,98	17,74	-4,16	4,72	3,28	4,48	3,70
2013	19,06	2,42	19,05	7,38	5,04	6,78	4,77	6,47
2014	19,1	0,21	19,13	0,42	5,36	6,35	5,16	8,18
2015	16,65	-12,83	16,78	-12,28	5,1	-4,85	4,93	-4,46
2016	16,13	-3,12	16,26	-3,10	5,2	1,96	4,97	0,81
2017	17,83	10,54	18,03	10,89	5,66	8,85	5,41	8,85
2018	19,64	10,15	19,87	10,21	6,21	9,72	5,87	8,50
2019	19,1	-2,75	19,39	-2,42	6,39	2,90	6,08	3,58
2020	17,73	-7,17	17,93	-7,53	5,34	-16,43	5,07	-16,61
2021	22,4	26,34	22,64	26,27	6,42	20,22	8,54	68,44
2022	25,03	11,74	25,74	13,69	7,41	15,42	6,74	-21,08
2023	24	-4,12	24,36	-5,36	8,07	8,91	7,44	10,39
2024	24,55	2,29	24,83	1,93	8,78	8,80	8,04	8,06
2025	25,08	2,16	25,40	2,30	9,05	3,08	8,32	3,48
2026	25,60	2,07	25,97	2,24	9,33	3,09	8,59	3,25
2027	26,13	2,07	26,54	2,19	9,60	2,89	8,87	3,26

Таблиця складена автором за матеріалами: [37, 38, 47, 48]

Аналіз динаміки експорту товарів демонструє значну волатильність протягом досліджуваного періоду. Після фінансової кризи 2008-2009 років світова торгівля пережила потужне відновлення: у 2010 році експорт товарів становив 15,38 трлн. дол. США з темпом приросту 21,58%, що відображало ефект низької бази та активізацію міжнародного обміну. Надалі спостерігалось уповільнення зростання до майже нульових показників у 2014 році (0,21%), що збіглося з початком геополітичної напруженості та зниженням цін на сировинні товари.

Особливо критичним виявився період 2015-2016 років, коли експорт товарів скоротився з 19,1 до 16,13 трлн. дол., демонструючи негативний

приріст -12,83% у 2015 році. Це падіння було спричинене обвалом цін на нафту, уповільненням економіки Китаю та зміцненням долара США. Відновлення розпочалося у 2017-2018 роках із двозначними темпами приросту (10,54% та 10,15% відповідно), коли світова економіка демонструвала синхронне зростання, а торговельна війна між США та Китаєм ще не досягла свого піку.

Пандемія COVID-19 спричинила один із найглибших торговельних шоків: у 2020 році експорт товарів скоротився до 17,73 трлн. дол. (-7,17%), що відображало глобальні локдауни, порушення ланцюгів постачання та різке падіння попиту. Проте вже у 2021 році відбулося рекордне відновлення з темпом приросту 26,34%, коли експорт досяг 22,4 трлн. дол. завдяки фіскальним стимулам, відкладеному попиту та відновленню виробництва. Інфляційний сплеск та енергетична криза 2022 року підштовхнули номінальний експорт до 25,03 трлн. дол., хоча реальні обсяги зростали повільніше.

Динаміка світового імпорту тісно пов'язана з динамікою світового експорту. У 2012 році спостерігалось скорочення вартості імпорту товарів на 4,16% та зростання вартості експорту на 0,98%, хоча у 2021 році відбувся аномальний темп приросту вартості імпорту послуг на 68,44%. Це явище пояснюється структурними зрушеннями у світовій торгівлі та особливостями статистичного обліку під час пандемії, одночасного впливу посткризової економічної моделі, валютно-цінових ефектів, відкладеного попиту й статистичної переоцінки ролі цифрових послуг у глобальних торговельних потоках.

Торгівля послугами демонструє іншу траєкторію. Якщо у 2010 році експорт послуг становив лише 4,05 трлн. дол. (20,8% від світового експорту), то до 2024 року цей показник зріс до 8,78 трлн. дол. (26,3% від світового експорту), що підтверджує глобальну тенденцію до сервізації економіки. Пандемія завдала особливо відчутного удару саме по торгівлі послугами: у 2020 році експорт скоротився на 16,43%, а імпорт - на 16,61%, що значно

перевищило падіння товарної торгівлі. Це пояснюється специфікою послуг, насамперед транспортних і туристичних, які вимагають фізичної присутності та були найбільш вразливими до обмежень на пересування.

Прогнозні дані на 2025-2027 роки передбачають стабілізацію темпів приросту на рівні 2-3% щорічно як для товарів, так і для послуг, що відображає перехід до нової нормалізації після серії криз. До 2027 року очікується, що експорт товарів досягне 26,13 трлн. дол., а послуг - 9,60 трлн. дол. Помірні темпи зростання свідчать про структурні виклики світової економіки: фрагментацію торгівлі, рещоринг виробництв, геополітичну напруженість та переорієнтацію на регіональні торговельні блоки замість глобальної інтеграції.

Після аналізу загальної динаміки вартісних обсягів міжнародної торгівлі виникає необхідність дослідження географічної структури експорту, оскільки саме вона репрезентує трансформації у конфігурації глобальних торговельних потоків та перерозподіл економічного впливу між регіонами світу. Порівняння 2013 та 2023 років є особливо показовим, адже цей десятирічний період охоплює кілька критичних етапів трансформації світової торгівлі: сповільнення глобалізації після 2008 року, початок торговельних воєн, пандемію COVID-19 та подальшу реконфігурацію ланцюгів постачання. Географічна структура експорту (таблиця 2.2) демонструє не лише кількісні зміни в обсягах, але й якісні зрушення у ролі окремих країн та регіонів у світовій економічній системі.

Таблиця 2.2

Географічна структура експорту товарів у 2013 та 2023 рр.

<i>Експорт, 2013</i>			<i>Експорт, 2023</i>		
<i>Регіон, країна</i>	<i>млрд. дол. США</i>	<i>%</i>	<i>Регіон, країна</i>	<i>млрд. дол. США</i>	<i>%</i>
Всього	22232	100	Всього	29517	100
Європа, в т.ч.	9000	40,48	Європа, в т.ч.	12000	40,65
Німеччина	1650	7,42	Німеччина	2000	6,78
Велика Британія	892	4,01	Велика Британія	1030	3,49
Франція	822	3,70	Франція	966	3,27
Азія, в т.ч.	8100	36,43	Азія, в т.ч.	11000	37,27

<i>Експорт, 2013</i>			<i>Експорт, 2023</i>		
<i>Регіон, країна</i>	<i>млрд. дол. США</i>	<i>%</i>	<i>Регіон, країна</i>	<i>млрд. дол. США</i>	<i>%</i>
Китай	2410	10,84	Китай	3600	12,20
Японія	833	3,75	Японія	931	3,15
Південна Корея	667	3,00	Південна Корея	763	2,58
Америка, в т.ч.	4100	18,44	Америка, в т.ч.	5300	17,96
США	2280	10,26	США	2980	10,10
Канада	541	2,43	Канада	717	2,43
Мексика	407	1,83	Мексика	660	2,24
Африка, в т.ч.	688	3,09	Африка, в т.ч.	747	2,53
Південна Африка	134	0,60	Південна Африка	141	0,48
Нігерія	88,5	0,40	Египет	75,4	0,26
Ангола	70,1	0,32	Марокко	67,2	0,23
Океанія	344	1,55	Океанія	470	1,59
Австралія	278	1,25	Австралія	396	1,34
Нова Зеландія	51,3	0,23	Нова Зеландія	56,6	0,19
Папуа Нова Гвінея	5,95	0,03	Папуа Нова Гвінея	11,2	0,04
Інше	0,03	0,0001	Інше	0,017	0,0001

Таблиця складена автором за матеріалами: [66]

Азійський регіон утверджується як безперечний лідер світової торгівлі, збільшивши свою частку з 36,43% до 37,27% та продемонструвавши найвищі темпи зростання експорту (32,8%). Рушійною силою цього зростання є Китай, який наростив свою частку з 10,84% до 12,20%, збільшивши експорт з 2,41 до 3,6 трлн. дол.. Це зростання відбувалося попри торговельну війну з США, розпочату у 2018 році, коли американська адміністрація запровадила тарифи на китайські товари на суму понад 360 млрд. дол. [55]. Китай успішно компенсував ці виклики через диверсифікацію експортних ринків, зокрема посилення торговельних зв'язків з країнами АСЕАН, Африки та Латинської Америки, а також через масштабну інфраструктурну ініціативу «Пояс і Шлях», яка до 2023 року охопила понад 150 країн-учасниць [13]. Водночас традиційні азійські експортери - Японія та Південна Корея - демонструють відносне ослаблення позицій (зниження часток з 3,75% до 3,15% та з 3,00% до 2,58% відповідно), що відображає структурні виклики зрілих економік та

посилення конкуренції з боку Китаю у високотехнологічних секторах, особливо в електроніці та напівпровідниках.

Європейський регіон формально зберіг стабільність, підтримавши частку на рівні близько 40,5%, проте ця статичність маскує внутрішні структурні проблеми. Німеччина, незважаючи на абсолютне зростання експорту до 2 трлн. дол., втратила 0,64 процентних пункти своєї частки, що пов'язано з уповільненням автомобільної промисловості через перехід до електромобілів, енергетичною кризою після 2022 року та втратою конкурентоспроможності в умовах високих енергетичних витрат після припинення імпорту російського газу [18]. Велика Британія також демонструє зниження частки з 4,01% до 3,49%, що частково відображає негативні наслідки Brexit для торговельних відносин з ЄС, включаючи додаткові митні процедури та регуляторні бар'єри [7].

Країни Америки зазнали ослаблення, скоротивши частку з 18,44% до 17,96%. США втратили 0,16%, демонструючи темпи зростання експорту, що нижчі за середньосвітовий показник. Економічні дослідження показують, що протекціоністська політика 2018-2020 років не досягла поставлених цілей щодо скорочення торговельного дефіциту, натомість призвела до підвищення цін для американських споживачів та зниження конкурентоспроможності експортерів через ретерсійні тарифи. Яскравим контрастом виступає Мексика, яка збільшила свою частку з 1,83% до 2,24%, ставши бенефіціаром тенденції ніаршорингу - перенесення виробництв ближче до американського ринку. Ця тенденція посилилася після пандемії COVID-19, коли порушення азійських ланцюгів постачання стимулювали американські компанії шукати географічно ближчі альтернативи, а угода USMCA (що замінила NAFTA у 2020 році) створила додаткові стимули для виробництва в Мексиці [46].

Країни африканського континента демонструють найбільш негативну динаміку, скоротивши частку з 3,09% до 2,53% при мінімальному абсолютному зростанні експорту. Ця маргіналізація пояснюється структурними обмеженнями африканських економік: критичною залежністю

від експорту сировини (нафти, газу, мінералів), що робить їх надзвичайно вразливими до волатильності цін на товарних ринках; обмеженою участю у глобальних ланцюгах доданої вартості через недостатню індустріалізацію; інфраструктурними дефіцитами та політичною нестабільністю у ряді країн. Зміна лідерів експорту всередині регіону є симптоматичною: Нігерія, чий експорт понад 90% складався з нафти, втратила провідні позиції через обвал цін 2014-2016 років, тоді як Єгипет та Марокко з більш диверсифікованими економіками посіли перші місця.

Океанія продемонструвала стабільність на рівні 1,5-1,6% світового експорту, при цьому Австралія залишається домінуючим експортером регіону завдяки потужній сировинній базі та тісним торговельним зв'язкам з азійськими економіками, насамперед з Китаєм.

Географічна структура світового експорту 2013-2023 років відображає три ключові тренди: поступовий, але незворотний зсув економічної потужності на користь Азії; відносне ослаблення традиційних західних економічних центрів; поглиблення маргіналізації найменш розвинених регіонів. Ці тенденції свідчать про фундаментальну трансформацію глобальної економічної системи та зростаючу багатополарність міжнародної торгівлі.

Комплексне дослідження трансформацій у міжнародній торгівлі вимагає аналізу не лише експортних потоків, але й географічної структури імпорту, оскільки імпортні показники відображають фундаментально інші аспекти глобальної економічної динаміки. Якщо експорт характеризує конкурентоспроможність національних економік та їхню здатність проникати на зовнішні ринки, то імпорт демонструє споживчу спроможність, структурні залежності у виробничих ланцюгах та рівень економічної відкритості. Географія світового імпорту виявляє асиметрії у торговельних відносинах, регіональні дисбаланси між виробництвом та споживанням, а також зміни у купівельній спроможності економік під впливом глобальних криз. Аналіз імпортової структури за період 2013-2023 років (таблиця 2.3) дозволяє оцінити,

як торговельні війни, пандемія COVID-19, енергетична криза та геополітична фрагментація вплинули на географію світового попиту, залежності від зовнішніх постачань та конфігурацію глобальних ланцюгів створення вартості.

Таблиця 2.3

Географічна структура імпорту товарів 2013 та 2023 рр.

<i>Імпорт, 2013</i>			<i>Імпорт, 2023</i>		
<i>Регіон, країна</i>	<i>млрд. дол. США</i>	<i>%</i>	<i>Регіон, країна</i>	<i>млрд. дол. США</i>	<i>%</i>
Всього	21842	100	Всього	28332	100
Європа, в т.ч.	8300	38	Європа, в т.ч.	11000	38,83
Німеччина	1380	6,32	Німеччина	1830	6,46
Франція	847	3,88	Франція	1060	3,74
Велика Британія	819	3,75	Велика Британія	1020	3,60
Азія, в т.ч.	7900	36,17	Азія, в т.ч.	10000	35,30
Китай	1850	8,47	Китай	2630	9,28
Японія	878	4,02	Японія	867	3,06
Гонконг	825	3,78	Індія	758	2,68
Америка, в т.ч.	4500	20,60	Америка, в т.ч.	6000	21,18
США	2530	11,58	США	3700	13,06
Канада	578	2,65	Канада	685	2,42
Мексика	397	1,82	Мексика	639	2,26
Африка, в т.ч.	775	3,55	Африка, в т.ч.	866	3,06
Південна Африка	118	0,54	Південна Африка	122	0,43
Египет	81	0,37	Египет	103	0,36
Нігерія	71,2	0,33	Марокко	74,3	0,26
Океанія	367	1,68	Океанія	459	1,62
Австралія	282	1,29	Австралія	359	1,27
Нова Зеландія	46	0,21	Нова Зеландія	61,8	0,22
Маршаллові острови	13,6	0,06	Маршаллові острови	18,2	0,06
Інше	0,069	0,0003	Інше	7	0,0247

Таблиця складена автором за матеріалами: [66]

Порівняльний аналіз географічної структури світового імпорту демонструє збільшення загального обсягу з 21,84 трлн. дол. у 2013 році до 28,33 трлн. дол. у 2023 році, що становить приріст 29,7% за десятиліття. Цей показник дещо нижчий за зростання експорту (32,8%), що відображає

статистичні розбіжності у міжнародній торговельній звітності та вплив транспортно-страхових витрат на оцінку торговельних потоків.

Європейський регіон демонструє помітне зміцнення імпорتنих позицій, збільшивши частку з 38% до 38,83% та нарощуючи обсяги імпорту з 8,3 до 11,0 трлн. дол. Це зростання суттєво перевищує динаміку європейського експорту, що свідчить про погіршення торговельного балансу регіону та зростаючу залежність від зовнішніх постачань. Німеччина залишається провідним імпортером регіону, збільшивши свою частку з 6,32% до 6,46%, що контрастує зі зниженням її експортної частки. Імпорт Німеччини зріс з 1,38 до 1,83 трлн. дол., відображаючи критичну залежність німецької індустрії від імпортованої енергії (особливо після 2022 року), напівпровідників та комплектуючих для автомобільної промисловості. Енергетична криза 2022 року, спричинена припиненням імпорту російського природного газу, який до лютого 2022 року забезпечував близько 55% німецького споживання, змусила країну масово імпортувати дорожчий скраплений природний газ (СПГ) з США, Катару та Норвегії [18]. Франція та Велика Британія також нарощують імпорт в абсолютних показниках, хоча їхні відносні частки дещо знижуються (з 3,88% до 3,74% та з 3,75% до 3,60% відповідно), що частково пов'язано з економічними труднощами та ослабленням національних валют відносно долара.

Азійський регіон демонструє зниження відносної частки з 36,17% до 35,30%, незважаючи на суттєве абсолютне зростання імпорту з 7,9 до 10,0 трлн. дол. Це єдиний регіон, який демонстрував темпи зростання імпорту нижчі за середньосвітові, що свідчить про структурні зміни в азійських економіках на користь більшої самодостатності та регіональної інтеграції. Китай збільшив свою частку з 8,47% до 9,28%, нарощуючи імпорт з 1,85 до 2,63 трлн. дол. Проте темпи зростання китайського імпорту значно поступаються темпам зростання експорту, що відображає політику Пекіна щодо зменшення зовнішніх залежностей та розвитку внутрішнього виробництва критичних технологій, особливо у секторі напівпровідників після

запровадження американських експортних обмежень у 2022 році [11]. Японія демонструє майже стагнацію імпорту (зростання лише з 878 до 867 млрд. дол., -1,3%), що пов'язано з тривалою дефляцією, старінням населення та скороченням внутрішнього споживання. Показовою є поява Індії в трійці провідних азійських імпортерів (758 млрд. дол., 2,68%) замість Гонконгу, що відображає зростання індійської економіки та її інтеграцію у глобальні ланцюги постачання, особливо в контексті політики «China Plus One», коли міжнародні компанії диверсифікують виробництво, розміщуючи його не лише в Китаї, але й в Індії [45].

Країни Америки демонструють найбільш динамічне зростання, збільшивши частку з 20,60% до 21,18% та нарощуючи імпорт з 4,5 до 6,0 трлн. дол.. США залишаються безперечним лідером світового імпорту, збільшивши свою частку з 11,58% до 13,06% - найбільше зростання серед усіх провідних економік. Американський імпорт зріс з 2,53 до 3,7 трлн. дол., що відображає потужний внутрішній споживчий попит, посилений масштабними фіскальними стимулами під час пандемії COVID-19. Це зростання імпорту значно перевищує динаміку американського експорту, що призвело до погіршення торговельного балансу та зростання дефіциту торгівлі товарами. Мексика також нарощує імпорт з 397 до 639 млрд. дол., демонструючи найвищі темпи серед провідних економік, що пов'язано з бумом виробництва для американського ринку в рамках ніаршорингу та необхідністю імпортувати проміжні товари для експортно-орієнтованих галузей.

Країни африканського континента продовжують втрачати позиції, скоротивши частку з 3,55% до 3,06% при помірному зростанні імпорту з 775 до 866 млрд. дол.. Це відставання пояснюється обмеженою купівельною спроможністю африканських економік, борговою кризою, девальвацією національних валют та структурними економічними проблемами. Зміна лідерів імпорту всередині регіону відображає економічну нестабільність: Нігерія, яка у 2013 році була третім за величиною імпортером (71,2 млрд. дол.), випала з трійки лідерів через валютну кризу та обвал цін на нафту, тоді як

Марокко (74,3 млрд. дол.) посіло третє місце завдяки відносно стабільній економіці та розвитку експортно-орієнтованих галузей: автомобілебудування, аерокосмічна промисловість.

Океанія демонструє помірне зростання імпорту з 367 до 459 млрд. дол. при незначному зниженні частки з 1,68% до 1,62%. Австралія залишається домінуючим імпортером, що відображає зростання населення, потужний внутрішній попит та необхідність імпортувати готову продукцію через обмежену диверсифікацію економіки, яка традиційно орієнтована на експорт сировини.

Географічний аналіз торговельних потоків розкриває лише один вимір трансформацій у міжнародній торгівлі. Для всебічного розуміння впливу глобальних криз на світову економіку необхідно дослідити структуру послуг та товарів, що демонструють галузеві зрушення, технологічні пріоритети та зміни у структурі глобального попиту.

Передусім варто оцінити динаміку імпорту послуг у світі (Рис.2.1), оскільки вона відображає попит на міжнародні бізнес-послуги, технології та туризм.

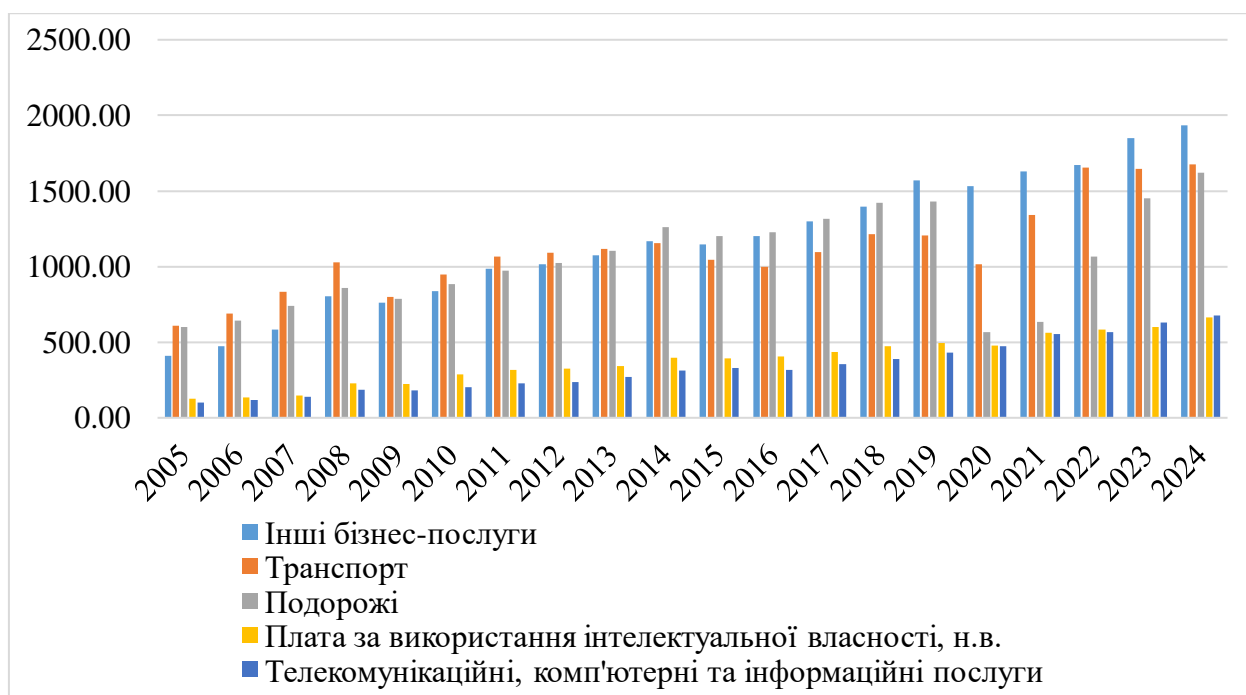

Рис.2.1. Світовий топ-5 імпорт послуг, млн. дол. США [35]

Графік відображає обсяги світового імпорту п'яти провідних категорій послуг у період з 2005 по 2024 рік у млн. дол. США. Аналіз показує загальне зростання імпорту послуг, з відчутними коливаннями, що пояснюється економічними кризами, глобальними подіями та технологічними змінами.

Бізнес-послуги демонструють стійке зростання від 409 млн. дол. у 2005 році до 1936 млн. дол. у 2024 році. Причинами такого розвитку стали глобалізація економіки, інтенсифікація міжнародної співпраці компаній і підвищений попит на аутсорсинг, консалтинг та юридичні послуги. Зростанню сприяли також технологічні зміни: поширення цифрових платформ, онлайн-консалтинг та автоматизація бізнес-процесів. Падіння в кризові періоди, наприклад у 2009 році, пояснюється впливом фінансової кризи, коли компанії скорочували витрати на зовнішні послуги.

Імпорт транспортних послуг показує циклічну динаміку. Зростання до 1026 млн. дол. у 2008 році відображає активізацію глобальної торгівлі та потребу у міжнародних перевезеннях вантажів і пасажирів. Спад у 2009 році до 801 млн. дол. зумовлений наслідками фінансової кризи та зменшенням обсягів перевезень. Після цього сектор відновлювався, і особливо помітне зростання спостерігається після 2021 року, коли поживилася світова торгівля, розширилися логістичні мережі та активізувався сектор електронної комерції.

Подорожі демонструють більш волатильну динаміку. Зростання з 601 млн. дол. у 2005 році до 1431 млн. дол. у 2019 році пояснюється глобальним розвитком туризму, доступністю авіаперельотів та зростанням доходів населення. Різде падіння у 2020 році до 565 млн. дол. було наслідком пандемії COVID-19, коли більшість країн закрили кордони та обмежили поїздки. Подальше відновлення до 1620 млн. дол. у 2024 році пов'язане із зняттям карантинних обмежень, стимулюючими програмами урядів та зростанням попиту на міжнародний туризм після пандемії.

Плата за використання інтелектуальної власності демонструє постійне зростання з 126 млн. дол. у 2005 році до 663 млн. дол. у 2024 році. Збільшення імпорту таких послуг зумовлено глобальним поширенням технологій,

ліцензуванням програмного забезпечення, патентів та авторських прав. Важливим фактором стала міжнародна інтеграція R&D-секторів та зростання потреби компаній у доступі до інноваційних технологій.

Імпорт телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг демонструє стабільне зростання від 101 млн. дол. у 2005 році до 676 млн дол. у 2024 році. Таке збільшення пояснюється глобальною цифровізацією економіки, зростанням потреб у програмному забезпеченні, хмарних сервісах та ІТ-консалтингу. Крім того, розвиток міжнародних телекомунікаційних мереж і високий попит на онлайн-платформи сприяли постійному зростанню цього сегмента.

Динаміка світового імпорту послуг відображає кілька ключових факторів. По-перше, глобалізація економіки та міжнародна інтеграція бізнес-процесів стимулюють зростання імпорту бізнес-послуг і технологій. По-друге, технологічний прогрес і цифровізація забезпечують стабільне зростання ІТ- та інтелектуальних послуг. По-третє, економічні кризи та глобальні події, зокрема фінансова криза 2008-2009 років та пандемія COVID-19, викликали тимчасові спади у секторах «Подорожі» і «Транспорт». Нарешті, відновлення після криз підтверджує високу адаптивність і стійкість світової системи торгівлі послугами, де технологічні та бізнес-послуги швидко нарощують обсяги, а туризм і транспорт відновлюються за рахунок відновлення мобільності та попиту.

Після оцінки імпорту послуг природним кроком є розгляд їх експорту (Рис.2.2), що відображає здатність економік створювати додану вартість і конкурувати на світовому ринку.

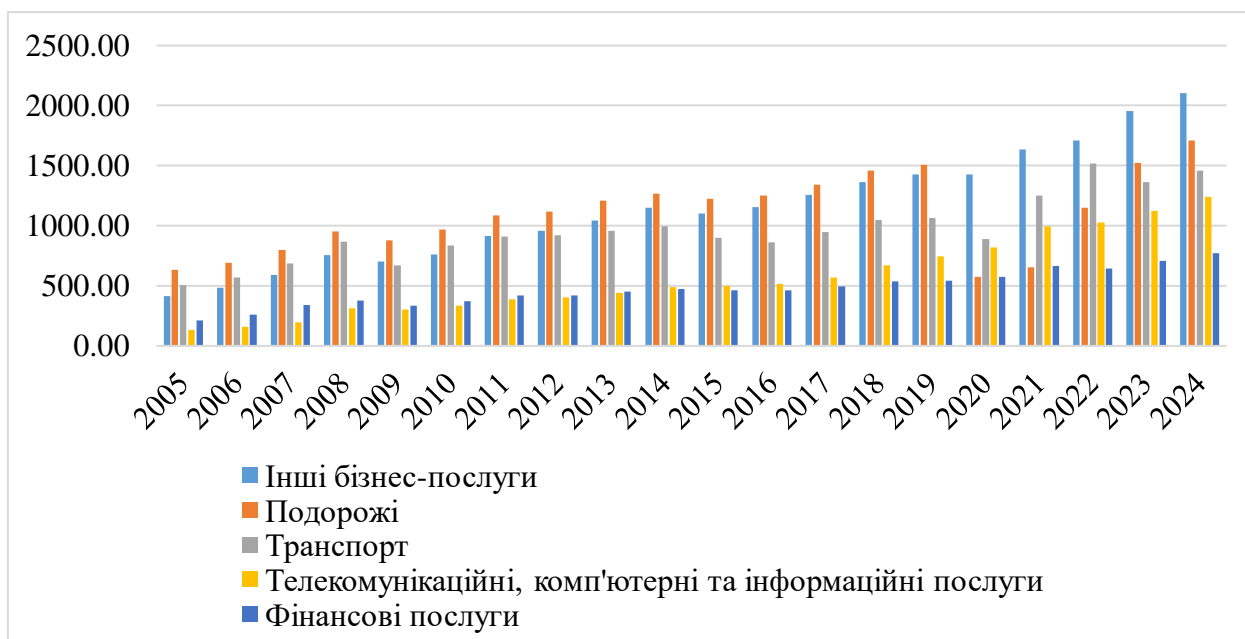

Рис.2.2. Світовий топ-5 експорту послуг, млн. дол. США [35]

Аналіз показує, що загальна тенденція світового експорту послуг є зростаючою, проте з помітними коливаннями, зумовленими економічними кризами, технологічними змінами та глобальними подіями.

Бізнес-послуги демонструють стійке і значне зростання від 414 млн. дол. у 2005 році до 2106 млн. дол. у 2024 році. Основними факторами зростання стали глобалізація та розширення міжнародного бізнесу, що підвищило попит на консалтингові, юридичні та маркетингові послуги. Крім того, розвиток технологій і поширення діджиталізації сприяли зростанню аутсорсингових ІТ-та управлінських послуг. Важливу роль зіграли економічні цикли: після кризи 2008-2009 років відновлення світової економіки стимулювало збільшення замовлень на бізнес-послуги, що відображається у значному зростанні у 2010-2014 роках.

Подорожі демонструють більш нерівномірну динаміку. Зростання з 631 млн. дол. у 2005 році до 1507 млн. дол. у 2019 році пояснюється глобальним розвитком туризму, доступністю авіаперельотів та збільшенням доходів населення, особливо в країнах із високим туристичним потенціалом. Різне падіння у 2020 році до 573 млн. дол. стало наслідком пандемії COVID-19, яка призвела до суворих обмежень на міжнародні поїздки. Після цього сектор

швидко відновився - до 1707 млн. дол. у 2024 році - завдяки поступовому відкриттю кордонів, стимулюючим програмам урядів, росту внутрішнього туризму та високому попиту на відпочинок після пандемії.

Експорт транспортних послуг також має циклічну структуру. Зростання до 870 млн. дол. у 2008 році пояснюється зростанням обсягів міжнародної торгівлі товарами та активізацією морських і авіаційних перевезень. Падіння у 2009 році до 672 млн. дол. відображає наслідки світової фінансової кризи, що спричинила зменшення попиту на перевезення вантажів. Відновлення у наступні роки пов'язане з модернізацією логістичних систем, розвитком мультимодальних перевезень та глобалізацією електронних комерцій, що збільшило обсяг міжнародних доставки товарів.

Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги демонструють найшвидше і стабільне зростання: від 132 млн. дол. у 2005 році до 1242 млн. дол. у 2024 році. Основні причини - стрімка цифровізація економіки, підвищення попиту на програмне забезпечення, ІТ-консалтинг, хмарні сервіси та кібербезпеку. Додатково розвиток мобільного зв'язку, інтернету та електронної комерції сприяв постійному збільшенню обсягів цих послуг у всьому світі.

Фінансові послуги показують помірне, але стабільне зростання. Експорт зріс від 214 млн. дол. у 2005 році до 774 млн. дол. у 2024 році, хоча спостерігались короткострокові спади під час криз 2008-2009 та частково у 2020 році. Основними факторами зростання стали глобалізація фінансових ринків, розвиток міжнародного банківського та страхового бізнесу, а також впровадження фінтех-рішень, що підвищило обсяг трансакцій та попит на фінансові послуги.

Ключовими факторами динаміки світового експорту послуг стали: глобалізація, технологічний прогрес, зростання цифровізації, циклічність економічних криз, пандемії та зміни у поведінці споживачів. Категорії, пов'язані з цифровими технологіями та бізнес-послугами, демонструють стабільне зростання завдяки високій адаптивності та низькій залежності від

фізичної мобільності, тоді як туристичні та транспортні послуги більш чутливі до глобальних криз і зовнішніх обмежень.

Перехід від аналізу послуг до товарної торгівлі (Рис.2.3) дозволяє оцінити реакцію промислових секторів на глобальні економічні виклики та зрозуміти, які галузі мають найбільшу стійкість до зовнішніх шоків.

Рис.2.3. Світовий імпорт товарів, млн. дол. США [39]

Світовий імпорт товарів характеризується складною структурою, де різні товарні категорії демонструють унікальну динаміку, що відображає специфіку кожного сектору та його реакцію на глобальні економічні процеси.

Одяг зрісши з 279,5 млн. дол. у 2005 році до 613,9 млн. дол. у 2024 році, показує, що подвоєння обсягів відбувалося нерівномірно: найбільше падіння спостерігалось під час фінансової кризи 2009 року до 332,6 млн. дол. та пандемії 2020 року до 495,4 млн. дол.. Така динаміка пояснюється тим, що одяг є дискреційною покупкою, яку споживачі легко відкладають під час економічних труднощів. Виробництво одягу сконцентроване у країнах з низькою вартістю робочої сили, переважно в Азії, що створює стабільні торговельні потоки.

Текстиль демонструє схожу з одягом динаміку, але є найменшою категорією, збільшившись з 214,9 до 357,7 млн. дол. Ця категорія включає не лише тканини для виробництва одягу, але й промислові текстильні матеріали, домашній текстиль та технічні тканини. Падіння під час кризи 2009 року до 224,5 млн. дол. було менш драматичним порівняно з одягом, оскільки промислове використання текстилю забезпечує певну стабільність попиту. Текстильна промисловість також зазнала структурних змін через автоматизацію та екологічні вимоги, що впливало на торговельні потоки.

Машинобудування та транспорт є найбільшою категорією світового імпорту, що зросла з 4013,8 млн. дол. у 2005 році до феноменальних 8408,6 млн. дол. у 2024 році. Ця категорія включає автомобілі, літаки, кораблі, промислове обладнання, електроніку та складну техніку. Різке падіння до 4389,6 млн. дол. під час кризи 2008-2009 років відображає циклічність інвестиційного попиту: компанії масово скорочували капітальні витрати, а споживачі відклали покупку автомобілів. Пандемія 2020 року спричинила падіння до 6397,3 млн. дол. через зупинку виробництва та логістичні проблеми. Однак постпандемійний вибух до 8082,6 млн. дол. у 2022 році пояснюється накопиченим попитом, дефіцитом напівпровідників та цифровою трансформацією, що підвищила попит на обладнання.

Хімікати демонструють стійке зростання з 1158,2 млн. дол. у 2005 році до 3014,6 млн. дол. у 2024 році, майже утричі за цей період. Хімічна промисловість є базовою для всіх секторів економіки: фармацевтика потребує активних фармацевтичних інгредієнтів, сільське господарство залежить від добрив та пестицидів, виробництво потребує пластиків та спеціальних хімікатів. Навіть під час кризи 2009 року падіння було відносно м'яким до 1498,9 млн. дол., оскільки базові хімікати залишаються необхідними незалежно від економічного циклу. Зростання фармацевтичного сектору, особливо під час пандемії, коли імпорт досяг 2901,7 млн. дол. у 2021 році, підкреслює стратегічну важливість цієї категорії.

Чавун та сталь показують циклічну динаміку з 333,4 млн. дол. у 2005 році до 515,8 млн. дол. у 2024 році. Пік у 2008 році на рівні 612,6 млн. дол. передував різкому падінню до 345,0 млн. дол. у 2009 році, що відображає тісний зв'язок з будівництвом та промисловим виробництвом. Металургія реагує на економічні цикли швидше за інші сектори, оскільки будівельні проекти легко заморожуються під час рецесій. Структурні зміни у світовій металургії, включаючи надлишкові потужності в Китаї та екологічні вимоги, створювали додаткову волатильність.

Сегменти продовольства та агропродукції зросли з 898,9 млн. дол. у 2005 році до 2446,5 млн. дол. у 2024 році, демонструючи найбільш стабільне зростання серед усіх категорій. Продовольство менш чутливе до економічних циклів, оскільки люди потребують їжі незалежно від фінансової ситуації. Навіть під час кризи 2009 року імпорт впав лише до 1216,3 млн. дол.. Ключові драйвери зростання включають зростання світового населення, урбанізацію, яка збільшує залежність від імпортного продовольства, зміни дієтичних звичок у країнах з економікою, що розвивається, де споживання м'яса та молочних продуктів зростає. Кліматичні зміни також впливають на торгівлю, оскільки країни компенсують неврожаї імпортом.

Паливо та природні ресурси є найбільш волатильною категорією, що коливалася від 1867,7 млн. дол. у 2005 році до піку 5437,6 млн. дол. у 2022 році, а потім знизилася до 4204,0 млн. дол. у 2024 році. Ця категорія надзвичайно чутлива до цін на нафту та газ, які залежать від геополітичних подій, рішень ОПЕК та глобального економічного зростання. Різке падіння до 2132,4 млн. дол. у 2016 році відображає крах цін на нафту через надлишок пропозиції. Вибух до 5437,6 млн. дол. у 2022 році пов'язаний з енергетичною кризою після початку війни в Україні та відновленням попиту після пандемії. Енергетичний перехід до відновлюваних джерел поступово змінює довгострокову динаміку цієї категорії, хоча викопне паливо залишається домінуючим у світовому енергобалансі.

Світовий експорт товарів демонструє складну багатосекторну динаміку, де кожна товарна категорія має унікальну траєкторію розвитку, що відображає специфічні особливості виробництва, споживання та глобальні економічні процеси протягом двох десятиліть.

Після оцінки імпорту товарів пропонується розглянути експорт (Рис.2.4), що дозволяє визначити конкурентні переваги країн і їх здатність задовольняти міжнародний попит.

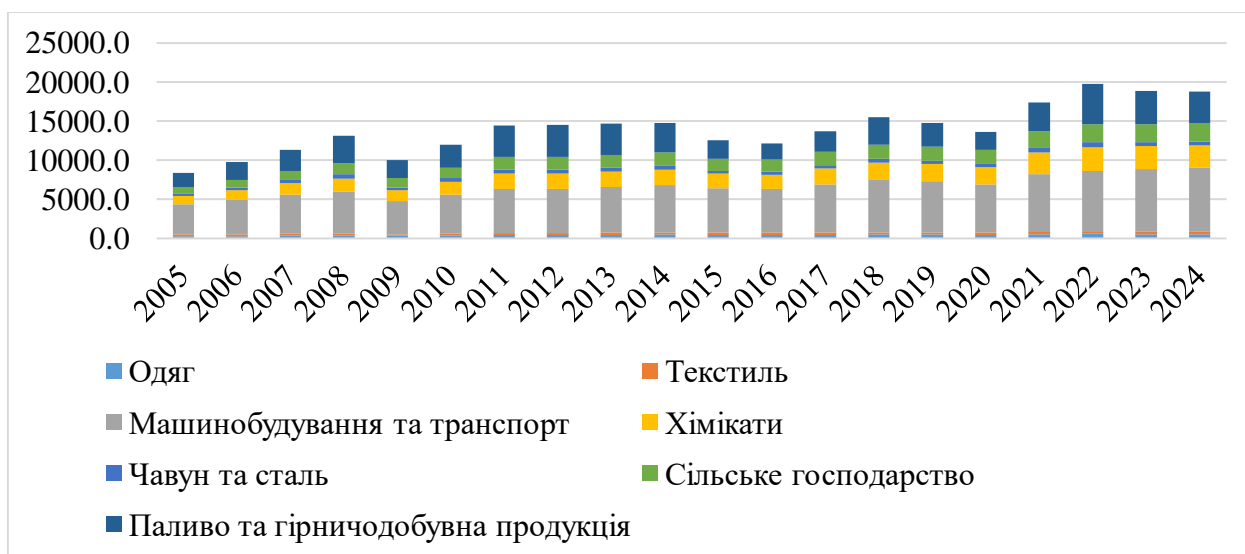

Рис.2.4. Світовий експорт товарів, млн. дол. США [39]

Аналіз рисунку 2.4. демонструє складну динаміку експорту товарів. Одяг показує стабільне зростання з 278,5 млн. дол. у 2005 році до 557,5 млн. дол. у 2024 році, подвоївшись за цей період. Найбільш драматичне падіння відбулося під час фінансової кризи 2009 року до 318,2 млн. дол. та пандемії COVID-19 у 2020 році до 495,6 млн дол. Експорт одягу концентрується у країнах з низькою вартістю робочої сили, передусім Бангладеш, В'єтнамі, Китаї та Індії. Падіння під час криз пояснюється тим, що одяг є непершочерговою покупкою, яку споживачі легко відкладають у скрутні часи. Зростання швидкої моди та електронної комерції значно змінило структуру експорту, прискоривши цикли виробництва та постачання. Постпандемійне відновлення до 577,7 млн. дол. у 2022 році відображає накопичений попит та відновлення роздрібної торгівлі.

Текстиль зріс з 203,1 млн. дол. у 2005 році до 325,2 млн. дол. у 2024 році. Ця категорія включає не лише тканини для виробництва одягу, але й технічні текстильні матеріали, домашній текстиль та промислові тканини для автомобільної, будівельної та медичної галузей. Кризові падіння у 2009 році до 212,2 млн. дол. та у 2020 році до 328,7 млн. дол. були менш різкими порівняно з одягом, оскільки промислове використання текстилю створює базовий попит навіть під час рецесій.

Продукція машинобудування та виробництво транспортних засобів є найбільшою та найбільш динамічною категорією експорту, що зросла з 3855,7 млн. дол. у 2005 році до 8127,7 млн. дол. у 2024 році, більш ніж подвоївшись. Ця категорія охоплює автомобілі, літаки, кораблі, промислове обладнання, комп'ютери, смартфони та складну електроніку. Глобальна фінансова криза спричинила різке падіння до 4219,4 млн. дол. у 2009 році, оскільки компанії масово скорочували інвестиції в обладнання, а споживачі відклали покупку автомобілів та електроніки. Пандемія 2020 року призвела до падіння до 6164,5 млн. дол. через зупинку виробничих потужностей, розрив ланцюгів постачання та логістичні колапси. Однак постпандемійний період продемонстрував вибухове зростання до 7975,9 млн. дол. у 2022 році завдяки накопиченому попиту, цифровій трансформації економік та переходу на електромобілі.

Хімікати демонструють потужне та стабільне зростання з 1101,8 млн. дол. у 2005 році до 2871,0 млн. дол. у 2024 році, майже потроївшись. Хімічна промисловість є фундаментальною для всіх секторів економіки: фармацевтика потребує активних інгредієнтів, сільське господарство залежить від добрив та засобів захисту рослин, виробництво використовує пластики, барвники та спеціальні хімікати. Навіть під час кризи 2009 року експорт впав лише до 1454,0 млн. дол., що свідчить про відносну стійкість попиту на базові хімікати. Пік у 3056,2 млн. дол. у 2022 році пояснюється зростанням цін на енергоносії, які є основною сировиною для хімічної промисловості, а також підвищеним попитом на фармацевтичні препарати під час пандемії.

Чавун та сталь показують виражену циклічність з 316,5 млн. дол. у 2005 році до 510,7 млн. дол. у 2024 році. Пік у 2008 році на рівні 588,2 млн. дол. передував катастрофічному падінню до 326,0 млн. дол. у 2009 році, що відображає тісний зв'язок з будівництвом та промисловим виробництвом. Металургія надзвичайно чутлива до економічних циклів, оскільки будівельні проекти та промислові інвестиції легко заморожуються під час рецесій. Другий провал до 343,7 млн. дол. у 2016 році був викликаний надлишковими потужностями в Китаї, які затоварили світовий ринок. Пік у 2021 році на рівні 584,2 млн. дол. пов'язаний з постпандемійним відновленням будівництва та інфраструктурними проектами.

Продовольство та господарство зросли з 847,7 млн. дол. у 2005 році до 2354,0 млн. дол. у 2024 році, демонструючи найбільш стабільну траєкторію серед усіх категорій. Продовольство має відносно нееластичний попит, оскільки люди повинні їсти незалежно від економічної ситуації. Навіть під час кризи 2009 року експорт впав лише до 1177,1 млн. дол., а пандемія майже не вплинула на цю категорію. Ключові фактори зростання включають зростання світового населення, урбанізацію, яка відриває людей від власного сільськогосподарського виробництва, та зміни в дієті країн з економікою, що розвивається, де зростає споживання м'яса, молочних продуктів та оброблених харчів. Кліматичні зміни посилюють залежність від міжнародної торгівлі продовольством, оскільки неврожаї в одних регіонах компенсуються експортом з інших.

Паливо та природні ресурси є найбільш волатильною категорією, що коливалася від 1810,2 млн. дол. у 2005 році до максимального значення 5163,3 млн. дол. у 2022 році, а потім різко впала до 4043,1 млн. дол. у 2024 році. Ця категорія надзвичайно чутлива до цін на нафту, природний газ та вугілля, які залежать від геополітичних подій, рішень картелю ОПЕК+, глобального економічного зростання та погодних умов. Різке падіння до 2038,0 млн. дол. у 2016 році відображає крах цін на нафту через бум сланцевої нафти в США та рішення Саудівської Аравії збільшити видобуток. Вибух до 5163,3 млн. дол. у

2022 році пов'язаний з енергетичною кризою після початку війни в Україні, санкціями проти російського енергетичного сектору та різким зростанням цін на всі види палива.

2.2. Вплив пандемії COVID-19, геополітичних криз на світову торгівлю

Період 2020-2024 років став одним із найбільш турбулентних в історії сучасної міжнародної торгівлі. Пандемія COVID-19, що розпочалася на початку 2020 року, спричинила безпрецедентні порушення глобальних ланцюгів постачання, різке скорочення міжнародних пасажирських та вантажних перевезень, а також глибоку рецесію світової економіки. За даними Світової організації торгівлі, обсяг світової торгівлі товарами скоротився у 2020 році на 5,3%, що стало найбільшим падінням з часів фінансової кризи 2008-2009 років [21]. Локдауни, обмеження на пересування, закриття кордонів та підприємств призвели до різкого зростання безробіття та зниження купівельної спроможності населення у більшості країн світу.

Однак криза 2020 року виявилася лише першим етапом глобальної турбулентності. Відновлення світової економіки у 2021-2022 роках супроводжувалося новими викликами: порушеннями у функціонуванні портової інфраструктури, дефіцитом контейнерів та напівпровідників, стрімким зростанням цін на енергоносії та продовольство. Геополітичні кризи 2022 року додатково дестабілізували міжнародну торговельну систему, спричинивши перебудову логістичних маршрутів, запровадження масштабних економічних санкцій та формування нових торговельних блоків.

У цьому контексті надзвичайно важливо зрозуміти, наскільки тісно пов'язані між собою ключові показники розвитку світової економіки та міжнародної торгівлі, чи існують стабільні закономірності в їх взаємодії, які можуть слугувати орієнтиром для прогнозування майбутніх тенденцій та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. З цією метою було проведено

кореляційний аналіз показників світової економіки та міжнародної торгівлі за період 2010-2024 рр. (табл. 2.2.1). Значення коефіцієнтів у кореляційному аналізі варіюються від -1 до +1 і відображають силу та напрям зв'язку між змінними.

Таблиця 2.4

Кореляційний аналіз показників світової економіки та міжнародної торгівлі,
2010-2024 рр.

	1	2	3	4	5	6	7	8
1								
2	-0,50112							
3	0,94765	-0,48898						
4	0,76741	-0,30378	0,76495					
5	-0,81760	0,36333	-0,61349	-0,47798				
6	-0,03044	-0,03453	-0,10216	-0,34995	-0,09801			
7	0,71464	-0,43947	0,70902	0,72689	-0,47322	-0,36656		
8	0,45982	-0,24699	0,41939	0,22566	-0,46174	0,55390	0,17170	

Таблиця складена автором за матеріалами: [1, 3, 22, 24, 25, 32, 43, 61]

Аналіз взаємозв'язку світового ВВП з іншими макроекономічними індикаторами демонструє дуже високу позитивну кореляцію (0,94765) з державним боргом розвинених країн. Цей зв'язок пояснюється тим, що в умовах глобальних криз уряди розвинених економік масштабно використовували боргове фінансування для реалізації антикризових програм. Під час пандемії COVID-19 державний борг зріс з 63 трлн дол. США у 2020 році до 71 трлн дол. у 2024 році, що відображає фіскальну експансію для підтримки бізнесу, населення та системи охорони здоров'я. За оцінками Міжнародного валютного фонду, сукупні фіскальні заходи у відповідь на пандемію перевищили 16 трлн дол. США, що становило близько 15% світового ВВП [21]. Ці видатки включали програми збереження зайнятості, пряму фінансову допомогу домогосподарствам, субсидії бізнесу та інвестиції в медичну інфраструктуру. Без такого масштабного державного втручання падіння світової економіки було б значно глибшим, однак наслідком стало

суттєве зростання боргового навантаження, що створює довгострокові фіскальні ризики для розвинених країн.

Висока позитивна кореляція світового ВВП з вантажообігом міжнародної авіації (0,76741) підтверджує критичну роль транспортної логістики для функціонування глобальної торгівлі. Авіаперевезення забезпечують швидку доставку високовартісних товарів, скоропсувних продуктів, медикаментів та компонентів для виробництва. Пандемія COVID-19 проілюструвала цю залежність: у 2020 році вантажообіг впав до 39,47 млрд тонно-миль при скороченні світового ВВП до 86,12 трлн дол., що стало наслідком закриття кордонів, скорочення пасажирських рейсів (які традиційно перевозять значну частину вантажів у багажних відсіках) та загального зниження попиту на товари. Відновлення авіаційного вантажообігу до 44,28 млрд тонно-миль у 2024 році супроводжувалося зростанням світового ВВП до 111,25 трлн дол., що свідчить про відновлення глобальних ланцюгів постачання та міжнародної торговельної активності.

Дуже висока негативна кореляція світового ВВП з безробіттям (-0,81760) відображає циклічний характер економічної динаміки та є класичним проявом закону Оукена, згідно з яким зростання ВВП на 2-3% призводить до зниження безробіття приблизно на 1 відсотковий пункт. Під час пандемії 2020 року безробіття зросло до 6,6% при падінні економічної активності, оскільки локдауни змусили компанії масово скорочувати персонал, особливо у секторах туризму, готельно-ресторанного бізнесу, роздрібною торгівлі та транспорту. Міжнародна організація праці оцінювала втрати робочого часу у 2020 році еквівалентом 255 мільйонів повнозайнятих працівників [29]. Поступове відновлення економіки до 2024 року дозволило знизити безробіття до 4,9%, проте структурні зміни на ринку праці, спричинені цифровізацією та автоматизацією, що прискорилися під час пандемії, створили нові виклики для працевлаштування низькокваліфікованих працівників.

Прямі іноземні інвестиції виявляють середню негативну кореляцію з державним боргом розвинених країн (-0,48898), що вказує на обережність

інвесторів щодо країн з високим борговим навантаженням. Високий рівень державного боргу створює ризики фіскальної нестабільності, можливого підвищення податків у майбутньому та девальвації національної валюти, що знижує привабливість таких юрисдикцій для довгострокових інвестицій. Геополітичні кризи 2022-2024 років додатково посилили цю тенденцію через зростання політичних ризиків, санкційний тиск та переорієнтацію інвестиційних потоків. За даними ЮНКТАД, глобальні ПІІ скоротилися у 2020 році на 35%, що стало найбільшим падінням з часів Другої світової війни [69]. Незвичайна середня позитивна кореляція ПІІ з безробіттям (0,36333) може пояснюватися тим, що в кризові періоди з високим безробіттям іноземні інвестори отримують доступ до дешевшої та більш гнучкої робочої сили, що робить інвестиції у виробничі потужності економічно привабливішими, особливо у країнах, що розвиваються.

Державний борг розвинених країн демонструє високу позитивну кореляцію з вантажообігом міжнародної авіації (0,76495), що відображає процеси глобалізації: зростання економічної активності та міжнародної торгівлі вимагає інвестицій в інфраструктуру, які часто фінансуються через державні запозичення. Висока позитивна кореляція державного боргу з особистими грошовими переказами (0,70902) пояснюється тим, що періоди економічного зростання, які супроводжуються нарощуванням боргу, також характеризуються активною міжнародною міграцією робочої сили та зростанням доходів мігрантів. Висока негативна кореляція державного боргу з безробіттям (-0,61349) підтверджує, що накопичення боргу відбувається переважно в періоди економічного зростання та активної фіскальної політики, спрямованої на стимулювання зайнятості.

Вантажообіг міжнародної авіації, як ключовий індикатор інтенсивності глобальної торгівлі, показує високу позитивну кореляцію з особистими грошовими переказами (0,72689). Це свідчить про взаємозв'язок між міграційними процесами та розвитком міжнародної торговельної інфраструктури: країни з активною участю у глобальних ланцюгах постачання

залучають більше трудових мігрантів, які генерують фінансові потоки до країн походження. Середня негативна кореляція вантажообігу з безробіттям (-0,47798) підтверджує, що активна міжнародна торгівля стимулює створення робочих місць у логістиці, виробництві експортної продукції та супутніх сервісах.

Світова ціна нафти марки Brent виявляє середню позитивну кореляцію з інфляцією (0,55390), що відображає класичний механізм інфляції пропозиції: зростання цін на енергоносії підвищує витрати виробництва та транспортування товарів, що транслюється у зростання споживчих цін. Цей взаємозв'язок особливо яскраво проявився у 2021-2022 роках, коли відновлення попиту після пандемії в умовах обмежених виробничих потужностей ОПЕК та геополітична криза спричинили зростання ціни нафти до 99,00 дол./барель та прискорення інфляції до 7,9%. Стабілізація цін на нафту у 2023-2024 роках (82,32 та 79,91 дол./барель) на тлі жорсткої монетарної політики центральних банків дозволила уповільнити інфляцію до 5,9% та 2,9% відповідно.

Загалом, кореляційний аналіз виявляє системні взаємозв'язки, що визначають динаміку міжнародної торгівлі в умовах глобальних криз. Тісний зв'язок між фізичною інфраструктурою торгівлі та загальною економічною активністю підкреслює вразливість глобалізованої економіки до шоків, які порушують транспортні та логістичні мережі. Масштабна фіскальна підтримка виявилася критично важливою для пом'якшення наслідків пандемії, проте створила довгострокові виклики боргової стійкості. Енергетичні шоки залишаються вагомим фактором макроекономічної нестабільності, що безпосередньо впливає на вартість міжнародної торгівлі. Виявлені закономірності підтверджують необхідність координованої міжнародної політики для забезпечення стійкості глобальної торговельної системи перед майбутніми кризами.

Глобальні кризи останнього десятиліття - передусім пандемія COVID-19 та масштабні геополітичні потрясіння - суттєво трансформували структуру й

динаміку міжнародної торгівлі. Для кількісного оцінювання впливу цих чинників на ключові макроекономічні процеси було проведено кореляційно-регресійний аналіз за 2010-2024 рр. (таблиця 2.5), у рамках якого оцінено взаємозв'язки між світовим ВВП, державним боргом, прямими іноземними інвестиціями, вантажообігом авіап перевезень, рівнем безробіття, цінами на нафту, грошовими переказами та інфляцією.

Таблиця 2.5

Класифікація змінних за значущістю у регресійних моделях Y_1 - Y_8

$Y_1=70,09-0,41x_1+0,90x_2+0,32x_3-9,79x_4+0,04x_5+11,76x_6-0,44x_7$		
<i>Найбільш позитивно значущі</i>	<i>Незначущі змінні</i>	<i>Найбільш негативно значущі</i>
X_2, X_3	X_1, X_5, X_6, X_7	X_4
$Y_2=12,13-0,10x_1+0,07x_2+0,06x_3-0,97x_4+0,002x_5-2,25x_6-0,03x_7$		
<i>Найбільш позитивно значущі</i>	<i>Незначущі змінні</i>	<i>Найбільш негативно значущі</i>
X_2, X_3, X_5		X_1, X_4, X_6, X_7
$Y_3=-73,51+1,05x_1+0,32x_2-0,3x_3+10,21x_4-0,05x_5-10,73x_6+0,5x_7$		
<i>Найбільш позитивно значущі</i>	<i>Незначущі змінні</i>	<i>Найбільш негативно значущі</i>
X_1, X_4	X_2, X_3, X_5, X_6, X_7	
$Y_4=-98,36+1,46x_1+1,08x_2-1,17x_3+14,15x_4-0,09x_5-4,59x_6+0,81x_7$		
<i>Найбільш позитивно значущі</i>	<i>Незначущі змінні</i>	<i>Найбільш негативно значущі</i>
X_1	$X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_7$	
$Y_5=7,24-0,09x_1-0,03x_2+0,08x_3+0,03x_4+0,004x_5+1,04x_6-0,04x_7$		
<i>Найбільш позитивно значущі</i>	<i>Незначущі змінні</i>	<i>Найбільш негативно значущі</i>
X_3	X_2, X_4, X_5, X_6, X_7	X_1
$Y_6=-437,26+8,35x_1+1,53x_2-7,44x_3-3,79x_4+79,68x_5-186,27x_6+8,63x_7$		
<i>Найбільш позитивно значущі</i>	<i>Незначущі змінні</i>	<i>Найбільш негативно значущі</i>
X_7	$X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6$	
$Y_7=-0,24+0,01x_1-0,008x_2-0,009x_3-0,001x_4+0,1x_5-0,001x_6+0,006x_7$		
<i>Найбільш позитивно значущі</i>	<i>Незначущі змінні</i>	<i>Найбільш негативно значущі</i>
	$X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_7$	
$Y_8=36,19-0,55x_1-0,17x_2+0,53x_3+0,22x_4-5,85x_5+0,06x_6+8,03x_7$		
<i>Найбільш позитивно значущі</i>	<i>Незначущі змінні</i>	<i>Найбільш негативно значущі</i>
X_6	$X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_7$	

Таблиця складена автором за матеріалами: [1, 3, 22, 24, 25, 32, 43, 61]

Проведений кореляційно-регресійний аналіз за період 2010-2024 рр. дав змогу виявити ключові взаємозв'язки між основними макроекономічними змінними, що визначали динаміку світової торгівлі та економічної активності в умовах пандемічних та геополітичних шоків. Побудовані рівняння регресії

дозволили визначити напрям, силу та статистичну значущість впливу цих факторів на відповідні залежні змінні, що репрезентують ключові компоненти глобальної економіки.

Аналіз регресії для світового ВВП (Y_1) демонструє, що на його динаміку найбільш позитивно впливають державний борг розвинених країн (X_2) та вантажообіг міжнародних авіап перевезень (X_3). Перший фактор пояснюється тим, що у кризові періоди високий державний борг часто супроводжується стимулюючими витратами, що підтримують економічну активність. Зростання авіавантажообігу відображає оживлення міжнародної торгівлі, що безпосередньо підвищує ВВП, що видно на даних 2010-2024 років, коли піки авіавантажів співпадали зі зростанням світового ВВП. Найбільш негативно значущою є безробіття (X_4), що логічно: підвищення рівня безробіття знижує продуктивність та купівельну спроможність, гальмуючи економічне зростання. Інші змінні, як прямі іноземні інвестиції (X_1), ціна на нафту (X_5), грошові перекази (X_6) та інфляція (X_7), мають малий вплив у цій моделі. Кореляційні дані підтверджують сильний позитивний зв'язок між X_2 , X_3 та Y_1 та значний негативний ефект X_4 .

Регресійне рівняння для прямого припливу іноземних інвестицій (Y_2) показує, що найбільш позитивно на нього впливають світовий ВВП (X_2), державний борг розвинених країн (X_3) та світова ціна на нафту (X_5). Зростання ВВП стимулює економічну активність і створює сприятливе середовище для інвесторів, особливо після кризових періодів. Позитивний вплив державного боргу пояснюється тим, що країни з активними фіскальними програмами можуть залучати більше капіталу, пропонуючи вигідні умови для інвесторів. Зростання цін на нафту має слабкий, але позитивний ефект, оскільки відновлення нафтового сектору стимулює грошові потоки та інвестиційні можливості у суміжних галузях. Негативно на приплив інвестицій впливають прямі іноземні інвестиції попередніх років (X_1), безробіття (X_4), особисті грошові перекази (X_6) та інфляція (X_7), що відображає економічну нестабільність або відтік капіталу.

Регресійне рівняння для державного боргу розвинених країн (Y_3) демонструє, що найбільш позитивно на нього впливають прямі іноземні інвестиції (X_1) та безробіття (X_4). Збільшення іноземних інвестицій свідчить про активну економічну діяльність, яка часто супроводжується розширенням державних зобов'язань для підтримки інфраструктури та стимулювання розвитку. Позитивний ефект безробіття відображає кризові періоди, коли зростання безробіття стимулює державні витрати на соціальні програми та підтримку ринку праці. Незначущий вплив на державний борг мають світовий ВВП (X_2), державний борг попередніх років (X_3), ціна на нафту (X_5), особисті грошові перекази (X_6) та інфляція (X_7), що свідчить про те, що ці фактори не формують короткострокові коливання боргу.

Рівняння Y_4 показує, що найбільш позитивно значущою змінною є світовий ВВП (X_1), що свідчить про прямий зв'язок між економічним ростом та інтенсивністю міжнародних авіап перевезень. Зі зростанням глобальної економіки збільшується попит на перевезення товарів і вантажів, особливо в міжнародній торгівлі. Незначущі змінні включають X_2 , X_3 , X_4 , X_5 , X_6 та X_7 , тобто прямі іноземні інвестиції, державний борг розвинених країн, безробіття, світову ціну на нафту, особисті перекази та інфляцію, що демонструє відсутність їх прямого суттєвого впливу на вантажообіг авіап перевезень у короткостроковій перспективі. Наприклад, світові ціни на нафту (X_6) теоретично впливають на витрати авіап перевізників, але у наших даних цей вплив не значущий, можливо через адаптацію компаній до коливань цін або компенсуючі фактори глобального попиту. Аналогічно, X_3 формально має коефіцієнт $-1,17$, але оскільки змінна не значуща, її негативний ефект статистично не підтверджується.

Рівняння Y_5 описує динаміку загального рівня безробіття за 2010-2024 роки. Найбільш позитивно значущою змінною є X_3 - Державний борг розвинених країн, коефіцієнт $+0,08$ свідчить, що зростання державного боргу асоціюється з незначним збільшенням безробіття. Це пояснюється тим, що

високий державний борг може обмежувати державні інвестиції та стимулюючі програми на ринку праці, що уповільнює створення робочих місць.

Найбільш негативно значущою є X_1 - Світовий ВВП з коефіцієнтом $-0,09$, тобто зростання глобальної економіки сприяє зниженню безробіття через збільшення виробництва та попиту на робочу силу. Інші змінні, включно з X_2 (Прямі іноземні інвестиції), X_4 (Вантажообіг авіаперевезень), X_5 (Безробіття як відсоток ВВП), X_6 (Ціни на нафту) та X_7 (Інфляція), незначущі, їхній вплив на рівень безробіття у статистичному сенсі не підтверджується, хоча в теорії вони можуть мати короткостроковий або опосередкований ефект. Зростання цін на нафту (X_6) та інфляції (X_7) потенційно може впливати на безробіття через підвищення витрат виробництва, але у наших даних цей ефект не є статистично значущим.

Рівняння Y_6 показує, що цій моделі найбільш позитивно значущою змінною є X_7 - Інфляція (річна %), коефіцієнт $+8,63$ вказує на прямий позитивний ефект на прогнозований рівень інфляції. Це логічно, адже річна інфляція сама по собі є ключовим маркером, який відображає динаміку цін у споживчому секторі. Інші змінні, включно з X_1 (Світовий ВВП), X_2 (Прямі іноземні інвестиції), X_3 (Державний борг), X_4 (Вантажообіг авіаперевезень), X_5 (Безробіття), X_6 (Світова ціна на нафту), незначущі, їхній ефект на інфляцію у статистичному сенсі не підтверджується. Проте теоретично ці показники можуть впливати на ціни: наприклад, ціна на нафту (X_6) формує витрати виробництва та транспортні витрати, що відображається на кінцевих цінах товарів і послуг, а безробіття (X_5) може обмежувати попит та, опосередковано, стримувати інфляційний тиск.

У моделі Y_7 жодна зі змінних не є статистично значущою, що свідчить про те, що короткострокові коливання переказів не пояснюються безпосередньо макроекономічними показниками, включно зі світовим ВВП, державним боргом чи цінами на нафту. Коефіцієнти X_1 - X_7 у моделі демонструють малу величину впливу, а знак коефіцієнтів у деяких випадках протилежний до очікуваного. Наприклад, X_2 (Світовий ВВП) та X_3 (Прямі

іноземні інвестиції) мають негативні коефіцієнти, що може вказувати на слабкий зворотний зв'язок: у періоди високого глобального економічного зростання частина коштів може залишатися у країнах працевлаштування, зменшуючи перекази. Позитивний коефіцієнт X_3 (Безробіття) демонструє на можливий стимул для трудових мігрантів надсилати гроші додому під час економічних труднощів.

У рівнянні Y_8 найбільш значущою змінною є X_6 - світова ціна на нафту марки Brent, що логічно, оскільки зміни цін на нафту безпосередньо впливають на вартість енергоносіїв, транспорту і виробництва, а отже, і на споживчі ціни. Незначущі змінні (X_1 - X_5 , X_7) мають менший вплив на річну інфляцію у глобальному масштабі. Зокрема, коливання світового ВВП (X_1) чи прямі іноземні інвестиції (X_2) лише частково корелюють з інфляційними процесами, оскільки на рівень цін більше впливають локальні фактори та структурні шоки. Негативний коефіцієнт X_5 (Безробіття) вказує на традиційний антиінфляційний ефект: високий рівень безробіття зменшує попит і стримує зростання цін.

Проведений кореляційно-регресійний аналіз за 2010-2024 роки показав, що ключовими драйверами світової економіки є державний борг розвинених країн, світовий ВВП, вантажообіг міжнародних авіаперевезень, ціна на нафту та інфляція. Найбільш значущі макроекономічні змінні демонструють логічні взаємозв'язки: економічне зростання стимулює зниження безробіття та збільшення авіавантажообігу, державний борг та інвестиції взаємопов'язані через фіскальні та стимулюючі програми, а ціни на нафту визначають інфляційний тиск. При цьому деякі показники, як особисті грошові перекази, не мають статистично значущого прямого зв'язку з глобальними макропараметрами, що свідчить про їхню автономність. Кореляційні дані підтверджують як прямі, так і опосередковані ефекти взаємозв'язків між фінансовими, торговельними та енергетичними факторами, що дозволяє оцінювати пріоритетні драйвери економічної активності та прогнозувати реакцію глобальної економіки на шоки.

2.3. Роль міжнародних економічних організацій (WTO, IMF, UNCTAD) у стабілізації міжнародної торгівлі

Глобальні кризи останніх десятиліть - від фінансової кризи 2008-2009 років до пандемії COVID-19 та геополітичних потрясінь 2022-2024 років - продемонстрували критичну важливість координованих дій міжнародних економічних організацій у підтримці стабільності світової торгівлі. Світова організація торгівлі (WTO), Міжнародний валютний фонд (IMF), Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) та Світовий банк формують інституційну основу, яка забезпечує передбачуваність та стійкість міжнародних торговельних відносин навіть в умовах економічної турбулентності. Кожна з цих організацій володіє унікальним мандатом та інструментарієм, проте їхня ефективність значною мірою залежить від здатності координувати свої дії та забезпечувати синергію в досягненні спільної мети - стабільності глобальної торгівлі.

Для комплексного розуміння механізмів стабілізації міжнародної торгівлі доцільно проаналізувати не лише окремі функції кожної організації, але й систему їхньої інституційної взаємодії. WTO забезпечує правове регулювання міжнародних торговельних відносин через встановлення багатосторонніх торговельних правил та функціонування механізму врегулювання спорів; IMF здійснює фінансову стабілізацію через надання кредитних ресурсів країнам з проблемами платіжного балансу та підтримку валютної стабільності; UNCTAD концентрується на сприянні торговельному розвитку та інтеграції країн з нижчим рівнем економічного розвитку у глобальні торговельні ланцюги; Світовий банк забезпечує інвестиційну підтримку через фінансування інфраструктурних проектів, які створюють матеріально-технічну основу для розширення торговельних операцій. Структурована візуалізація взаємодії цих організацій у процесі стабілізації міжнародної торгівлі представлена на рисунку 2.2, який демонструє як індивідуальні

функціональні мандати кожної інституції, так і механізми міжорганізаційної координації політик.

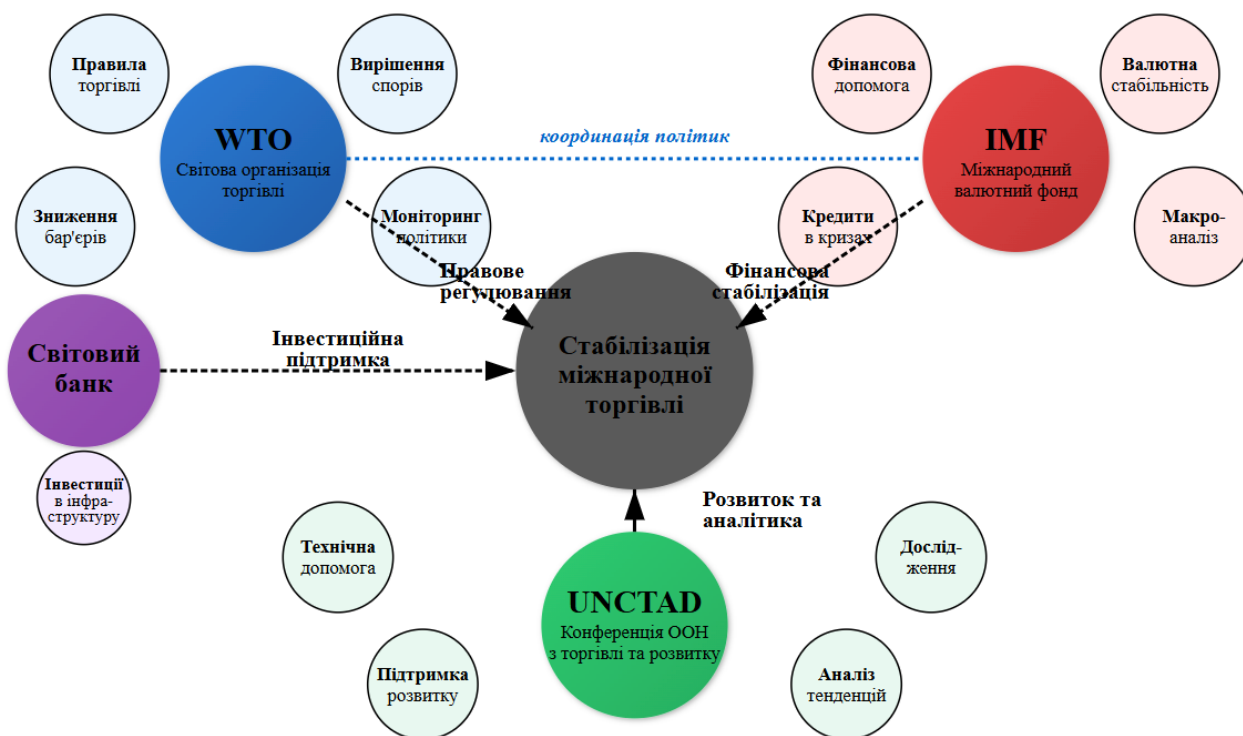

Рис.2.2 . Функції основних міжнародних організацій у регулюванні світової торгівлі

Рисунок складено автором за матеріалами: [15, 42, 54, 57]

Представлена схема ілюструє комплексну систему взаємодії чотирьох ключових міжнародних економічних організацій - WTO, IMF, UNCTAD та Світового банку - у процесі стабілізації міжнародної торгівлі, що є особливо актуальним в умовах глобальних криз. Аналіз структури взаємозв'язків демонструє, що ефективне функціонування глобальної торговельної системи залежить не від окремих інституцій, а від їх скоординованої діяльності та взаємодоповнюваності мандатів.

Світова організація торгівлі (WTO) виконує фундаментальну роль у правовому регулюванні міжнародної торгівлі через встановлення єдиних торговельних правил, механізмів вирішення спорів, зниження торговельних бар'єрів та моніторингу торговельної політики країн-членів. Особливо важливим є механізм врегулювання суперечок, який забезпечує

передбачуваність та стабільність торговельних відносин навіть у кризові періоди. Дослідження показують, що хоча WTO безпосередньо фокусується на торгівлі, її вплив на реформи в країнах, що розвиваються, був обмеженішим порівняно з фінансовими інституціями, оскільки торговельна лібералізація часто здійснювалася односторонньо під тиском економічних обставин [57].

Міжнародний валютний фонд (IMF) забезпечує фінансову стабілізацію через надання кредитів у кризових ситуаціях, підтримку валютної стабільності, макроекономічний аналіз та фінансову допомогу країнам з проблемами платіжного балансу [54]. Роль IMF у стабілізації торгівлі часто недооцінюється, проте саме ця організація забезпечує критично важливі умови для функціонування торгівлі - стабільні обмінні курси, контроль за валютними обмеженнями та ліквідність у кризові періоди. Взаємозв'язок між фінансовою стабільністю та торгівлею є двостороннім: стабільна міжнародна фінансова система підтримує торгівлю, тоді як безперервні торговельні потоки знижують ризик платіжних дисбалансів.

UNCTAD виконує специфічну роль як організація, орієнтована на розвиток, забезпечуючи інтереси країн, що розвиваються, в глобальній торговельній системі [42]. Через підтримку розвитку, аналіз тенденцій, технічну допомогу та дослідження UNCTAD заповнює важливу прогалину між правовими нормами WTO та фінансовими механізмами IMF, концентруючись на питаннях справедливого доступу до ринків, диверсифікації експорту та інтеграції найменш розвинених країн у світову торгівлю. Координація з іншими організаціями здійснюється через Інтегровану рамкову програму та механізми ООН [15].

Світовий банк доповнює цю систему через інвестиційну підтримку торговельної інфраструктури, фінансування довгострокових проектів розвитку та створення умов для інвестиційного клімату [67]. Між 1981 та 1994 роками Світовий банк надав 238 кредитів на підтримку лібералізації торгівлі 75 країнам, що демонструє його значний вплив на торговельні реформи [57]. Інвестиції в транспортну інфраструктуру, портові споруди, митні системи та

логістику безпосередньо впливають на конкурентоспроможність країн у міжнародній торгівлі.

Критично важливим аспектом є координація політик між цими організаціями. Схема демонструє, що жодна організація не може самостійно забезпечити стабільність торгівлі - необхідна синхронізація правового регулювання (WTO), фінансової підтримки (IMF), інвестицій у розвиток (Світовий банк) та орієнтації на інклюзивне зростання (UNCTAD). Меморандуми про взаєморозуміння між організаціями, спільні програми технічної допомоги та регулярні консультації створюють основу для когерентності глобальної економічної політики.

В умовах глобальних криз, таких як фінансова криза 2008 року, пандемія COVID-19 чи геополітичні напруження, роль координації між організаціями стає особливо важливою [54]. Криза вимагає одночасної дії: WTO повинна запобігати протекціонізму, IMF - забезпечувати ліквідність, UNCTAD - захищати найвразливіші країни, а Світовий банк - підтримувати довгострокове відновлення. Досвід європейської боргової кризи продемонстрував ефективність спільних дій IMF, Європейського центрального банку та Європейської комісії у формі «трійки».

Стабілізація міжнародної торгівлі є результатом багаторівневої інституційної архітектури, де кожна організація вносить унікальний внесок, а їх взаємодія створює стійку систему, здатну протистояти глобальним викликам та кризам [67].

Для емпіричного підтвердження теоретичних положень щодо ролі міжнародних економічних організацій у стабілізації світової торгівлі доцільно проаналізувати динаміку ключових показників їхньої діяльності протягом останніх півтора десятиліть. Період 2010-2024 років є особливо показовим, оскільки охоплює декілька послідовних глобальних криз - від пост-кризового відновлення після 2008-2009 років до пандемічного шоку 2020 року та геополітичних турбулентностей 2022-2024 років. Кількісний аналіз показників активності WTO у сфері врегулювання торговельних спорів, масштабів

фінансової підтримки ІМФ, а також обсягів допомоги розвитку та боргового навантаження найменш розвинених країн за даними UNCTAD дозволяє оцінити не лише обсяги втручання цих організацій, але й структурні зміни у глобальній економічній системі. Систематизовані статистичні дані представлено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка ключових показників WTO, IMF та UNCTAD (2010-2024)

Показник	2010	2015	2020	2024
WTO: активні торговельні спори (requests for consultations)	17	13	5	10
WTO: «stock-pile» обмежень (% імпорту)	0,8	3,2	7,7	11,8
IMF: загальний обсяг кредитів (млрд SDR)	60,44	57,33	105,89	112,48
IMF: кількість країн з програмами (IMF arrangements)	26	-	85	70
UNCTAD: ODA для LDCs (млрд USD)	50	51	72	66
UNCTAD: Борг LDCs (млрд USD)	205	241,8	502,27	611,17

Таблиця складена автором за матеріалами: [20, 30, 44, 52, 59]

Представлена таблиця 2.6 демонструє еволюцію шести критично важливих показників міжнародної торгівлі та фінансів протягом п'ятнадцятирічного періоду (2010-2024 рр.), які систематично відстежуються провідними міжнародними організаціями: Світовою організацією торгівлі (WTO), Міжнародним валютним фондом (IMF) та Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD). Дані відображають фундаментальні трансформації у глобальній економічній архітектурі, зумовлені послідовними кризовими явищами та структурними змінами у міжнародних економічних відносинах.

Перший показник, що характеризує активність торговельних спорів у рамках WTO (requests for consultations), демонструє нелінійну динаміку з вираженим зниженням у 2020 році. У 2010 році було зареєстровано 17 запитів на консультації, що свідчило про активне використання країнами-членами правового механізму врегулювання суперечок організації. До 2015 року цей

показник знизився до 13, а в 2020 році досяг мінімального значення - лише 5 запитів. Це драматичне зниження частково пояснюється інституційною кризою апеляційного органу WTO, який фактично припинив функціонувати наприкінці 2019 року через блокування Сполученими Штатами призначення нових членів цього органу. У 2024 році спостерігається часткове відновлення показника до 10 запитів, що може вказувати на адаптацію країн до нових реалій і пошук альтернативних механізмів врегулювання суперечок.

Другий показник WTO, що відображає частку імпорту, яка підпадає під накопичені торговельні обмеження, демонструє стійку висхідну тенденцію протягом всього досліджуваного періоду. У 2010 році цей показник становив лише 0,8% від загального обсягу імпорту, проте до 2015 року зріс до 3,2%, що відображає поступове посилення протекціоністських настроїв у глобальній торгівлі. Найбільш значне зростання спостерігається у 2020 році - 7,7%, що відображає протекціоністські тенденції, посилені пандемією COVID-19 та ескалацією торговельних конфліктів між великими економіками, особливо між Сполученими Штатами та Китайською Народною Республікою. До 2024 року показник досяг 11,8%, що майже у п'ятнадцять разів перевищує значення 2010 року. Це свідчить про фундаментальний зсув у глобальній торговельній архітектурі від політики лібералізації, яка домінувала в епоху після створення WTO у 1995 році, до нового протекціонізму, характерного для другої половини 2010-х та початку 2020-х років.

Показники Міжнародного валютного фонду надають важливу інформацію про стан глобальної фінансової стабільності та потребу країн у зовнішній фінансовій підтримці. Загальний обсяг наданих IMF кредитів, виражений у спеціальних правах запозичення (Special Drawing Rights, SDR) - міжнародному резервному активі, створеному фондом у 1969 році, - демонструє циклічну динаміку, що корелює з глобальними економічними кризами. У 2010 році, в період відновлення після глобальної фінансової кризи 2008-2009 років, IMF надав кредитів на суму 60,44 млрд SDR. До 2015 року обсяг кредитування дещо знизився до 57,33 млрд SDR, оскільки частина країн-

позичальників почала погашати свої зобов'язання після стабілізації світової економіки. Проте 2020 рік продемонстрував різке зростання до 105,89 млрд SDR - майже подвоєння порівняно з 2015 роком, що стало прямим наслідком економічного шоку від пандемії COVID-19, коли численні країни з різних регіонів світу звернулися до IMF за надзвичайною фінансовою допомогою. До 2024 року загальний обсяг кредитів зріс до 112,48 млрд SDR, відображаючи триваючі економічні виклики, включаючи інфляційний тиск, енергетичну кризу та геополітичну нестабільність.

Показник кількості країн з активними програмами IMF (IMF arrangements) демонструє особливо драматичну динаміку. У 2010 році таких країн налічувалося 26, що було спадщиною фінансової кризи 2008 року. До 2015 року дані відсутні у представленій таблиці (позначено «-»), що може свідчити про методологічні зміни у звітності або неповноту статистичної інформації. У 2020 році кількість країн з програмами IMF різко зросла до 85 - більш ніж потроїлася порівняно з 2010 роком. Це безпрецедентний рівень, який ілюструє глибину та масштаби економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Країни з усіх географічних регіонів - від Латинської Америки до Африки та Азії - звертались за фінансовою та технічною допомогою до фонду. До 2024 року цей показник знизився до 70, що вказує на певне економічне відновлення та завершення деяких антикризових програм, хоча залишається значно вищим, ніж у докризовий період 2010 року.

Показники UNCTAD, представлені в таблиці, фокусуються на ситуації у найменш розвинених країнах (Least Developed Countries, LDCs), які відповідно до класифікації ООН визначаються на основі критеріїв низького рівня доходу на душу населення, слабкості людських ресурсів та високої економічної вразливості. Станом на сьогодні до цієї категорії належить 46 держав, переважно розташованих в Африці на південь від Сахари та в Азії. Офіційна допомога розвитку (Official Development Assistance, ODA), що надається цим країнам, є критично важливим джерелом фінансування їхнього економічного та соціального розвитку. У 2010 році найменш розвинені країни отримали 50

млрд дол. США у вигляді ODA. До 2015 року обсяг допомоги практично не змінився, залишившись на рівні 51 млрд дол., що викликало критику з боку міжнародної спільноти, оскільки розвинені країни неодноразово брали на себе зобов'язання виділяти 0,7% свого валового національного продукту на офіційну допомогу розвитку, проте більшість з них систематично не досягала цієї цілі. У 2020 році обсяг допомоги зріс до 72 млрд дол., що частково було зумовлено необхідністю надання гуманітарної та економічної підтримки найбільш вразливим країнам у контексті пандемії COVID-19. Проте до 2024 року спостерігається зниження до 66 млрд дол., що може відображати явище так званої «втоми донорів» та перерозподіл фінансових ресурсів розвинених країн на інші пріоритети, включаючи підтримку України в контексті російської агресії та фінансування програм боротьби з кліматичними змінами.

Найбільш тривожним показником у таблиці є динаміка зовнішнього боргу найменш розвинених країн. У 2010 році сукупний зовнішній борг LDCs становив 205 млрд дол. США, до 2015 року зріс до 241,8 млрд дол., а потім майже подвоївся до 502,27 млрд дол. у 2020 році. До 2024 року борг досяг 611,17 млрд дол. – втричі виріс протягом чотирнадцяти років. Це створює феномен так званої «боргової пастки», коли країни змушені використовувати дедалі більшу частку своїх обмежених фінансових ресурсів на обслуговування зовнішнього боргу замість інвестицій у продуктивну інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я та інші сектори, критично важливі для довгострокового економічного розвитку. Ця ситуація призвела до того, що декілька країн опинилися в стані фактичного або де-факто дефолту за своїми зовнішніми зобов'язаннями.

Аналіз представленої таблиці дозволяє ідентифікувати кілька ключових тенденцій сучасної глобальної економіки. По-перше, спостерігається чітке посилення протекціонізму у міжнародній торгівлі, що відображається у зростанні частки імпорту, яка підпадає під торговельні обмеження, майже у п'ятнадцять разів протягом досліджуваного періоду. По-друге, роль міжнародних фінансових інституцій, зокрема IMF, значно посилилася під час

послідовних глобальних криз, що проявляється у зростанні як обсягів кредитування, так і кількості країн, що користуються програмами фонду. По-третє, спостерігається загострення проблеми боргової стійкості найбідніших країн світу, зовнішній борг яких зростає темпами, що значно перевищують темпи зростання їхнього валового внутрішнього продукту та експортних доходів. Ці тренди є взаємопов'язаними: торговельні обмеження сповільнюють економічне зростання та скорочують експортні можливості країн, що змушує їх більше покладатися на зовнішні запозичення, що в свою чергу створює довгострокові фінансові вразливості та обмежує їхню здатність проводити контрциклічну економічну політику під час майбутніх криз.

Дані таблиці свідчать про формування складного комплексу взаємопов'язаних викликів для глобальної економіки, що потребує скоординованих багатосторонніх рішень на рівні міжнародних організацій та провідних економік світу.

Висновки до другого розділу

У другому розділі здійснено комплексний аналіз впливу глобальних криз на міжнародну торгівлю, що дозволило виявити ключові закономірності змін у її динаміці, структурі та регуляторному середовищі. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що впродовж 2010-2024 рр. світова торгівля перебувала під впливом послідовних та перекривних шоків - економічних, геополітичних, енергетичних та соціально-епідеміологічних - які суттєво трансформували глобальні торговельні процеси.

Аналіз сучасної торговельної статистики, проведений у підрозділі 2.1, засвідчив, що міжнародна торгівля у 2010-2024 рр. розвивалася нерівномірно та перебувала під значним впливом глобальних кризових явищ. Динаміка товарного та сервісного експорту демонструвала високу волатильність: після періоду зростання у 2010-2014 рр. світова торгівля зазнала спаду у 2015-2016 рр., а найбільшого потрясіння - у 2020 р. внаслідок пандемії COVID-19, коли

падіння було найглибшим за останні десятиліття. Географічна структура торгівлі змістилася на користь Азії, зокрема Китаю, тоді як окремі європейські економіки зіткнулися з втратою частки через енергетичні та політичні фактори. Американський регіон виявив зростання імпортової залежності, тоді як Африка лишилася найменш інтегрованою у глобальні торговельні процеси. Товарна структура світового експорту продемонструвала зростання ролі високотехнологічних секторів та водночас високу вразливість сировинних ринків до зовнішніх шоків. Сукупно ці результати свідчать про перехід до нової моделі глобальної торгівлі, що формується під впливом посилення регіоналізації та технологічної трансформації. Світова торгівля послугами і товарами загалом зростає, при цьому бізнес-послуги та цифрові послуги демонструють найбільшу витривалість до криз, тоді як сектори подорожей, транспорту й палива реагують на глобальні шоки найпомітніше, що свідчить про нерівномірний рівень стійкості галузей у міжнародній торгівлі.

Підрозділ 2.2 дозволив виявити статистично значущі кореляційні зв'язки між ключовими макроекономічними показниками та динамікою світової торгівлі. Встановлено тісну взаємозалежність між світовим ВВП і торговельною активністю, що підтверджує циклічність глобальної економіки. Висока кореляція між рівнем державного боргу розвинених країн та торговельними потоками свідчить, що антикризове фінансове стимулювання відіграло важливу роль у підтримці міжнародної торгівлі в період пандемії. Значущими також виявилися зв'язки між цінами на нафту, інфляцією та витратами на логістичні операції, що демонструє залежність глобальної торгівлі від енергетичних ринків.

Аналіз ролі міжнародних економічних організацій у стабілізації світової торгівлі у підрозділі 2.3 демонструє, що ефективність глобальної торговельної системи забезпечується не окремими інституціями, а їх координованою взаємодією. Емпіричні дані за 2010-2024 роки виявляють три критичні тенденції: драматичне зростання протекціонізму (частка імпорту під обмеженнями зросла з 0,8% до 11,8%), значне посилення ролі ІМФ під час криз

(кредитування зросло до 112,48 млрд SDR, охоплюючи 70 країн) та загострення боргової кризи найменш розвинених країн (борг утроївся до 611,17 млрд дол.). Ці взаємопов'язані виклики підтверджують необхідність системної багатосторонньої координації між WTO, IMF, UNCTAD та Світовим банком для забезпечення стабільності міжнародної торгівлі в умовах глобальних криз.

Результати розділу дають підстави стверджувати, що глобальні кризи стали каталізатором глибоких структурних змін у міжнародній торгівлі. Їх наслідки проявляються у регіоналізації, переорієнтації ланцюгів постачання, зростанні ролі технологічних секторів та посиленні значення міжнародної координації у сфері торговельної політики. Ці тенденції визначатимуть формування нової архітектури світової торгівлі у найближчі десятиліття.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Новітні тренди у міжнародній торгівлі: цифрова трансформація, зелені стандарти, локалізація ланцюгів постачання

Трансформація міжнародної торгівлі в умовах сучасних глобальних викликів стає особливо важливою для формування нової моделі світових економічних зв'язків. Поєднання технологічних інновацій, екологічних вимог та гео економічних змін визначає нові форми організації міжнародного обміну товарами, що потребує детального наукового аналізу та систематизації даних.

Цифровізація міжнародної торгівлі, представлена технологіями штучного інтелекту, блокчейну та Інтернету речей, спричиняє суттєві зміни в ефективності глобальних ланцюгів вартості. Використання цих технологій дозволяє значно знизити витрати, підвищити прозорість торговельних операцій та оптимізувати логістику. Паралельно вводяться обов'язкові екологічні стандарти, які стають критерієм доступу до провідних світових ринків. Одночасно спостерігається тенденція до регіоналізації та перенесення виробництва, що відображає прагнення держав забезпечити стратегічну автономію та стійкість ланцюгів постачання.

Дослідження цих тенденцій важливе для формування ефективної зовнішньоекономічної стратегії як на рівні компаній, так і на рівні держав. Аналіз сучасного розвитку міжнародної торгівлі дозволяє визначити стратегічні можливості та потенційні ризики для національних економік у процесі їх інтеграції у світову економіку.

Таблиця 3.1

Новітні тренди цифрової трансформації
у міжнародній торгівлі 2024-2025 рр.

<i>Технологія / Тренд</i>	<i>Ключові зміни в торгівлі</i>	<i>Приклади реалізації</i>
Штучний інтелект (AI)	<ul style="list-style-type: none"> - Зниження торговельних витрат на 25% - Автоматизація митних процедур - Прогнозування ризиків та оптимізація логістики - Підвищення точності прогнозування попиту - Збільшення світової торгівлі на 14% до 2040 року 	<ul style="list-style-type: none"> - Митні системи з AI для автоматизованого оформлення - Платформи аналітики торговельних даних - AI-системи для комплаєнсу та верифікації документів - Прогнозні моделі для управління ланцюгами постачання
Технологія блокчейн	<ul style="list-style-type: none"> - Скорочення часу відстеження продукції з 7 днів до 2,2 секунди - Підвищення прозорості транзакцій - Зменшення паперового документообігу - Автоматизація smart-контрактів 	<ul style="list-style-type: none"> - TradeLens (Maersk): обробка 10+ млн. подій щотижня - Walmart: система відстеження харчових продуктів - Marco Polo: торговельне фінансування на платформі Corda - Системи відстеження походження товарів
Інтернет речей (IoT)	<ul style="list-style-type: none"> - Ринок Supply Chain IoT: \$21,36 млрд у 2024 - Прогноз зростання до \$55,58 млрд до 2031 - Відстеження активів у режимі реального часу - Зменшення експлуатаційних витрат на 15% - Підвищення прозорості ланцюгів постачання 	<ul style="list-style-type: none"> - FedEx SenseAware: моніторинг посилок від відправлення до доставки - DHL: IoT-сенсори для профілактики автопарку - IKEA: 250+ автономних дронів у 73 складах - Системи моніторингу температури для холододових ланцюгів

Таблиця складена автором за матеріалами: [8, 14, 23, 26, 28, 31, 33, 62]

Цифрова трансформація радикально змінює структуру міжнародної торгівлі, створюючи нові можливості для бізнесу та одночасно висуваючи складні виклики для регуляторних систем. Таблиця 3.1 систематизує основні технологічні тренди на основі актуальних досліджень міжнародних організацій та наукових публікацій. Зокрема, штучний інтелект виступає ключовим драйвером ефективності торгівлі: за даними Світової організації торгівлі (WTO), AI здатний знизити торговельні витрати на 25% шляхом автоматизації митних процедур, оптимізації логістики та прогнозування

ризиків [28, с. 42-45]. Прогноз WTO на 2025 рік передбачає, що за оптимістичного сценарію універсального впровадження AI глобальна торгівля може зрости майже на 14 процентних пунктів до 2040 року [28, с. 15]. Технологія трансформує управління ланцюгами постачання через прогнозну аналітику, що дозволяє компаніям передбачати коливання попиту та оптимізувати запаси, а алгоритми машинного навчання здатні миттєво аналізувати тисячі документів на відповідність регуляторним вимогам [28, с. 44]. Крім того, за оцінками World Economic Forum, генеративний AI може додати близько \$4,4 трильйона щорічно до світової економіки, впливаючи на промисловість та міжнародну торгівлю [8, с. 8-12].

Технологія блокчейн забезпечує високий рівень прозорості та довіри у міжнародних транзакціях. Дослідження MDPI 2025 року демонструють, що впровадження блокчейну у відстеження продуктів дозволяє значно скоротити час трасування: система Walmart для манго на базі Hyperledger Fabric зменшила його з семи днів до 2,2 секунди, що критично важливо для безпеки харчових продуктів [62, с. 12-14]. Платформа TradeLens, розроблена IBM та Maersk, обробляє понад 10 мільйонів подій у ланцюгах постачання щотижня, включно з понад 100 000 документів, що значно прискорює митне оформлення та зменшує затримки [62, с. 12-14]. Smart-контракти автоматизують умовні транзакції, наприклад, після підтвердження доставки IoT-системою логістики платіж постачальнику здійснюється автоматично, скорочуючи час розрахунків з тижнів до годин [14].

Інтернет речей (IoT) трансформує управління ланцюгами постачання завдяки відстеженню у реальному часі. Ринок Supply Chain IoT оцінювався у \$21,36 млрд у 2024 році та прогнозується досягти \$55,58 млрд до 2031 року з CAGR 12,7% [26]. Інтеграція IoT у виробництво дозволила скоротити операційні витрати на 15% для багатьох глобальних компаній у 2022 році. Приклади практичного застосування включають систему FedEx SenseAware, яка забезпечує моніторинг посилок у реальному часі [33], а DHL використовує IoT-сенсори для контролю здоров'я та ефективності автопарку, що дозволяє

прогнозувати технічне обслуговування та знижувати витрати. Крім того, ІКЕА розгорнула понад 250 автономних дронів у 73 складах у дев'яти країнах для управління інвентаризацією, причому ці AI-керовані дрони здійснюють цілодобове сканування запасів та ідентифікацію неправильно розміщених товарів [31].

Цифрова трансформація стає ключовим чинником модернізації міжнародної торгівлі, підвищуючи ефективність ланцюгів постачання, скорочуючи витрати та забезпечуючи прозорість транзакцій. Технології штучного інтелекту, блокчейн та IoT не лише оптимізують операційні процеси, а й відкривають нові можливості для глобальної комерції, стимулюючи розвиток цифрових послуг та формуючи основи для стійкого зростання торгівлі.

У контексті глобальних екологічних викликів міжнародна торгівля переживає фундаментальну трансформацію, центральним елементом якої стає впровадження зелених стандартів. Ця трансформація обумовлена необхідністю узгодження торговельної політики з кліматичними цілями як відповідь на зміну клімату, втрату біорізноманіття та забруднення довкілля. Міжнародні організації, зокрема СОТ та ОЕСР, визнають критичну важливість інтеграції принципів сталого розвитку у глобальну торговельну систему, наголошуючи на необхідності узгодження торговельної та екологічної політики для прискорення зеленого переходу.

Таблиця 3.2

Основні зелені стандарти у міжнародній торгівлі

<i>Стандарт/Механізм</i>	<i>Характеристики</i>	<i>Вплив на торгівлю</i>
EU CBAM	<ul style="list-style-type: none"> - Діє з жовтня 2023 р. - Охоплює сталь, алюміній, цемент, добрива, електроенергію - Повне впровадження з 2026 р. - Дохід: 14,7 млрд євро/рік 	<ul style="list-style-type: none"> - Попередження витоку викидів - Вимога документації вуглецевого сліду - Модернізація виробництва
ESG-вимоги та CSRD	<ul style="list-style-type: none"> - Директива CSRD (2024 р.) - 50 000 компаній ЄС - Стандарти ESRS 	<ul style="list-style-type: none"> - Вплив на зелений експорт - Стимулювання інновацій - Умова доступу до ринків

<i>Стандарт/Механізм</i>	<i>Характеристики</i>	<i>Вплив на торгівлю</i>
EUDR та CSDDD	- EUDR: 2025-2026 рр. - CSDDD: 2024 р. - Моніторинг ланцюгів постачання	- Прозорість постачання - Запобігання вирубці лісів - Екологічна відповідальність
Стандартизація вуглецевого сліду	- Ініціативи COT, OECD - Відсутність глобального форуму	- Порівнянність даних - Виклики для МСП - Потреба координації
Циркулярна економіка	- Цифрові паспорти продукції - План дій ЄС - Торгівля вторинними матеріалами	- Збільшення торгівлі - Економічні переваги - Нові ринки
IFRS S1, S2	- Чинні з січня 2024 р. - Впровадження: Сінгапур, Австралія - Таксономії ЄС, Китай, Сінгапур	- Уніфікація звітності - Прозорість ESG-даних - Міжнародні інвестиції

Таблиця складена автором за матеріалами: [9, 10, 12, 31, 65]

Як показано у таблиці 3.2, найбільш революційним проявом зеленої трансформації є впровадження Вуглецевого прикордонного коригувального механізму ЄС (EU CBAM) - першої у світі системи вуглецевого митного тарифу, яка почала діяти у перехідному режимі з жовтня 2023 року. CBAM застосовується до імпорту цементу, заліза та сталі, алюмінію, добрив, електроенергії та водню, що становлять близько 3% загального імпорту ЄС. Механізм передбачає, що з 2026 року імпортери повинні придбати CBAM-сертифікати, ціна яких прив'язана до вартості дозволів у рамках Європейської системи торгівлі викидами (EU ETS). За оцінками ОЕСР, за умови повного впровадження механізм може генерувати близько 14,7 млрд євро щорічних доходів [65]. Дослідження демонструють, що без CBAM на кожен тону уникнутих викидів CO₂ у межах ЄС припадало б приблизно 0,19 тони «витоку» викидів за кордон через переміщення виробництва до країн з менш жорсткими екологічними нормами. Для країн, що розвиваються, та економік з перехідним статусом CBAM створює подвійний ефект: з одного боку, це додаткові виклики через необхідність докладної документації щодо вуглецевого сліду продукції та модернізації виробничих процесів, з іншого - стимул для технологічного оновлення та розвитку зелених галузей [65].

Паралельно з вуглецевими стандартами у міжнародній торгівлі активно розвивається система ESG-вимог (екологічних, соціальних та управлінських критеріїв). Директива ЄС про корпоративну звітність у сфері сталого розвитку (CSRD), яка набула чинності у 2024 році, охоплює близько 50 000 компаній та встановлює обов'язкові вимоги щодо розкриття інформації про ESG-показники. Ці стандарти базуються на Європейських стандартах звітності у сфері сталого розвитку (ESRS), які охоплюють широкий спектр тем, включаючи циркулярну економіку, зміну клімату, біорізноманіття та соціальні аспекти. Емпіричні дослідження демонструють, що розбіжності в ESG-показниках між країнами-експортерами та імпортерами значно впливають на обсяги зеленого експорту, причому стимулюючий ефект досягається через розширення розриву у зелених інноваціях [10]. Регулювання ЄС щодо вирубки лісів (EUDR) та Директива про корпоративну належну перевірку у сфері сталого розвитку (CSDDD), ухвалена у 2024 році, вимагають від компаній всебічного моніторингу своїх ланцюгів постачання на предмет негативного впливу на довкілля. Ці регулятивні інструменти створюють принципово нову архітектуру міжнародної торгівлі, де екологічні стандарти стають не просто рекомендаціями, а обов'язковою умовою доступу до ринків[10].

Критично важливим трендом є стандартизація вимірювання вуглецевого сліду та узгодження міжнародних методологій. Заступник Генерального директора СОТ Жан-Марі Пога у 2024 році наголосив на критичній важливості узгодження стандартів вимірювання викидів вуглецю для підтримки глобальної торгівлі та ефективної боротьби зі зміною клімату. У сучасних умовах, коли економіки стають дедалі більш екологічними, а доступ до ринків залежить від критеріїв сталого розвитку, вимірювання екологічної результативності фактично стає «воротами до глобалізації» [12]. Проте відсутність єдиного глобального форуму для обговорення цих питань та той факт, що саме бізнес повинен здійснювати вимірювання та інвестиції для декарбонізації, створює значні складності для міжнародної координації.

Циркулярна економіка набуває дедалі більшого значення як аспект зелених стандартів у міжнародній торгівлі. Перехід до циркулярної економіки має широкі зв'язки з міжнародною торгівлею через глобальні ланцюги вартості, торгівлю товарами вторинного використання, відходами та вторинними матеріалами. Емпіричні дослідження показують, що циркулярність забезпечує економічні переваги через збільшення міжнародної торгівлі, мотивуючи країни та галузі активно займатися циркулярною економікою для покращення екологічних показників. У Європейському Союзі цифрові паспорти продукції впроваджуються як частина Ініціативи щодо сталих продуктів та Плану дій з циркулярної економіки, що передбачає поступове впровадження таких паспортів у ключових ланцюгах вартості, включаючи текстильну промисловість, будівництво та виробництво електромобільних батарей [9].

Впровадження зелених стандартів супроводжується певними труднощами та суперечностями. Міжнародні дослідження показують, що необхідні дані про викиди часто недоступні, оскільки постачальники або не збирають їх взагалі, або не бажають їх надавати. Адміністративний тягар особливо важко впливає на малі та середні підприємства, які не мають внутрішньої інфраструктури та фінансових ресурсів для навігації складності розрахунків викидів. ООН з питань торгівлі та розвитку (UNCTAD) закликає до комплексної реформи глобальної торговельної системи для узгодження її з кліматичними та екологічними цілями, одночасно мінімізуючи вплив на найменш розвинені країни та уникаючи збільшення торговельних бар'єрів [31].

Технологічні інновації відіграють ключову роль у реалізації зелених стандартів. Інтернет речей (IoT) забезпечує детальні дані в реальному часі про викиди, використання води, споживання енергії та моніторинг біорізноманіття. Передові платформи для відстеження вуглецевого сліду дозволяють компаніям більш точно вимірювати свій вплив та управляти ним, що особливо важливо для організацій, які прагнуть досягти цілей нульових

викидів. Цифрові платформи для співпраці, що з'єднують постачальників, регуляторів та компанії, полегшують безперервний обмін даними та покращують точність ESG-звітності [9].

Перспективи розвитку зелених стандартів у міжнародній торгівлі демонструють тенденцію до подальшого посилення вимог. Міжнародні фінансові стандарти звітності щодо сталого розвитку (IFRS S1 та S2), які набули чинності з січня 2024 року, поступово впроваджуються різними юрисдикціями, включаючи Сінгапур та Австралію. Соціальний вимір зелених стандартів також набуває дедалі більшого значення - у 2024 році була запущена Глобальна робоча група з нерівності та соціальних фінансових розкриттів, що відображає визнання необхідності справедливого та інклюзивного переходу до зеленої економіки [10].

Зелені стандарти стали центральним елементом трансформації міжнародної торгівлі у відповідь на глобальні екологічні виклики. Впровадження інструментів, таких як CBAM, ESG-вимоги, регулювання дефорестації та стандарти циркулярної економіки, створює нову архітектуру глобальної торгівлі, де екологічна результативність стає критерієм доступу до ринків. Хоча ці зміни супроводжуються значними викликами, особливо для країн, що розвиваються, та малих підприємств, вони також створюють потужні стимули для технологічних інновацій, модернізації виробництва та переходу до більш сталих бізнес-моделей. Успішна адаптація до зелених стандартів вимагає міжнародної координації, гармонізації регулювання, масштабних інвестицій у зелені технології та забезпечення справедливого переходу, що враховує інтереси всіх учасників глобальної торговельної системи.

У сучасних умовах глобальна економіка переживає масштабну трансформацію виробничих ланцюгів, зумовлену геополітичною нестабільністю, пандемічними шоками та зростанням вимог до сталого розвитку. Традиційна модель глобалізації з концентрацією виробництва в

окремих регіонах поступається місцем новій парадигмі - регіоналізації та диверсифікації виробничих потужностей.

Рисунок 3.1 візуалізує ключові тренди переміщення виробництва у контексті трьох мегатрендів міжнародної торгівлі: цифрової трансформації, впровадження зелених стандартів та локалізації ланцюгів постачання. На карті відображено основні потоки релокації виробничих потужностей, інтенсивність яких диференційована за галузевою приналежністю та географічним напрямком.

Аналіз представлених даних дозволяє ідентифікувати країни-джерела інвестицій (Китай, США, Німеччина) та нові виробничі хаби, які активно інтегруються у глобальні ланцюги вартості (В'єтнам, Індія, Мексика, Польща). Інтенсивність міграційних потоків класифіковано за трьома рівнями: сильний тренд, помірний тренд та слабкий тренд.

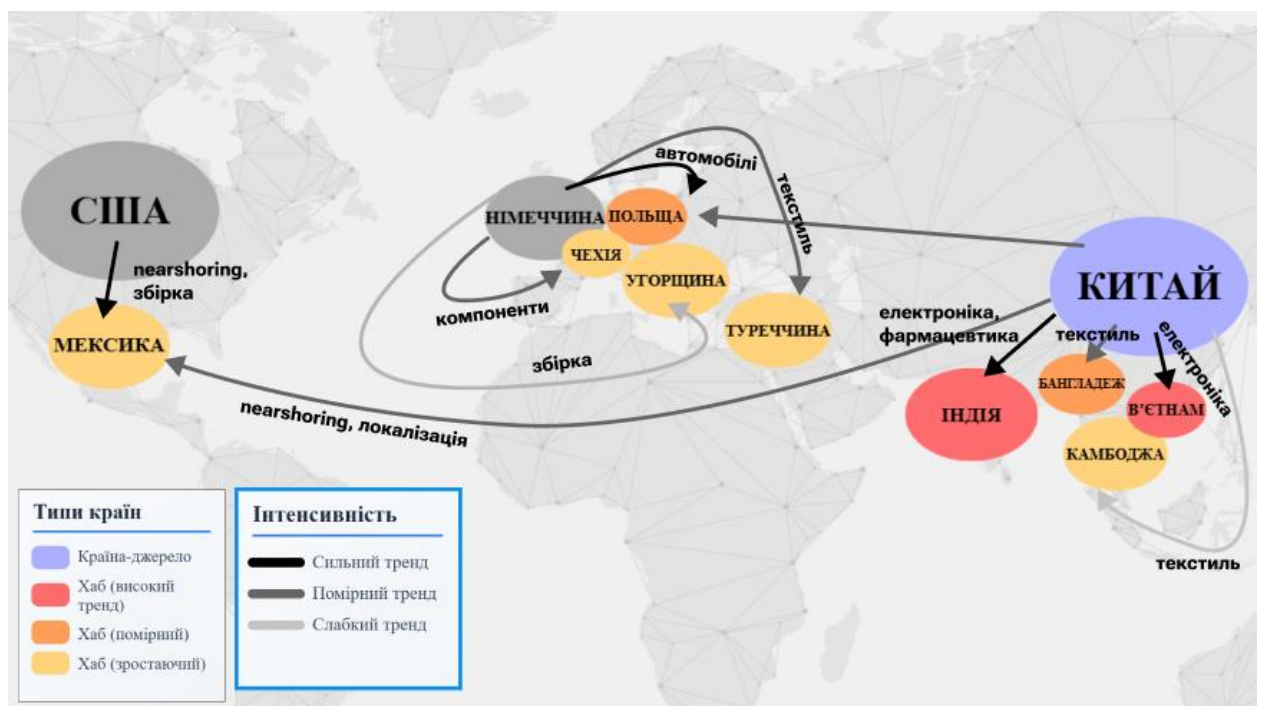

Рис.3.1. Новітні тренди міжнародної торгівлі: переміщення виробництва

Рисунок складено автором за матеріалами: [6, 12, 16, 27, 36, 40, 50, 64]

Як видно з рисунку 3.1, найпотужніший потік переміщення виробництва спрямований з Китаю до нових азійських хабів. В'єтнам та Індія стали

основними бенефіціарами цієї трансформації, залучаючи виробництво електроніки та фармацевтичної продукції [64]. Це відображає стратегію «China Plus One» , яку впроваджують транснаціональні корпорації для диверсифікації виробничих ризиків [64].

Регіональна локалізація ланцюгів постачання спостерігається на рисунку через потоки ніаршорингу. Мексика перетворилася на ключовий виробничий хаб для США, вперше перевищивши Китай за обсягами постачань [40]. У Європі спостерігається аналогічний тренд: Польща стала центром автомобільного виробництва для німецької промисловості, а Чехія та Угорщина - хабами для збірки автокомпонентів [6].

Галузева диференціація, відображена на рисунку, свідчить про різну мобільність виробництв. Текстильна промисловість демонструє найвищу географічну мобільність, переміщуючись до Бангладешу, Камбоджі та Туреччини. Електронне виробництво концентрується у В'єтнамі та Індії, тоді як автомобільна промисловість тяжіє до регіонального ніаршорингу у Центрально-Східній Європі та Мексиці.

Цифрова трансформація міжнародної торгівлі створює нові можливості для інтеграції віддалених ринків у глобальні ланцюги вартості [16], тоді як зелені стандарти стають критичним фактором конкурентоспроможності експортерів [36]. Узгодження вимірювання вуглецевого сліду та інтеграція торговельної і екологічної політики визначають нову парадигму міжнародної торгівлі [27].

Рис. 3.1 ілюструє фундаментальну реконфігурацію глобальних виробничих мереж: від моноцентричної моделі з домінуванням Китаю до поліцентричної системи з регіональними хабами, що формується під впливом геополітичних ризиків, технологічних інновацій та вимог сталого розвитку.

3.2. Прогнозування тенденцій світової торгівлі за допомогою поліноміального тренду

Динаміка структурних змін у світовій торгівлі послугами залишається ключовим індикатором глобальних економічних трансформацій та свідчить про поглиблення міжнародної інтеграції у секторі послуг. У контексті цифровізації економіки, постпандемічного відновлення та зростаючої ролі нематеріального виробництва, аналіз експортних потоків провідних категорій послуг набуває особливої актуальності для розуміння векторів розвитку світового господарства.

На рисунку 3.2 представлено динаміку експорту п'яти найбільших категорій послуг за період 2005-2024 років з прогностичними значеннями до 2029 року.

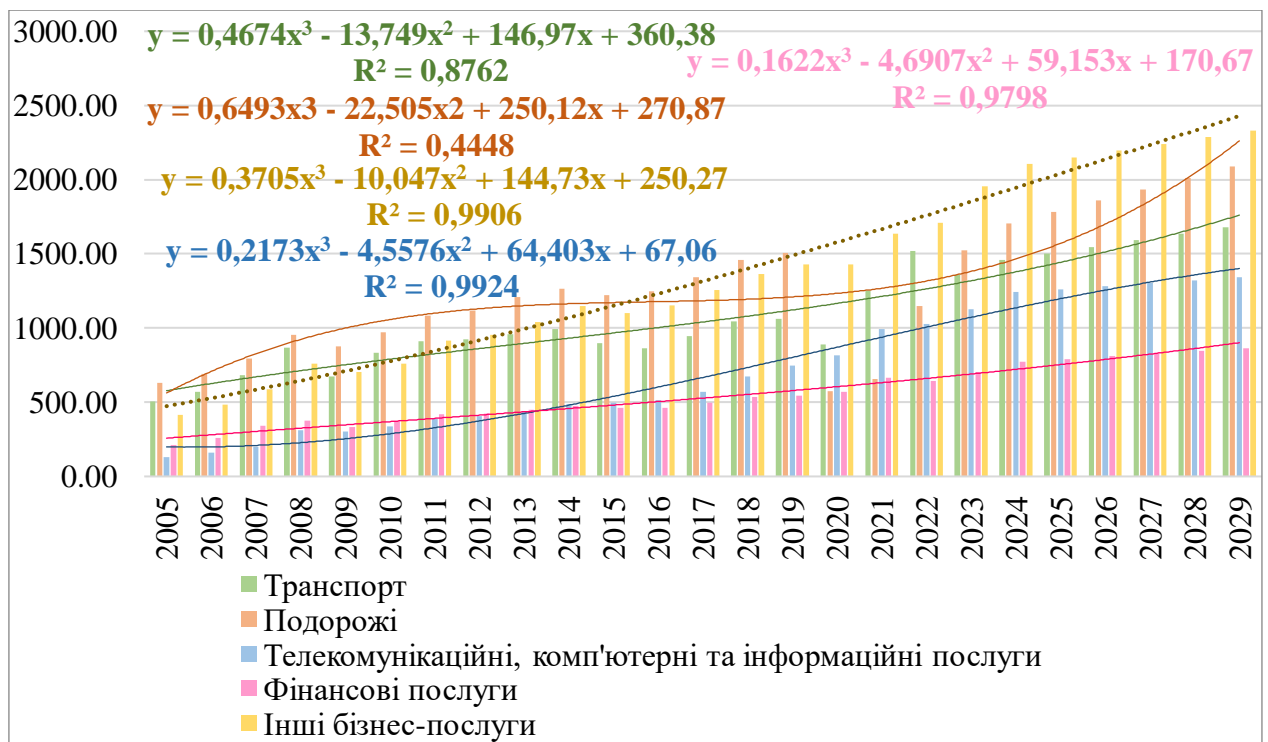

Рис.3.2. Прогноз експорту топ-5 послуг за категоріями, млн. дол. США

Рисунок складено автором за матеріалами: [35]

Аналіз рисунку 3.2 демонструє, що протягом 2025-2029 років світовий експорт послуг продовжить зростати, хоча темпи приросту можуть дещо уповільнитися порівняно з піковими показниками минулих років. Найбільші

обсяги забезпечуватимуть «інші бізнес-послуги», що включають консалтинг, інжиніринг, ІТ-інтеграцію і аутсорсинг - їх експорт підтримує корпоративна діджиталізація, глобальний попит на експертні рішення та міжнародні інвестиції. Підвищення ролі ІТ й інформаційних послуг пов'язане з переходом на дистанційну роботу, розвитком хмарних платформ, кібербезпеки та штучного інтелекту.

Експорт транспортних послуг, попри незначні кризи, матиме поступове зростання - стабілізація торговельних шляхів, інвестування у логістику і нові технології, а також відновлення світового товарообігу після пандемії та воєнних ризиків сприяє цьому тренду. Категорія «Подорожі» відновлюється після падіння у 2020 році завдяки відкриттю кордонів, відновленню доходів населення, розвитку нішового туризму та бізнес-подорожей. Водночас, сектор залишається чутливим до геополітичної і макроекономічної нестабільності, а також нових санітарних або екологічних викликів.

Фінансові послуги та телекомунікації демонструватимуть стійке зростання за рахунок інноваційної ролі фінтеху, мобільного банкінгу, глобальних платіжних систем й активного поширення нових моделей фінансової інтеграції. Прогноз для цих секторів підтримується стабільними інвестиціями, технологічним оновленням та міждержавним співробітництвом.

Рівень геополітичних коливань і захисних торговельних заходів може уповільнювати експорт окремих видів послуг, але в загальному середньорічний приріст становитиме близько 3-4. Драйверами залишаються цифровізація, бізнес-інновації, стабільний попит на знання й ІТ-рішення, а також поступова стабілізація світової економіки після кризових періодів.

Паралельно з експортними потоками, важливо проаналізувати структуру світового імпорту послуг, оскільки вона відображає глобальний попит на різні категорії нематеріального виробництва. Рисунок 3.3 ілюструє прогнозовану динаміку імпорту ключових категорій послуг, що дозволяє оцінити попитові тренди та їхню взаємодію з експортними потоками.

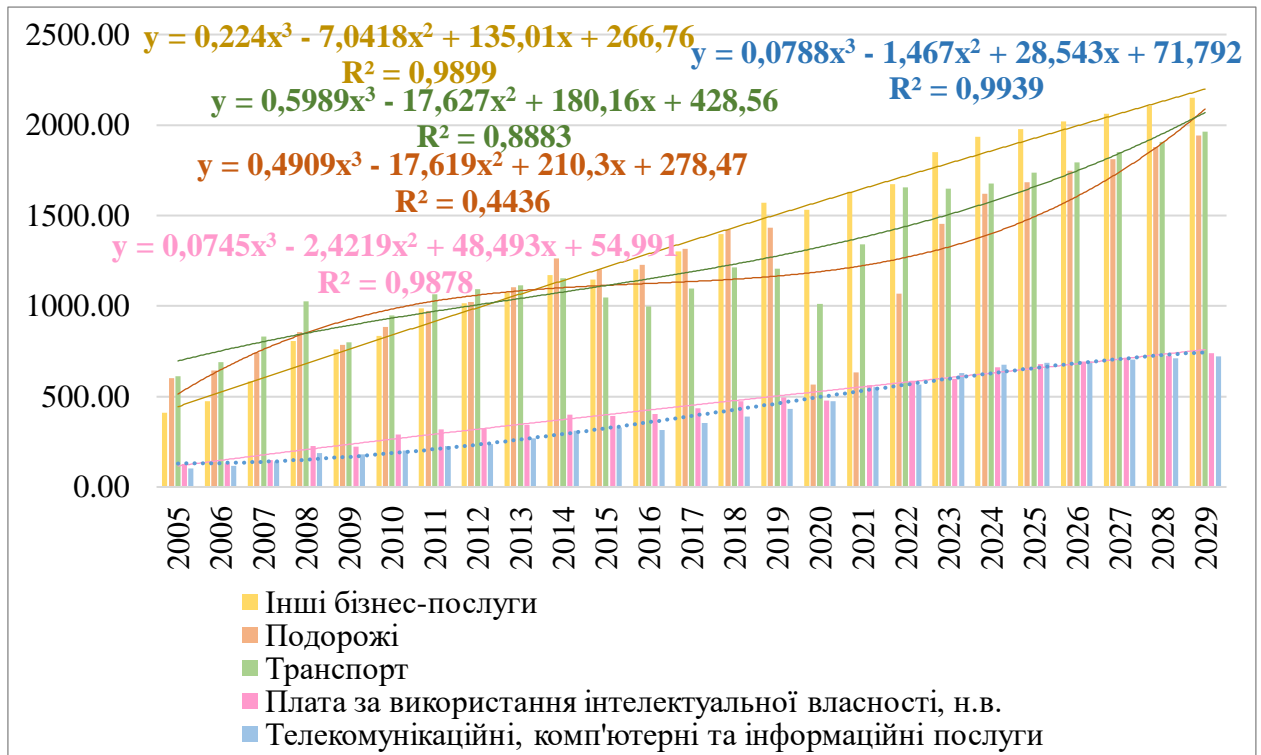

Рис.3.3. Прогноз імпорту топ-5 послуг за категоріями, млн. дол. США

Рисунок складено автором за матеріалами: [35]

У 2025-2029 роках прогнозується подальше помірно, але стабільне зростання світового імпорту послуг у всіх ключових категоріях: інші бізнес-послуги, транспорт, подорожі, ІТ і телекомунікаційні, а також платежі за використання інтелектуальної власності. Аналіз трендів минулих років показує, що рушіями зростання залишаються глобалізація, цифровізація та підвищення ролі нематеріальних активів. Зокрема, сектор бізнес-послуг продовжить нарощувати обсяги завдяки поширенню аутсорсингу, розвитку транснаціональних корпорацій і активному впровадженню цифрових технологій у бізнес-моделі країн із середнім і високим доходом.

У транспорті після різких пандемічних коливань потенціал росту підтримають модернізація логістики, відновлення світової торгівлі, інвестиції в «зелений» та цифровий транспорт, а також стабілізація економічної ситуації. Однак зростання в цьому секторі може стримуватися уповільненням темпів світової економіки та геополітичною напруженістю, що негативно впливає на товари й вантажопотоки.

У сфері подорожей позитивний вплив сприятимуть глобальне відкриття кордонів, підвищення доходів серед споживачів у багатьох країнах, відновлення бізнес-туризму та збільшення потоку туристів із країн, що розвиваються. Проте, згідно зі світовими прогнозами, сектор подорожей залишається найчутливішим до макроекономічних ризиків, інфляції й можливих нових пандемічних обмежень.

Платежі за інтелектуальну власність і надалі зростатимуть через зростання попиту на інновації, патенти, ліцензії та послуги у сфері R&D, що прямо пов'язано з розвитком глобальної економіки знань і технологій.

ІТ та інформаційні послуги продовжать залишатися локомотивом зростання: їхній імпорт стимулюватимуть цифровізація, масове впровадження ШІ, «хмарних» сервісів і кібербезпеки в бізнесі, урядах, споживчому секторі. Світова статистика демонструє, що частка таких сервісів у структурі імпорту і експорту постійно підвищується, особливо завдяки динаміці ринку ЄС та Азії, які є провідними експортерами і споживачами цифрових послуг.

Однак варто зазначити, що глобальна світова невизначеність, регіональні конфлікти й зростання захисних торговельних заходів, а також темпи впровадження технологічних інновацій можуть як прискорювати, так і уповільнювати динаміку у кожній з категорій. Тренд-аналіз рис.3.3. і прогнози показують, що у 2025-2029 роках найбільше виграють ті сектори, які здатні інтегрувати цифрові рішення, підтримувати інновації та забезпечувати гнучкість до глобальних шоків.

Поряд з послугами, товарна торгівля залишається фундаментальним компонентом глобальної економічної системи. Структурні зміни в імпорті товарів відображають трансформації у виробництві, споживанні та технологічному розвитку. Рисунок 3.4 представляє прогнозовані траєкторії імпорту основних товарних категорій на період 2024-2029 років.

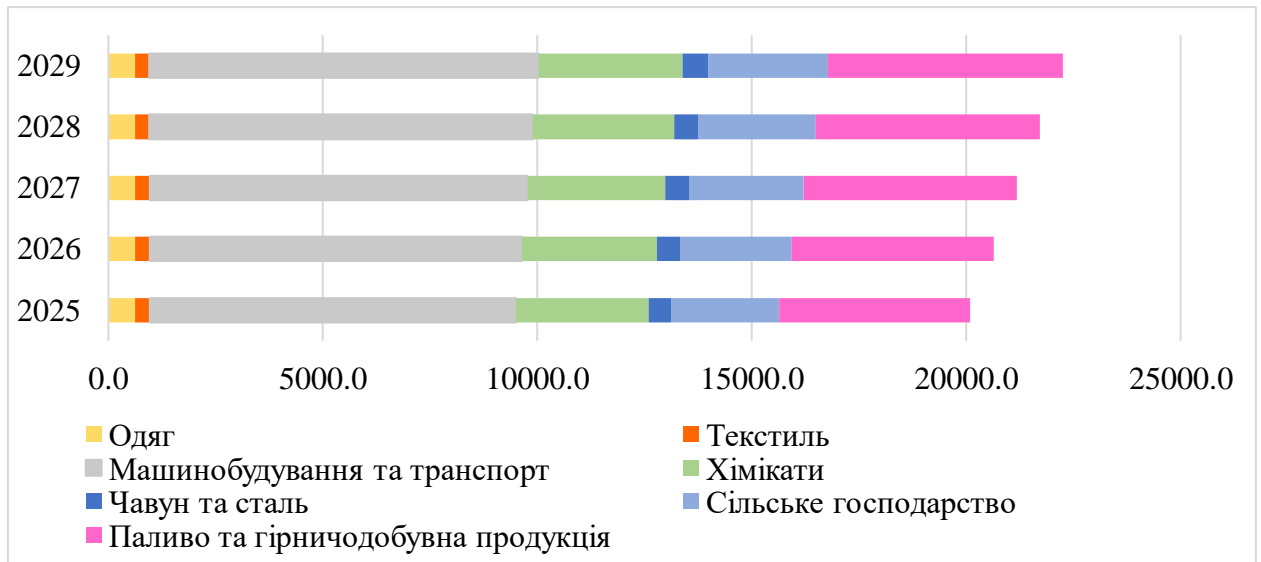

Рис.3.4. Прогноз імпорту товарів, млн. дол. США

Рисунок складено автором за матеріалами: [39]

Світова торгівля перебуває у фазі глибокої трансформації, що відображається у структурних змінах імпорту різних товарних категорій. Аналіз рисунку 3.4 демонструє, що світова торгівля перебуває у фазі глибокої трансформації зі значною диференціацією між секторами.

Одяг демонструє помірне зростання з 613,8 млн. дол. у 2024 році до 619,0 млн. у 2029 році, практично виходячи на плато. Стагнація пояснюється насиченням ринків у розвинених країнах, популярністю секонд-хенду та циркулярної економіки, екологічними регулюваннями та автоматизацією виробництва, що стимулює рещоринг. Зростання середнього класу в Африці та Азії частково компенсує падіння, але загальна динаміка слабка.

Текстиль відчуває аналогічні фактори стагнації на рівні 338-342 млн. дол.. Виробництво ускладнюють екологічні стандарти, конкуренція з синтетичними та інноваційними матеріалами, локалізація виробництва через автоматизацію. Проте технічні текстилі для автомобільної, будівельної та медичної промисловості підтримують попит, а розвиток біорозкладних матеріалів створює нові ніші, не змінюючи суттєво імпорт.

Продукція машинобудування та транспортних засобів прогноуються з найпотужнішим зростанням - з 8127,7 млн. дол. у 2024 році до 9078,0 млн. у

2029 році. Це обумовлено глобальним переходом до електромобілів, цифровою трансформацією та впровадженням ШІ, складністю глобальних ланцюгів постачання для високотехнологічних товарів, декарбонізацією економіки та зростанням попиту на медичне обладнання й робототехніку через старіння населення.

Хімікати демонструють стійке зростання з 2871,0 млн. до 3288,3 млн. дол.. Сектор критично важливий для економіки: старіння населення, розвиток фармацевтики та персоналізованої медицини підвищують попит на складні інгредієнти. Зелений перехід стимулює потребу у спеціальних хімікатах для сонячних панелей, батарей та біопластиків. Сільське господарство залишається основним споживачем добрив і засобів захисту рослин. Водночас екологічні стандарти збільшують витрати виробництва.

Чавун і сталь зростають повільно - з 510,7 млн. до 592,7 млн. дол. після періоду стагнації. Попит підтримують інфраструктурні інвестиції, урбанізація в Африці та Південній Азії, а також потреба у сталевих конструкціях для зеленої енергетики. Водночас заміщення легкими матеріалами в автомобілебудуванні та розвиток вторинної переробки обмежують ріст, а водневі технології підвищують виробничі витрати.

Продукція сільського господарства демонструють стабільне зростання - з 2354,0 млн. до 2794,0 млн. дол.. Фактори: зростання населення, урбанізація, зміна клімату, диверсифікація дієти в країнах, що розвиваються, що збільшує імпорт продовольства. Кліматичні зміни змінюють розподіл виробництва, підвищуючи значення міжнародної торгівлі.

Паливо та природні ресурси мають складну траєкторію: зростання з 4043,1 млн. до піку 4871,8 млн. у 2027 році, потім помірне зниження до 4583,7 млн. у 2029 році. Це відображає перехідний характер глобальної енергетики: високий попит на викопне паливо підтримується геополітикою та обмеженими інвестиціями, але після 2027 року відновлювана енергетика, електромобілі та енергоефективність знижують споживання. Торгівля новими енергоносіями, як зелений водень, зростає, але не компенсує падіння традиційного палива.

Для розуміння глобальних торговельних трансформацій необхідно розглянути експортну сторону товарної торгівлі, яка відображає виробничі можливості та конкурентні переваги країн у різних секторах. Рисунок 3.5 ілюструє прогнозовану динаміку експорту товарів за основними категоріями.

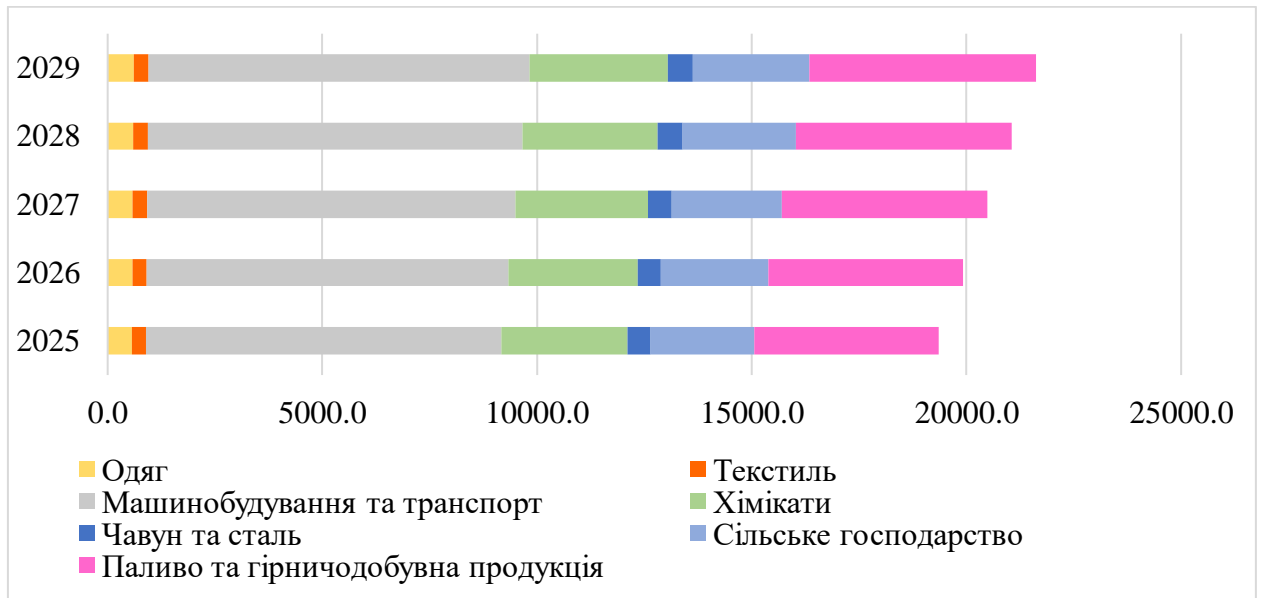

Рис.3.5. Прогноз експорту товарів, млн. дол. США

Рисунок складено автором за матеріалами: [39]

На основі прогнозованих траєкторій можна оцінити, які сектори демонструватимуть зростання, а які залишаються майже на тому рівні, а також побачити вплив мегатрендів на глобальні потоки товарів. Аналіз рисунку 3.5 підтверджує, що експортна динаміка товарів відображає аналогічні структурні тренди.

Одяг демонструє мінімальне зростання з 613,8 млн. дол. у 2024 році до 619,0 млн. у 2029 році, фактично досягаючи плато. Стагнація пояснюється підвищенням заробітних плат у традиційних країнах-виробниках (Бангладеш, В'єтнам, Китай), автоматизацією виробництва та рещорингом, рухом за повільну моду, розвитком секонд-хенду та платформ обміну, а також посиленням екологічних і соціальних стандартів у розвинених ринках. Зростання середнього класу в Африці частково компенсує падіння, але не забезпечує значного приросту експорту.

Текстиль відчуває аналогічні виклики і прогнозується на рівні 338-342 млн. дол.. Промисловість стикається з екологічними обмеженнями щодо води, хімікатів і енергії, підвищенням вартості робочої сили та автоматизацією. Попит підтримують технічні текстилі для автомобільної, будівельної, медичної промисловості та геотекстиль, а розвиток інноваційних матеріалів (перероблений пластик, біорозкладні волокна, розумні тканини) створює нові ніші, проте загальна динаміка залишається слабкою через зрілість основних ринків.

Продукція машинобудування та транспортних засобів - найдинамічніша категорія: зростання з 8127,7 млн. дол. у 2024 році до 9078,0 млн. у 2029 році. Зростання обумовлюється глобальною електрифікацією транспорту, потребою у батареях, електромобілях і зарядній інфраструктурі (Китай, Південна Корея, ЄС), революцією ШІ та розвитком дата-центрів, складністю глобальних ланцюгів вартості, декарбонізацією енергетики та попитом на медичне обладнання і робототехніку через старіння населення. Автоматизація промисловості та Індустрія 4.0 підвищують потребу в промислових роботах, системах штучного зору та «розумних» виробничих лініях.

Хімікати прогнозуються зростати з 2871,0 млн. до 3288,3 млн. дол.. Попит стимулюють фармацевтичні інновації (біотехнології, генна терапія, персоналізована медицина), старіння населення, зелений перехід (хімікати для батарей, сонячних панелей, біопластиків, водню), потреба у добривах і засобах захисту рослин та високотехнологічні виробництва напівпровідників. Екологічні стандарти підвищують витрати виробництва, що впливає на номінальну вартість експорту.

Чавун і сталь демонструють помірне зростання з 510,7 млн. до 592,7 млн. дол.. Попит підтримують інфраструктурні інвестиції, урбанізація в Африці та Південній Азії, зелений перехід (вітрові турбіни, сонячні ферми, модернізація електромереж). Водночас заміщення сталі легкими матеріалами в автомобільній промисловості та розвиток вторинної переробки обмежують

потенціал росту. Впровадження водневих технологій підвищує виробничі витрати, що впливає на конкурентоспроможність.

Продукція сільського господарства прогнозується на 2354,0 млн. у 2024 році і зростуть до 2794,0 млн. у 2029 році. Основні фактори: зростання населення (особливо в Африці), урбанізація, кліматичні зміни, диверсифікація дієти в країнах, що розвиваються, обмеженість придатних для обробітку земель та води. Це підвищує залежність від міжнародного продовольчого ринку та імпорту від ключових експортерів (США, Бразилія, Аргентина, Австралія, ЄС).

Паливо та природні ресурси демонструють складну траєкторію: зростання з 4043,1 млн. у 2024 році до піку 4871,8 млн. у 2027 році, а потім зниження до 4583,7 млн. у 2029 році. Динаміка відображає перехідну фазу енергетики: високий попит на нафту, газ та вугілля підтримується економічною залежністю та геополітичною нестабільністю. Після 2027 року відновлювана енергетика, електромобілі та енергоефективні технології знижують потребу у викопному паливі. Зростає торгівля новими енергоносіями (зелений водень, аміак), але їх обсяги поки не компенсують падіння традиційного палива.

Прогноз ілюструє світ у стані структурної трансформації: традиційні сектори стагнують або ростуть повільно, тоді як технологічно просунуті галузі демонструють потужне зростання, реагуючи на кліматичні, демографічні та технологічні виклики глобальної економіки.

3.3. Перспективи розвитку міжнародної торгівлі та напрями адаптації міжнародної торговельної політики до сучасних глобальних викликів

Комплексний аналіз динаміки та структурних трансформацій міжнародної торгівлі за період 2010-2024 років дозволяють ідентифікувати стратегічні перспективи та сформулювати ключові напрями адаптації

торговельної політики до сучасних глобальних викликів. Визначення перспектив розвитку ґрунтується на аналізі емпіричних даних щодо фактичної динаміки експорту та імпорту товарів і послуг, географічної та товарної структури світової торгівлі, кореляційних взаємозв'язків між макроекономічними показниками та торговельною активністю, а також діяльності міжнародних економічних організацій у стабілізації глобальних торговельних процесів. Інтеграція результатів статистичного, кореляційно-регресійного та порівняльного аналізу дозволяє сформуванати цілісне бачення перспектив, що охоплюють як технологічні та екологічні інновації, так і інституційні та геополітичні зміни у світовій торговельній системі.

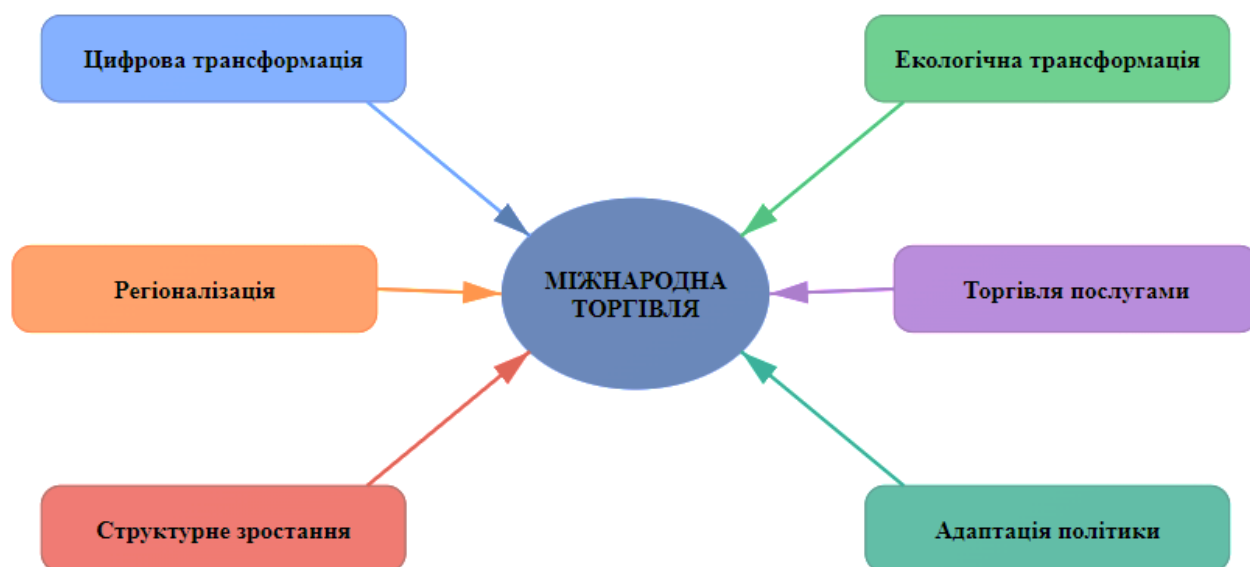

Рис.3.3. Перспективи розвитку міжнародної торгівлі

Рисунок складено автором за матеріалами: [34, 49, 51, 58, 68]

Аналізуючи рисунок 3.3, перспективи розвитку міжнародної торгівлі виявляють ключові напрями цифрової трансформації, екологізації, інституційного реформування та геоекономічної диверсифікації, що визначають стратегічні орієнтири адаптації міжнародної торговельної політики до сучасних глобальних викликів

Цифрова трансформація представляє найбільш динамічну перспективу розвитку міжнародної торгівлі, оскільки технологічні інновації здатні фундаментально змінити саму природу торговельних операцій. Ця перспектива є особливо значущою через здатність технологій усувати структурні бар'єри, які історично обмежували торговельну активність. Скорочення торговельних витрат на 25% та прогнозоване збільшення глобальної торгівлі на 14% до 2040 року (табл. 3.1) означає не просто економію ресурсів, а якісний прорив у доступності міжнародних ринків для широкого кола економічних агентів, особливо малих та середніх підприємств.

Скорочення часу відстеження продукції з семи днів до 2,2 секунди завдяки блокчейну (табл. 3.1) революціонізує концепцію відповідальності у глобальних ланцюгах постачання, роблячи можливим миттєве виявлення джерел проблем та забезпечуючи безпрецедентний рівень прозорості. Експоненційне зростання ринку IoT із 21,36 млрд дол. у 2024 році до 55,58 млрд дол. у 2031 році (табл. 3.1) свідчить про формування нової інфраструктурної основи міжнародної торгівлі, де IoT-технології забезпечують повну цифрову інтеграцію фізичних та інформаційних потоків. Критично важливою є унікальність цієї трансформації. На відміну від попередніх хвиль технологічних змін, цифрові технології володіють потенціалом демократизації доступу до глобальних ринків. Хмарні сервіси, платформні бізнес-моделі та цифрові платіжні системи знижують бар'єри входу та дозволяють навіть невеликим підприємствам з периферійних регіонів інтегруватися у глобальну торгівлю без необхідності створення масштабної фізичної інфраструктури.

Екологічна трансформація демонструє перспективу фундаментальної зміни параметрів глобальної конкуренції та створення нових джерел економічної вартості. Впровадження СВМ із потенційним доходом 14,7 млрд євро щорічно (табл. 3.2) є перспективним не лише через фіскальний ефект, а передусім через створення потужного стимулу для глобальної технологічної модернізації. СВМ формує новий конкурентний ландшафт, де екологічна

ефективність стає джерелом конкурентної переваги. Для країн з амбітними кліматичними програмами це відкриває можливість технологічного лідерства та захоплення нових ніш у сфері зелених технологій.

Циркулярна економіка (табл. 3.2) є особливо перспективним напрямом, оскільки формує принципово нові потоки міжнародної торгівлі. Торгівля вторинними матеріалами створює нові глобальні ланцюги вартості, менш залежні від видобутку первинних ресурсів. Впровадження цифрових паспортів продукції забезпечує інфраструктуру для відстеження життєвого циклу товарів, що робить можливим ефективне функціонування циркулярних бізнес-моделей. Це особливо важливо для країн з обмеженими природними ресурсами, які можуть сформувати конкурентні переваги у сфері переробки та управління матеріальними потоками.

Геоелектронна перебудова, виражена у тренді ніаршорингу та формуванні регіональних виробничих хабів (рис. 3.1), створює перспективу більш стійкої та різноманітної глобальної торговельної системи. Формування багатоцентрової моделі з новими хабами у В'єтнамі, Індії, Мексиці та Польщі (рис. 3.1) забезпечує географічну диверсифікацію ризиків. На відміну від одноцентрової моделі, нова архітектура розподіляє виробничі потужності між кількома локаціями, підвищуючи стійкість до локальних шоків.

Стратегія ніаршорингу також створює перспективу поглиблення регіональної економічної інтеграції. Коли Мексика стає провідним постачальником для США, а Польща - автомобільним хабом для Німеччини (рис. 3.1), це сприяє формуванню тісно інтегрованих регіональних економічних екосистем. Перевага такої моделі полягає у поєднанні вигод географічної близькості з доступом до глобальних ринків через регіональні хаби.

Зростання торгівлі послугами демонструє перспективу структурної трансформації міжнародної торгівлі. Збільшення експорту бізнес-послуг у 5,1 раза та телекомунікаційних послуг у 9,4 раза (рис. 3.2) є якісною зміною природи глобального економічного обміну. Торгівля послугами має менші

транспортні витрати та меншу залежність від фізичної інфраструктури. Цифрові послуги можуть постачатися миттєво, що робить цей сегмент більш доступним для віддалених регіонів.

Сектор послуг виявився значно стійкішим до кризових шоків. Якщо туристичні послуги зазнали різкого падіння під час пандемії, то телекомунікаційні та бізнес-послуги продовжували зростати (рис. 3.2). Ця стійкість відкриває перспективи для диверсифікації національних економік на користь сегментів, менш вразливих до фізичних порушень. Зростання торгівлі послугами створює підґрунтя для нових форм міжнародної спеціалізації, заснованих на людському капіталі та знаннях.

Реалізація визначених перспектив вимагає системної адаптації торговельної політики. По-перше, необхідна гармонізація стандартів вимірювання вуглецевого сліду (табл. 3.2) для забезпечення справедливої конкуренції та уникнення нових торговельних бар'єрів. По-друге, критично важливо підтримати малий та середній бізнес через технічну допомогу та фінансові механізми для участі у зеленому переході та цифровізації.

По-третє, країнам необхідно інвестувати у цифрову інфраструктуру для максимального використання можливостей технологічної трансформації (табл. 3.1). По-четверте, важливим є зміцнення багатосторонньої торговельної системи та відновлення механізмів врегулювання спорів у WTO, кількість звернень до яких зменшилася до п'яти у 2020 році (табл. 2.6).

Особливу увагу слід приділити забезпеченню справедливого переходу для найменш розвинених країн, зовнішній борг яких утримався збільшився до 611,17 млрд дол. (табл. 2.6). Міжнародна спільнота має розробити механізми фінансової та технічної підтримки для модернізації виробничих потужностей відповідно до зелених стандартів.

Аналіз фактичних показників розвитку міжнародної торгівлі (табл. 2.1) демонструє перспективу структурного зростання торгівлі послугами як найбільш динамічного сегмента. Якщо експорт товарів зріс з 15,38 трлн дол. у 2010 році до 24,55 трлн дол. у 2024 році, то експорт послуг піднявся з 4,05 трлн

дол. до 8,78 трлн. Це особливо важливо, оскільки торгівля послугами менш вразлива до традиційних торговельних бар'єрів та фізичних порушень ланцюгів постачання. Країни з обмеженими природними ресурсами, але потужним людським капіталом можуть сформувати конкурентоспроможну експортну економіку на основі послуг без значних інвестицій у видобувні галузі.

Товарна структура світового експорту (рис. 2.1) розкриває перспективу технологічного оновлення міжнародної торгівлі через зміщення глобального попиту на користь високотехнологічних товарів. Експорт електроніки зріс з 1 721,3 млрд. дол. у 2010 році до 3 047,8 млрд. дол. у 2023 році, що створює перспективу для країн, здатних інтегруватися у виробництво продукції з високою доданою вартістю. Ця тенденція відкриває можливості для промислового покращення економік, що розвиваються, через участь у глобальних технологічних ланцюгах вартості. Водночас мінеральні ресурси, незважаючи на екстремальні коливання цін (від 1 446,6 млрд. дол.

у 2016 році до 3 594,0 млрд. дол. у 2022 році), демонструють перспективу стабілізації на рівні 3 080 млрд. дол. до 2027 року. Ця перспектива є стратегічно важливою для сировинних економік, оскільки передбачуваність цінової динаміки дозволяє краще планувати диверсифікацію експорту та поступовий перехід до менш вуглецевоємних галузей в контексті глобального енергетичного переходу.

Проведений кореляційний аналіз (табл. 2.4) виявляє перспективу ефективного використання макроекономічних інструментів для стимулювання міжнародної торгівлі. Дуже висока позитивна кореляція світового ВВП із державним боргом розвинених країн (0,94765) та вантажообігом міжнародної авіації (0,76741) створює перспективу цілеспрямованого застосування антикризової фіскальної політики та інфраструктурних інвестицій як дієвих механізмів підтримки торговельної активності. Ця перспектива особливо важлива для урядів, які планують економічне відновлення після криз: емпіричні дані підтверджують, що

інвестиції в транспортну та логістичну інфраструктуру мають багаторазовий ефект на торгівлю, а координована фіскальна експансія розвинених країн стимулює глобальний попит.

Регресійний аналіз (табл. 2.5) розкриває перспективу стратегічного планування торговельної політики через розуміння ключових драйверів економічного зростання. Виявлення державного боргу та вантажообігу авіації як найбільш позитивно значущих чинників зростання світового ВВП створює перспективу для формування доказової економічної політики. Країни отримують можливість визначити пріоритети інвестицій саме в ті сектори, які демонструють найсильніший вплив на торговельну активність: модернізацію портів, аеропортів, митної інфраструктури та цифрових систем обробки вантажів. Водночас підтвердження ефективності антициклічної фіскальної політики відкриває перспективу використання бюджетних стимулів для підтримки експортерів та логістичних компаній під час економічних спадів, що дозволяє згладжувати циклічні коливання у міжнародній торгівлі.

Отже, перспективи розвитку міжнародної торгівлі визначаються здатністю поєднати технологічну модернізацію та доступність, екологічну трансформацію та економічну конкурентоспроможність, стратегічну автономію та глобальну інтеграцію. Успішна адаптація вимагає координованих багатосторонніх дій та формування нової архітектури міжнародного економічного управління.

Визначені перспективи розвитку міжнародної торгівлі вимагають системної трансформації торговельної політики на національному та міжнародному рівнях. Реалізація потенціалу цифрових технологій, екологічного переходу та регіональної інтеграції неможлива без цілеспрямованих політичних рішень, які б створювали сприятливі умови для адаптації економічних агентів до нових реалій глобальної торгівлі (Рис.3.4).

Рис.3.4. Напрямки адаптації торговельної політики

Рисунок складено автором за матеріалами: [34, 49, 51, 58, 68]

Першим і найбільш критичним напрямом на рис.3.4. є гармонізація міжнародних стандартів, особливо у сфері вимірювання екологічного впливу. Відсутність єдиних методологій оцінки вуглецевого сліду продукції створює ризик появи нових торговельних бар'єрів під виглядом екологічних вимог. Як зазначає Світова організація торгівлі у спільному звіті п'яти міжнародних організацій (жовтень 2024), узгодження стандартів вимірювання викидів є критично важливим для підтримки глобальної торгівлі в умовах кліматичних викликів [68]. Країнам необхідно активно брати участь у міжнародних форумах з розробки єдиних методологій, забезпечуючи баланс між екологічними цілями та принципами вільної торгівлі.

Другим напрямом є цілеспрямована підтримка малих та середніх підприємств у процесі цифрової та екологічної трансформації. Адміністративний тягар важко впливає на МСП, які не мають внутрішніх ресурсів для складних розрахунків викидів. Урядам необхідно створити спеціалізовані програми технічної допомоги, які б включали навчання

персоналу, доступ до цифрових платформ для звітності та фінансову підтримку для модернізації виробничих процесів. Досвід Європейського Союзу демонструє, що цільові програми підтримки МСП значно підвищують їхню здатність відповідати новим стандартам без втрати конкурентоспроможності [51].

Третім критичним напрямом є масштабні інвестиції в цифрову та логістичну інфраструктуру. Проведений регресійний аналіз підтвердив, що вантажообіг міжнародної авіації є одним із найбільш значущих чинників зростання світової торгівлі (табл. 2.5). Модернізація портів, аеропортів, митних систем та впровадження цифрових технологій обробки вантажів створюють багаторазовий ефект на торговельну активність [34]. Країнам, що розвиваються, необхідна міжнародна фінансова підтримка для таких інвестицій через механізми Світового банку та регіональних банків розвитку.

Четвертим напрямом є відновлення та зміцнення багатосторонньої торговельної системи. Скорочення кількості звернень до системи врегулювання спорів WTO з 17 у 2010 році до 5 у 2020 році (табл. 2.6) відображає інституційну кризу організації. Міжнародна спільнота повинна пріоритизувати реформу апеляційного органу WTO та розробку нових механізмів швидкого врегулювання торговельних суперечок. Без ефективної системи врегулювання спорів зростає ризик торговельних воєн та подальшої фрагментації глобальної торгівлі на конкуруючі регіональні блоки.

П'ятим напрямом є фінансове забезпечення найменш розвинених країн. Утроєння зовнішнього боргу LDCs до 611,17 млрд дол. (табл. 2.6) при одночасному скороченні офіційної допомоги розвитку створює ризик їхньої повної маргіналізації у глобальній торгівлі. Міжнародна спільнота має розробити комплексні програми боргового полегшення, поєднані з технічним трансфером зелених технологій та фінансуванням модернізації експортних секторів. Конференція ООН з торгівлі та розвитку наголошує на необхідності інтеграції торговельної та кліматичної політики з урахуванням інтересів найбідніших країн [58].

Шостим напрямом є стимулювання регіональної торговельної інтеграції при збереженні відкритості до глобальних ринків. Тренд ніаршоринг та формування регіональних виробничих хабів (рис. 3.1) вимагає нової моделі торговельних угод, які б поєднували переваги регіональної кооперації з можливостями участі у глобальних ланцюгах вартості [49]. Регіональні торговельні блоки повинні бути відкритими для нових членів та уникати дискримінації третіх країн.

Сьомим напрямом є посилення координації між міжнародними економічними організаціями. Зростання кількості країн з програмами МВФ до 85 у 2020 році (табл. 2.6) демонструє необхідність узгодженої фінансової та торговельної політики. WTO, IMF, UNCTAD та Світовий банк повинні синхронізувати свої програми підтримки, створюючи синергію між торговельною лібералізацією, макроекономічною стабільністю та інвестиціями в розвиток.

Реалізація цих напрямів вимагає політичної волі та готовності до багатосторонньої співпраці. Успішна адаптація торговельної політики визначить, чи стане глобалізація більш інклюзивною та стійкою, чи продовжиться її фрагментація на конкуруючі економічні блоки. Вибір, який роблять країни сьогодні, формуватиме архітектуру міжнародної торгівлі на наступні десятиліття.

Висновки до третього розділу

У межах розділу 3 було здійснено комплексне дослідження трансформацій міжнародної торгівлі під впливом глобальних викликів, що дало змогу встановити ключові тенденції, закономірності та напрями розвитку світової торговельної системи. Кожен із підрозділів розділу робить внесок у розуміння того, як технологічні інновації, зміни регуляторного середовища та еволюція глобальної економічної архітектури визначають траєкторії подальшого розвитку торговельних процесів.

У підрозділі 3.1 було доведено, що цифрова трансформація відіграє центральну роль у модернізації міжнародної торгівлі, забезпечуючи підвищення ефективності та прозорості глобальних економічних процесів. Встановлено, що штучний інтелект, блокчейн та Інтернет речей формують технологічну основу нової торговельної системи. Їхнє впровадження сприяє автоматизації процедур, зменшенню транзакційних витрат, оптимізації логістичних маршрутів та мінімізації ризиків. Поряд із цим зростає значення зелених стандартів, які стають невід'ємним елементом міжнародної торговельної політики. Такі механізми, як CBAM, ESG-звітність, вимоги щодо декарбонізації та просування циркулярної економіки, трансформують правила доступу на ринки та стимулюють технологічну модернізацію виробництва. Дослідження також підтвердило наявність масштабної перебудови ланцюгів постачання: компанії все активніше застосовують стратегії ніаршорингу, переміщуючи виробничі потужності до В'єтнаму, Індії, Мексики та країн Центрально-Східної Європи. Це формує поліцентричну модель світової торгівлі, в якій регіоналізація виступає ключовим чинником стійкості.

Підрозділ 3.2 був присвячений прогнозуванню тенденцій розвитку світової торгівлі послугами за допомогою поліноміального методу. Прогнозування тенденцій світової торгівлі за допомогою поліноміального методу на період 2025-2029 років демонструє глибоку структурну трансформацію глобальної економіки, де традиційні сектори (одяг, текстиль) виходять на плато через насичення ринків, автоматизацію та екологічні обмеження, тоді як технологічно просунуті галузі - машинобудування, транспорт, хімікати, ІТ та бізнес-послуги - демонструють потужне зростання завдяки цифровізації, декарбонізації, розвитку штучного інтелекту та глобальному переходу до електромобілів. Експорт і імпорт послуг зростатимуть середньорічними темпами 3-4%, з домінуванням інших бізнес-послуг та відновленням транспортних і туристичних потоків після пандемічних шоків, водночас товарна торгівля характеризуватиметься диференціацією: помірним зростанням продовольства (через урбанізацію та

зміну клімату), стабільним попитом на хімікати (фармацевтика, зелений перехід) та складною траєкторією палива з піком у 2027 році та подальшим зниженням через розвиток відновлюваної енергетики. Ключовими драйверами глобальних торговельних потоків залишаються цифрова трансформація, старіння населення, кліматичні зміни, інновації в енергетиці та медицині, а стримуючими факторами - геополітична напруженість, захисні торговельні заходи, макроекономічна нестабільність та структурні обмеження традиційних секторів, що в сукупності формують нову архітектуру світового господарства з акцентом на нематеріальне виробництво, високі технології та сталий розвиток.

У підрозділі 3.3 було розглянуто перспективи розвитку міжнародної торгівлі та окреслено ключові напрями адаптації торговельної політики держав до нових глобальних умов. З'ясовано, що ефективний розвиток світової торгівлі вимагає системної та узгодженої трансформації регуляторного середовища. Особливого значення набуває гармонізація міжнародних стандартів, передусім у сфері вимірювання вуглецевого сліду, оскільки невідповідність методологій може створити нові приховані торговельні бар'єри. Підкреслено необхідність посиленої підтримки малих і середніх підприємств, які стикаються з непропорційно високим адміністративним тягарем у процесі цифрових та екологічних трансформацій. Із огляду на зростання ролі логістики у глобальному товарообміні, стратегічним напрямом визначено модернізацію транспортної та цифрової інфраструктури, що забезпечує підвищення ефективності міжнародних ланцюгів постачання. Крім того, розділ акцентує на важливості реформування багатосторонньої торговельної системи, зокрема відновлення повноцінного функціонування механізмів врегулювання спорів у рамках WTO. Окремо підкреслюється значення забезпечення справедливого переходу для найменш розвинених країн, які опиняються під загрозою маргіналізації через боргові навантаження та високі вимоги сталого розвитку.

Загалом, сучасна міжнародна торгівля перебуває на перетині глибоких технологічних, екологічних та інституційних трансформацій. Реалізація потенціалу її розвитку залежить від здатності держав та бізнесу інтегрувати цифрові й екологічні інновації, стабілізувати глобальні ланцюги постачання та забезпечити узгодженість політик на міжнародному рівні. Така багатовекторна адаптація визначатиме стійкість і конкурентоспроможність світової економіки у найближчі десятиліття.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження динаміки та тенденцій розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних криз, що дозволило визначити особливості впливу кризових явищ на торговельні процеси та сформувані пропозиції щодо адаптації міжнародної торговельної політики до сучасних викликів. Основні результати дослідження:

1. Встановлено, що міжнародна торгівля функціонує на основі багаторівневої системи регулювання, яка поєднує тарифні та нетарифні методи, митні процедури, правила Інкотермс та валютно-фінансові механізми. Тарифні методи характеризуються високою прозорістю та жорстким міжнародним регулюванням у рамках СОТ, тоді як нетарифні методи демонструють більшу гнучкість застосування, але нижчу передбачуваність. Організаційно-правові механізми формують багаторівневу систему, де національне законодавство визначає загальні правила зовнішньоекономічної діяльності, міжнародні договори встановлюють особливі умови торгівлі між країнами-партнерами, міжнародні торговельні правила уніфікують комерційну практику, а контракти між суб'єктами деталізують всі умови торговельної операції.

2. Систематизовано кризові явища як фактори трансформації міжнародної торгівлі, виокремлено фінансово-економічні, пандемічні, геополітичні та екологічні кризи. Визначено три основні канали впливу криз на міжнародну торгівлю: через пропозицію (зниження виробничої потужності країн-експортерів), через попит (скорочення ринків країн-імпортерів внаслідок негативних очікувань споживачів) та через торговельні витрати (зростання логістичних бар'єрів через обмеження переміщення товарів). Доведено, що пандемія COVID-19 спричинила безпрецедентне падіння обсягів торгівлі та прискорила диверсифікацію ланцюгів постачання, цифровізацію й регіоналізацію ринків. Кризи не лише руйнують існуючі структури, а й стають катализатором інституційних і технологічних змін через інституційні, технологічні, структурні та поведінкові механізми адаптації.

3. Обґрунтовано методологічний інструментарій дослідження міжнародної торгівлі через поєднання взаємодоповнюючих методів. Кореляційний аналіз застосовано для виявлення зв'язків між макроекономічними показниками та визначення статистично значущих факторів для подальшого моделювання. Регресійний аналіз використано для побудови економіко-математичної моделі та кількісної оцінки ступеня впливу кожного фактора на залежну змінну. Поліноміальний тренд-аналіз застосовано для моделювання довгострокової тенденції розвитку показників часових рядів та прогнозування майбутніх значень на період до 2029 року. Застосування цих інструментів у середовищі Microsoft Excel забезпечує доступність та відтворюваність отриманих результатів.

4. Проведений аналіз динаміки світової торгівлі за 2010-2024 роки засвідчив високу волатильність торговельних потоків. Встановлено падіння обсягів експорту товарів на 12,83% у 2015 році та на 7,17% у 2020 році внаслідок пандемії COVID-19. Торгівля послугами продемонструвала більшу стійкість, збільшившись з 4,05 трлн дол. США у 2010 році до 8,78 трлн дол. США у 2024 році, що підтверджує глобальну тенденцію до розширення сфери послуг. Географічна структура міжнародної торгівлі за період 2013-2023 років змістилася на користь азійського регіону, частка якого в експорті зросла з 36,43% до 37,27%. Європейський регіон формально зберіг стабільність на рівні 40,5%, проте Німеччина втратила 0,64% своєї частки, що пов'язано з уповільненням виробництва продукції автомобільної промисловості та енергетичною кризою після припинення імпорту російського газу. Країни Америки демонструють зростання імпортової залежності: США збільшили частку імпорту з 11,58% до 13,06%. Країни африканського континенту продовжують втрачати позиції, що свідчить про його маргіналізацію у глобальній торговельній системі.

5. Кореляційно-регресійний аналіз виявив високу позитивну кореляцію світового ВВП з державним боргом розвинених країн (0,94765) та вантажообігом міжнародної авіації (0,76741), що підтверджує критичну роль

фіскальної політики та транспортної інфраструктури у підтримці торговельної активності. Дуже висока негативна кореляція світового ВВП з безробіттям (-0,81760) відображає циклічний характер економічної динаміки та підтверджує закон Оукена. Регресійний аналіз показав, що державний борг та вантажообіг авіації є найбільш позитивно значущими факторами зростання світового ВВП, тоді як безробіття справляє найбільший негативний вплив. Ці взаємозв'язки дозволяють формувати доказову економічну політику та визначати пріоритети інвестицій у сектори з найсильнішим впливом на торговельну активність.

6. Встановлено, що діяльність міжнародних економічних організацій є критично важливою для стабілізації торгівлі, проте їхня ефективність залежить від координації дій. Емпіричні дані за 2010-2024 роки виявляють драматичне зростання протекціонізму: частка імпорту під обмеженнями зросла з 0,8% до 11,8%. IMF значно посилив роль під час криз: кредитування зросло з 60,44 до 112,48 млрд SDR, охопивши 85 країн у 2020 році та 70 країн у 2024 році. Водночас ефективність WTO знизилася через інституційну кризу апеляційного органу: кількість торговельних спорів скоротилася з 17 у 2010 році до 5 у 2020 році. Найменш розвинені країни опинилися у борговій пастці: їхній зовнішній борг утричі зріс.

7. Ідентифіковано три ключові мегатренди трансформації міжнародної торгівлі: цифровізацію, впровадження зелених стандартів та локалізацію ланцюгів постачання. Штучний інтелект здатний знизити торговельні витрати майже на чверть та збільшити обсяги глобальної торгівлі найближчі 10 років майже на 15%, блокчейн скорочує час відстеження руху продукції в 275 тисяч разів, а зростання обсягів ринку Інтернет-речей прогнозується в 2,5 рази найближчі 5 років. Екологічна трансформація реалізується через СВМ, директиву CSRD, регулювання дефорестації (EUDR) та стандарти циркулярної економіки. Виявлено масштабну географічну перебудову виробництва: формування нових хабів у В'єтнамі, Індії, Мексиці та Польщі як результат стратегій ніаршорингу та диверсифікації ризиків, що формує поліцентричну модель світової торгівлі.

8. Прогнозування світової торгівлі за поліноміальним трендом показує, що у 2025-2029 роках зростання світового експорту та імпорту послуг і товарів буде помірним, проте стабільним: технологічно орієнтовані сектори, як ІТ, бізнес-послуги, продукції машинобудування та хімікати, залишатимуться драйверами зростання, тоді як традиційні галузі, зокрема одяг і текстиль, демонструватимуть стагнацію. Глобальні тенденції цифровізації, зелений перехід та демографічні зміни визначатимуть структуру і обсяги міжнародної торгівлі, а геополітичні та економічні ризики впливатимуть на темпи росту окремих категорій товарів та послуг.

9. Сформовано схему напрямів адаптації торговельної політики: гармонізація міжнародних стандартів вимірювання вуглецевого сліду для уникнення нових торговельних бар'єрів; цільова підтримка малих та середніх підприємств через технічну допомогу та фінансові механізми для участі у цифровій та екологічній трансформації; масштабні інвестиції в цифрову та логістичну інфраструктуру; відновлення багатосторонньої торговельної системи через реформу апеляційного органу WTO; забезпечення справедливого переходу для найменш розвинених країн через механізми боргового полегшення та технічний трансфер зелених технологій; стимулювання регіональної торговельної інтеграції при збереженні відкритості до глобальних ринків; посилення координації між WTO, IMF, UNCTAD та Світовим банком для створення синергії між торговельною лібералізацією, макроекономічною стабільністю та інвестиціями в розвиток.

Результати нашого дослідження мають практичне значення для формування ефективної зовнішньоекономічної політики держав, адаптації бізнес-стратегій транснаціональних корпорацій до нових умов глобальної торгівлі та удосконалення механізмів міжнародного економічного регулювання. Реалізація визначених напрямів адаптації торговельної політики визначить, чи стане глобалізація більш інклюзивною та стійкою, чи продовжиться її фрагментація на конкуруючі економічні блоки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A world of debt Report 2025. UN Trade and Development (UNCTAD). URL: <https://unctad.org/publication/world-of-debt>.
2. Air Cargo Market Analysis. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/air-freight-monthly-analysis---december-2020/>.
3. Air Cargo Summary Data. United States Department of Transportation. URL: https://www.transtats.bts.gov/freight.asp?utm_source=chatgpt.com.
4. Amiti M., Redding S. J., & Weinstein D. E. «The Impact of the 2018 Tariffs on Prices and Welfare.» *Journal of Economic Perspectives*. 187–210 с.
5. Auboin M. Fulfilling the Marrakesh Mandate on Coherence: Ten Years of Cooperation between the WTO, IMF and World Bank. С. 7–. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers13_e.pdf.
6. Automotive industry in Central and Eastern Europe. *RSM*. URL: <https://www.rsm.global/poland/en/insights/doing-business-poland/automotive-industry-central-and-eastern-europe>.
7. Balance of payments. Office for National Statistics. URL: <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments>.
8. ChatWTO: An Analysis of Generative Artificial Intelligence and International Trade. *Weforum*. URL: <https://www.weforum.org/publications/chatwto-an-analysis-of-generative-artificial-intelligence-and-international-trade/>.
9. Circular economy international trade: An investigation of the relationship between european union circularity and international trade. *Science direct*. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.144350>.
10. Climate and Sustainability Regulations: 2024 End-of-Year Review. *Cooley*. URL: <https://www.cooley.com/news/insight/2025/2025-01-06-climate-and-sustainability-regulations-2024-end-of-year-review>.
11. Commerce Implements New Export Controls on Advanced Computing and Semiconductor Manufacturing Items to the People’s Republic of China (PRC).

Bureau of Industry and Security. URL: https://www.bis.gov/press-release/commerce-implements-new-export-controls-advanced-computing-semiconductor-manufacturing-items-peoples?utm_source=chatgpt.com.

12. DDG Paugam: Aligning carbon measurement standards key to future of global trade. *WTO*. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/ddgjp_14oct24_e.htm.

13. Development Topics. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/belt-and-road-initiative>.

14. Digital Trade Finance: The Role of Blockchain in International Commerce. *Global trade*. URL: <https://www.globaltrademag.com/digital-trade-finance-the-role-of-blockchain-in-international-commerce/>.

15. Digital Trade for Development. UN Trade and Development (UNCTAD). URL: <https://unctad.org/publication/digital-trade-development>.

16. E-commerce and Digital Economy Programme: Year in Review 2024. *UNCTAD*. URL: <https://unctad.org/publication/e-commerce-and-digital-economy-programme-year-review-2024>.

17. Energy prices and costs in Europe. European Commission. URL: https://energy.ec.europa.eu/data-and-analysis/energy-prices-and-costs-europe_en.

18. Energy system of Germany. *Iea*. URL: <https://www.iea.org/countries/germany>.

19. FAQ з питань функціонування вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Міністерство економіки*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b142801e-b932-4207-aea9df3728dad379&title=FaqZPitanFunktsionuvanniaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiuTas>

20. Financial Assistance Approved in FY 2024. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2024/what-we-do/lending>.

21. Fiscal Monitor. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2021/03/29/fiscal-monitor-april-2021>.
22. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$). *World Bank Group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>.
23. Ganne E. Can Blockchain revolutionize international trade?. 2018. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/blockchainrev18_e.pdf.
24. GDP (current US\$). *World Bank Group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2024&start=2010&view=chart>.
25. Global price of Brent Crude (POILBREUSDA). Federal Reserve Bank of St. Louis. URL: <https://fred.stlouisfed.org/series/POILBREUSDA>.
26. Global Supply Chain IoT Market Size By Component (Hardware, Software, Service), By Application (Inventory And Warehouse Management, Fleet And Transportation), By Geographic Scope And Forecast. *Verified market research*. URL: <https://www.verifiedmarketresearch.com/product/supply-chain-iot-market/>.
27. Harnessing trade and environmental policies to accelerate the green transition. *OECD*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/harnessing-trade-and-environmental-policies-to-accelerate-the-green-transition_0b4d893f-en.html.
28. How AI shapes and is shaped by international trade. *Trading with intelligence*. C. 15,42–45. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trading_with_intelligence_e.pdf.
29. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition Updated estimates and analysis. International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf.
30. IMF Financial Activities -- Update October 7, 2010. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/np/tre/activity/2010/100710.htm#tab1>.

31. Industrial IoT Solutions & Applications for 2024. *Cyngn*. URL: <https://www.cyngn.com/blog/industrial-iot-solutions-applications-for-2024>.
32. Inflation, consumer prices (annual %). *World Bank Group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>.
33. IoT in Supply Chain Management: Uses and Examples. *Automation*. URL: <https://www.automation.com/en-us/articles/january-2024/iot-supply-chain-management>.
34. Joint Report Explores Scope for Coordinated Approaches on Climate Action, Carbon Pricing, and Policy Spillovers. *World bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/10/24/-joint-report-explores-scope-for-coordinated-approaches-on-climate-action-carbon-pricing-and-policy-spillovers>.
35. List of exported services for the selected service. *Trade Map*. URL: https://www.trademap.org/Service_SelService_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c%7c%7cS00%7c1%7c3%7c1%7c2%7c2%7c1%7c5%7c1%7c1%7c1.
36. Making trade work better for the planet. *UNCTAD*. URL: <https://unctad.org/news/making-trade-work-better-planet>.
37. Merchandise exports (current US\$). *World Bank Group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT>.
38. Merchandise imports (current US\$). *World Bank Group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/TM.VAL.MRCH.CD.WT>.
39. Merchandise trade statistics. *WTO*. URL: <https://stats.wto.org/>.
40. Mexico nearshoring passes China offshoring. *New harbor*. URL: <https://newharborllc.com/2024/04/08/mexico-nearshoring-passes-china-offshoring/>.
41. Okun. Potential GNP: Its Measurement and Significance. Proceedings of the Business and Economics Statistics Section of the American Statistical Association. 98–104 c.
42. Partnerships. UN Trade and Development (UNCTAD). URL: <https://unctad.org/about/partnership>.

43. Personal remittances, received (% of GDP). The World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>.
44. Requests for consultations (1995 —2024). *WTO*. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispustats_e.htm?utm_source=chatgpt.com.
45. Risk, resilience, and rebalancing in global value chains. Mckinsey&Company. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/operations/our-insights/risk-resilience-and-rebalancing-in-global-value-chains>.
46. Rudman A., Sands C . A WINNING BETTHE USMCA AT ONE YEAR. 2021. URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/documents/WWC_USMCA_Winning%20Bet.pdf.
47. Service exports (BoP, current US\$). *World Bank Group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.GSR.NFSV.CD>.
48. Service imports (BoP, current US\$). *World Bank Group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BM.GSR.NFSV.CD>.
49. SME Policy Index: ASEAN 2024 – Enabling Sustainable Growth and Digitalisation. 2024. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2024/09/Full-Report_ASEAN-SME-Policy-Index-2024_20-Sept-2024.pdf.
50. The Business Relocation Boom: Key Statistics on Corporate Moves. *Clancy*. URL: <https://clancymoving.com/blog/2025/july/the-business-relocation-boom-key-statistics-on-corporate-moves/>.
51. *The Green Transition of SMEs and Entrepreneurship in Portugal*. 2025. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/09/the-green-transition-of-smes-and-entrepreneurship-in-portugal_8d0195a7/36e668f2-en.pdf.
52. The IMF’s Response to COVID-19. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/about/faq/imf-response-to-covid-19>.

53. The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the current conflict. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/3/cb9236en/cb9236en.pdf>.

54. The International Monetary Fund, the World Trade Organization and international trade. C. 4–5. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/570459/EXPO_BRI\(2016\)570459_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/570459/EXPO_BRI(2016)570459_EN.pdf).

55. The People's Republic of China. United States Trade Representative. URL: <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>.

56. The semiconductor decade: A trillion-dollar industry. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/semiconductors/our-insights/the-semiconductor-decade-a-trillion-dollar-industry>.

57. The World Bank, the IMF, and the GATT/WTO: Which institution most supported trade reform in developing economies?. Peterson Institute for International Economics. URL: <https://www.piie.com/publications/working-papers/2022/world-bank-imf-and-gattwto-which-institution-most-supported-trade>.

58. *Trade and Climate Change*. 2024. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_climate_change_e.pdf.

59. Trends in official development assistance. UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osgttinf2025d1_en.pdf.

60. U.S. Energy Information Administration. (2023). "Petroleum & Other Liquids: Spot Prices." <https://www.eia.gov/petroleum/>

61. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate). World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>.

62. Unlocking Blockchain's Potential in Supply Chain Management: A Review of Challenges, Applications, and Emerging Solutions. 2025. C. 12–14. URL: <https://www.mdpi.com/2673-8732/5/3/34>.
63. Vietnam Emerges as Frontrunner in Global Nearshoring Trend, Outpacing Mexico. *The Rio Times*. URL: <https://www.riotimesonline.com/vietnam-emerges-as-frontrunner-in-global-nearshoring-trend-outpacing-mexico/>.
64. What is China Plus One Strategy: Opportunities Beyond China. *Intoglo*. URL: <https://blog.intoglo.com/china-plus-one-strategy-opportunities-beyond/>.
65. What to expect from the EU Carbon Border Adjustment Mechanism?. 2025. C. 2–4. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/03/what-to-expect-from-the-eu-carbon-border-adjustment-mechanism_a21e9b51/719d2ff9-en.pdf.
66. Who exported All Products. Atlas. URL: <https://atlas.hks.harvard.edu/explore/treemap?exporter=group-1&view=markets&importer=&year=2013>.
67. Woods N. *The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers*. Cornell University Press, 2006. 272 p.
68. Working together for better climate action: Carbon pricing, policy spillovers, and global climate goals. *WTO*. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/climate_action_e.htm.
69. *World Investment Report 2021: Investing in Sustainable Recovery*. UNCTAD. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf.
70. *World Population Prospects 2024*. Department of Economic and Social Affairs Population Division. URL: <https://population.un.org/wpp/>.
71. Zéman Z., Sárközy H . IMPACT OF UKRAINE-RUSSIA WAR ON GLOBAL TRADE AND DEVELOPMENT: AN EMPIRICAL STUDY. 2022. C. 85–86. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/8/6>.

72. Балабанова Н., Муравський М., Шастун В. МІЖДЕРЖАВНІ ТОРГОВЕЛЬНІ СУПЕРЕЧКИ ЯК ПРОЯВ СУЧАСНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ. 2024. С. 54. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/economics/article/download/364/359/1448>.

73. Бойко Д. РОЛЬ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ (СОТ) У РЕГУЛЮВАННІ ПРОЦЕСУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ. 2020. С. 447–448. URL: http://lsej.org.ua/3_2020/109.pdf.

74. Воронова О. ГЛОБАЛЬНІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВ. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2459/2378/>.

75. Вплив COVID-19 на світову економіку та зовнішню торгівлю. *VoxUkraine*. URL: <https://voxukraine.org/vpliv-covid-19-na-svitovu-ekonomiku-ta-zovnishnyu-torgivlyu-ukrayini>

76. Григорова-Беренда, Лариса Іванівна. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник / Л. І. Григорова-Беренда, М. В. Шуба. – 2-ге вид., випр., перероб. і доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. – 136 с.

77. Європейська інтеграція : навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» / уклад. Н.В. Кузьминчук, Т.П. Шуба, В.І. Ляшевська. – Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2023. – 48 с.

78. Застосування міжнародних торгових правил Інкотермс. *Митниця*. URL: <https://dspkz.customs.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/3.9.pdf>

79. Інкотермс 2020. Школа бізнесу Нова пошта. URL: <https://online.novaposhta.education/blog/inkoterms-2020-osnovni-ponyattya-i-pravila-v-galuzi-mizhnarodnoi-torgivli>

80. Кізілова, Наталія Миколаївна. Методи аналізу «великих даних» : методичні рекомендації з курсу «Прикладні задачі аналізу великих даних» для здобувачів вищої освіти спеціальності «Прикладна математика» / уклад. Н.М.

Кізілова. – Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2023. – 92 с.

81. Кочорба В., Фінансова криза: аналіз теоретичних підходів та емпіричних досліджень. Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку. 2024. С. 93–95.

82. Митне право. *НАВС*. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/mutne_pravo/parts/part6.html

83. Міжнародна економіка: підруч. / С.О. Гуткевич, М.Д.Корінько, Ю.М.Сафонов. - 3-є вид., перероблене та доповнене. – Вид-во «Діса Плюс», 2021. – 428 с., 218-219

84. Міжнародна торгівля та її регулювання. *BukLib.net*. URL: <https://buklib.net/books/31972/>

85. Міжнародні економічні відносини : підручник / за ред. О. А. Довгаль. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025. – 852 с.

86. Міжнародні правила тлумачення комерційних термінів. *Radnuk*. URL: <https://radnuk.com.ua/zhurnaly/mizhnarodni-pravy-la-tlumachennia-komertsiiinykh-terminiv-inkoterms-u-publichnykh-zakupivliakh/>

87. Нетарифні інструменти регулювання. *BukLib.net*. URL: <https://buklib.net/books/26911/>

88. Нипорка К. ВПЛИВ ПРАВИЛ ІНКОТЕРМС НА ВИБІР МИТНИХ ПРОЦЕДУР ПРИ МІЖНАРОДНОМУ ПЕРЕМІЩЕННІ ТОВАРІВ. 2025. С. 93. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/download/2751/2778>.

89. Оперативне тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Мін'юст*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20086

90. Основні поняття міжнародної торгівлі. *BukLib.net*. URL: <https://buklib.net/books/33764/>

91. Основні принципи тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД. *Освіта.UA*. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18175/

92. Основні тренди міжнародної торгівлі 2020: огляд знакових подій. *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/osnovni-trendi-mizhnarodnoyi-torgivli-2020-oglyad-znakovih-podiy.html>
93. ОСОБЛИВОСТІ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/Дзюбинський
94. Правила Інкотермс 2023 року. *Onyx Trade*. URL: <https://onyx-trade.com/global-delivery-faq/inkoterms/>
95. Правові основи валютного регулювання. *НАВС*. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/finance_law_20/nm/them9.html
96. Роль СОТ в регулюванні світової торгівлі. *КТПУ*. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Rol-SOT_2.pdf
97. Світова організація торгівлі (СОТ). *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot>
98. Світові економічні кризи – причини і наслідки. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovyx-finansovo-ekonomichnyx-kryz>
99. Світові фінансово-економічні кризи: коли чекати наступної. *Finance.ua*. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/finansovo-ekonomiczni-kryzy>
100. Система регулювання міжнародної торгівлі. *Library.if.ua*. URL: <https://library.if.ua/book/68/5033.html>
101. Тарифні та нетарифні бар'єри у міжнародній торгівлі. *BCA*. URL: <https://www.bca.education/tarifni-ta-netarifni-baryeri-u-mizhnarodnij-torgivli-bl/>
102. Тарифні та нетарифні методи регулювання зовнішньої торгівлі. *Government*. URL: <https://government.com.ua/nashi-hroshi/tarifni-ta-netarifni-metodi-regulyuvannya-zovnishnoji-torgivli.html>

103. Тенденції міжнародної торгівлі в 2010 році: ризики та можливості. *НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/tendencii-mizhnarodnoi-torgivli-v-2010-roci-riziki-ta-mozhlivosti-dlya>
104. Україна і СОТ. *Дія.Бізнес*. URL: <https://business.dia.gov.ua/export/export-sot>
105. Щербина В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19. 2021. С. 77. URL: <https://daemmt.odesa.ua/index.php/daemmt/article/view/378/326>.
106. Юдіна Н. ДОВГОСТРОКОВИЙ ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ НА ГЛОБАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ. 2024. С. 15–16. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/324289/314386>.
107. Яцків Я., Корнієнко В., СВІТОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ (СОТ): ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЧЛЕНИ СОТ ПРАВОВА БАЗА ТА ФУНКЦІЇ. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/download/10187/8526>